

**INTERNATIONAL JOURNAL OF COMMUNICATION AND
MEDIA RESEARCH**

MARCH 2025

VOLUME 5

ISSUE 1



**ULUSLARARASI İLETİŞİM VE MEDYA ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ**

MART 2025

CİLT 5

SAYI 1

e-ISSN: 2757-7414

Sahibi / Owner

Prof. Dr. Fatif KIRIŞIK

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Prof. Dr. Fatih BAYRAM

Editör / Editor

Doç. Dr. Arzu KALAFAT ÇAT

Yardımcı Editör / Vice Editor

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Ali YETGİN

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Nilgün TUTAL CHEVIRON

Prof. Dr. Hüseyin KÖSE

Doç. Dr. Mustafa İNCE

Doç. Dr. Bahar AŞÇI

Dr. Bedirhan KARAKURLUK

Dr. Mustafa CebraİL SADAKAOĞLU

Dr. Dina SEPTIANI

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Aslı YAPAR GÖNENÇ (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Enver Özgür GÖNENÇ (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Güven BÜYÜKBAYKAL (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Yusuf YURDİGÜL (Manas Üniversitesi)

Prof. Dr. Hakan TEMİZTÜRK (Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Alev Fatoş PARSA (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Aytekin CAN (Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Fatma GEÇİKLİ (Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Fatih BAYRAM (Karabük Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet OKTAV (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Şevki IŞIKLI (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ (Yozgat Bozok Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet YILMAZ (Ordu Üniversitesi)

Prof. Dr. Ikhtiar Ali GHUMRO (Shah Abdul Latif University)

Prof. Sasmita SAMANTA (KIIT University)

Prof. Andra SECELEANU (Universitatea Andrei Saguna)

Prof. Mohd SHUKRI (Management & Science University)

Prof. Khaled Hamed SHNİKAT (Al- Balqa' Applied University)

Doç. Dr. Ahmet AKGÜL (Marmara Üniversitesi)

Dr. I. G. A. K. Satrya WIBAWA (Universitas Airlangga)

Dr. Andra SECELEANU (Andrei Saguna University)

Dr. Sheikh Mohammad Shafiul ISLAM (Daffodil International University)

Dr. Mohammad Reza HAMZAH – (Faculty of Applied and Human Sciences University)

Dr. N. NAZINI (Sathyabama Institute of Science and Technology)

Hakem Listesi / Reviewer List

Prof. Dr. Nilay ULUSOY (Bahçeşehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Sedat ŞİMŞEK (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat KOÇYİĞİT (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Doç. Dr. Mete KAZAZ (Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Osman Vedüd Eşidir (Fırat Üniversitesi)
Doç. Dr. Volkan TEMİZKAN (Karabük Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet KÖPRÜ (Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet Tuncay ERDEM (Bolu AİB Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Bedirhan KARAKURLUK (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gülten Arslantürk (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)

Mizanpaj Editörü / Layout Editor

Dr. Mesut YILMAZ

Logo Tasarımı / Logo Design

Dr. Bedirhan KARAKURLUK

Kapak Tasarımı / Cover Design

Halil TÜKENMEZ

Yayın Türü / Publication Type

Sürelî Yayın / Periodical

Yayın Tarihi / Publication Date

Mart 2025 / March 2025

Yayımcı / Publisher

Karabük Üniversitesi ©

Yazışma Adresi / Correspondence Address

Dr. Arzu KALAFAT ÇAT

Karabük Üniversitesi Türker İnanoğlu İletişim Fakültesi

Safranbolu/KARABÜK

Tel: 0 (370) 418 8690

Faks: 0 (370) 418 8756

E-mail: arzukalafatcat@karabuk.edu.tr

Dergi Adresi / Journal Address

dergipark.org.tr/tr/pub/injocmer

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makalesi

Elif AK	Belgesel Sinemada Biçemler: Şiirsel Biçem Bağlamında <i>Keçenin Teri</i> Belgeselinin Analizi	1
Ebru ADALI & Mustafa İNCE	Kadınları Uyandıran Bir Bakış Mı? “Bahar” Dizisi Üzerine Alımlama Çalışması	28
Gökhan BAK vd.	Karabük Üniversitesi Enstitülerinin Misyon ve Vizyonlarının Tematik Karşılaştırması: Akademik Mükemmellik ile Endüstriyel Odaklılık Arasındaki	44
Sevcan ÖZKAN ve Muhammed Ali YETGİN	Siber Uzay İletişimi Bağlamında Çok Uluslu Şirketler ve Ulus Devletler	65

Derleme Makale

Ali ÇAKIR	Dijitalleşme Temelli Gazetecilik Teorileri Hakkında Bir Sınıflandırma Denemesi	13
-----------	--	----

Atıf Bilgisi: Ak, E. (2025). Belgesel Sinemada Biçemler: Şiirsel Biçem Bağlamında Keçenin Teri Belgeselinin Analizi, *Injocmer*, 5(1), 1-12.

Makale Geliş Tarihi:

4 Kasım 2024

Makale Kabul Tarihi:

8 Kasım 2024

ARAŞTIRMA MAKALESİ

BELGESEL SİNEMADA BİÇEMLER: ŞİİRSEL BİÇEM BAĞLAMINDA KEÇENİN TERİ BELGESELİNİN ANALİZİ

Elif AK¹

ÖZ

Sinema, icadından günümüze kadar olan süreçte toplumsal, sanatsal ve teknoloji alanındaki gelişmelerle değişerek, dönüşerek yoluna devam etmiştir. Sinemanın doğuşu kadar eski olan belgesel sinema tarihinde de benzer bir süreç işlemiştir. Farklı dönemlerde farklı yaklaşımlarla belgesel filmler çekilmiştir. Bu yaklaşımlar kimi zaman bir akıma kimi zaman da bir ekole dönüşmüştür. Günümüzde ise üretim sürecinden gösterim sürecine kadar ortaya çıkan her yeni yaklaşım belgesel sinemayı etkilemeye devam etmektedir. Belgesel sinema tarihine bakıldığında belgesel filmler, kuramcılar vasıtasıyla biçimsel ve içeriksel açıdan değerlendirilerek sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Bu isimlerin en başında da çağdaş sinema kuramcısı Bill Nichols gelmektedir. Nichols, belgeleri açıklayıcı, şiirsel, gözlemci, katılımcı, edimsel ve dönüşlü biçim olmak üzere altı biçim altında değerlendirmiştir. Nichols, biçimlerin sınırlarını kesin çizgilerle belirlememiştir. Bir filmde birden fazla biçimin özelliği yer alabilir. Bu çalışma kapsamında da Nichols'un şiirsel biçimi bağlamında Türk Sinemasının önde gelen belgesel film yönetmenlerinden Ertuğrul Karşıoğlu'nun *Keçenin Teri* (1989) adlı belgeseli şiirsel biçim bağlamında betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Belgesel, Keçenin Teri, Şiirsel Biçem

STYLES IN DOCUMENTARY CINEMA: AN ANALYSIS OF THE DOCUMENTARY SWEAT AND FELT IN THE CONTEXT OF POETIC STYLE

ABSTRACT

Cinema has continued its journey of transformation and evolution through social, artistic, and technological developments since its invention. A similar process has taken place in the history of documentary cinema, which is as old as the birth of cinema itself. Documentary films have been produced with various approaches during different periods. These approaches have sometimes turned into a movement or a school of thought. Nowadays, every new approach, from the production process to the screening, continues to influence documentary cinema. When looked at the history of documentary cinema, documentary films have been evaluated and classified in terms

¹ Sanatta Yeterlik Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Medya Tasarımı Anasanat Dalı, elifakcelik78@gmail.com, ORCID: 0000-00032285-6216

of form and content by theorists. At the forefront of these theorists is contemporary cinema scholar Bill Nichols. Nichols evaluated documentaries under six styles: expository, poetic, observational, participatory, performative, and reflexive. Nichols did not define the boundaries of these styles with strict lines. A film can exhibit characteristics of more than one style. In this study, *Sweat and Felt* (1989) by Ertuğrul Karşlıoğlu, one of the prominent documentary filmmakers in Turkish Cinema, is evaluated using a descriptive analysis method in the context of Nichols' poetic style.

Keywords: Documentary, Sweat and Felt, Poetic style

GİRİŞ

Sinema tarihinin başlangıcına bakıldığında, belge filmlerle başladığı görülür. 1895 yılında Lumière kardeşlerin gündelik hayata müdahale etmeden, kendi akışı içerisinde çektikleri görüntüleri sinematografla kafedeki topluluğa göstermeleri hem sinema hem de belgesel sinemanın temelini oluşturmuştur. Sadece kameranın konumunun değiştiği bu dönemde kamera önünde gerçekleşen yaşama müdahale edilmemiş, günlük rutinler kayıt altına alınmıştır. Ancak bir süre sonra Fransız İllüzyonist Georges Méliès ortaya çıkmış ve kamera karşısında yaptığı İllüzyon numaralarıyla izleyiciyi büyülemeyi başarmıştır. Lumière ve Méliès'in sinemaya yaklaşımları aynı zamanda sinemanın belgesel ve kurmaca olmak üzere iki farklı türde değerlendirmesine neden olmuştur. Lumièreler belgeseli temsil ederken, Méliès kurmacayı temsil etmektedir. İlk başlangıcından günümüze kadar gelen süreçte hem kurmaca sinema hem de belgesel sinema değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Başka bir ifadeyle türlerin sınırları ve kuralları aynı şekilde kalmamıştır. Bu bağlamda Paul Rotha belgesel filmlerin ortaya çıkış sürecini şöyle değerlendirmektedir. “Belgesel türü, birdenbire, bir manifesto şeklinde, belirli bir üretim biçimi olarak ortaya çıkmamıştır. Belgesel filmler, daha çok materyalist nedenlere bağlı olarak, bir zaman döneminin ötesinde olarak oluşmuşlardır; bu kısmen amatör çalışmaların sonucu, kısmen de estetik kaygıların neden olduğu bir durumdur” (2000: 49). Rotha'nın ifade ettiği gibi belgesel filmler çok farklı bakış açıları ve kaygıların sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu süreçte toplumsal, politik, teknolojik gelişmeler belgesel gelişimi üzerinde etkili olmuş, tarihsel süreçte çok sayıda akım, yaklaşım ve tanım ortaya çıkmıştır. “Belgeseller, yönetmen tarafından hayal edilen herhangi bir dünya yerine, içinde yaşadığımız bu dünyayı anlattıkları için, bilimkurgu, korku, macera, melodram gibi diğer kurmaca film türlerinden belirgin biçimde ayrılırlar” (Nichols, 2017:11). Nichols'un da söylediği gibi belgesel filmler gerçekliğe yaklaşımları nedeniyle kurmaca filmlerden ayrılırlar. Burada sadece yönetmenin bakış açısı değil aynı zamanda izleyici de önemli bir yerde durmaktadır. “Bunun en önemli nedeni ise kuşkusuz biçimsel tercihlerin izleyicinin algısı üzerinde etkili olduğuna dair düşüncenin varlığıdır” (Ak, 2022:15). Üretim, dağıtım ve gösterim ekseninde gelişimini sürdüren belgesel sinemanın tek bir tanım içinde değerlendirilmesi oldukça zordur. Sinemanın başlangıcından günümüze kadar olan süreçte yapılan değerlendirmelere bakıldığında belgesel filmlerin farklı kuramcılar tarafında farklı biçim ve sınıflandırmalar altında değerlendirildiği görülür. “Aslında belgeselin kurmaca film kadar eski olan tarihi başka bir şeyi kanıtlar ve belgeselin yalnızca bir tür değil ama anlatı filmi gibi bir dizi alt-türü barındırdığı ortaya çıkar” (Kolker, 2009: 279). Bu bağlamda, belgesel filmleri Bill Nichols açıklayıcı, şiirsel, gözlemci, katılımcı, dönüşlü ve edimsel biçim olmak üzere farklı altı biçim altında değerlendirmiştir. Bu çalışma kapsamında amaçlı örnekleme belirlenen Ertuğrul Karşlıoğlu'nun *Keçenin Teri* (1989)

belgeseli Bill Nichols'un şiirsel biçemi bağlamında betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Betimsel analiz şöyle işlemektedir:

Elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239-240).

1. Belgesel sinemanın gelişimi

Sinema sanatı ortaya çıkışı itibariyle görüntüye dayalı bir sanattır. İlk ortaya çıkışının ardından ele aldığı konusunu anlatma biçimiyle kurmaca ve belgesel olarak ikiye ayrılmıştır. Kurmaca yönetmenler öncesinde yazılmış bir senaryo bağlamında gerçeklik yanılması ortaya koyarak perdede kurmaca bir dünyayı izleyiciye sunmaktadır. Belgesel yönetmenleri ise yaşamın gerçekliği içinden seçtikleri malzemeyi estetik ve sanatsal bir bakış açısı ile yeniden yorumlar. “Belgesel filmler gerçek durum ve olaylardan bahseder ve bilinen olgulara saygı gösterirler; yeni, doğruluğu kanıtlanmamış olgular ortaya atmazlar. Tarihsel dünyadan alegorik olarak değil doğrudan bir şekilde bahsederler. Kurmaca anlatılar, esas olarak birer alegoridir. Çoğunlukla tarihsel dünyanın yerine geçecek bir başka dünya yaratırlar” (Nichols, 2017: 27-28). Belgesel filmler Nichols'un da ifade ettiği gibi gerçek durum ve olaylardan bahseder ancak tarihsel gerçekliği ele alırken yönetmenlerin bakış açıları ve estetik kaygıları da devreye girer. Bu durum John Grierson'un tanımını akla getirir. John Grierson belgeseli “gerçeğin yaratıcı bir biçimde yorumlanması olarak” tanımlamıştır. Bu tanımlama belgeselin standart bir yapısının ve anlatısının olamayacağını da bir göstergesidir. Hareketli görüntünün keşfinden günümüze kadar olan süreçte belgesel sinema durağan bir alan olarak kalmamıştır. Çünkü “hareketli görüntünün en temel cazibesi, belki de dünyanın bilgisine ulaşmaya çalışan insanoğlunun geçekliğe ait en yakın referansa olan bilgisi, merakıdır. Belgesel sinema da insanoğlunun yaşadığı dünyayı, doğayı, insanı anlamlandırma süreci içinde gerçeklikle olan ilişkisi nedeniyle tüm algılamalarını değiştirebilecek bir potansiyele sahiptir” (Elmacı, 2011: 42). Bu potansiyel belgesel sinema alanında farklı akım ve anlayışlarla günümüze kadar devam etmiştir. Daha öncesinde belge filmler yapılmış olsa da belirli bir dramatik yapıya sahip ilk belgesel film Robert Flaherty tarafından çekilen *Eskimo* bir ailenin günlük yaşamını şiirsel bir üslupla anlattığı *Kuzeyli Nanook* (1922) belgeselidir. “Flaherty malzemesi olan insanların yaşamlarını belgeler, çoğu kez canlandırılrsa da konularını yönlendirilmemiş gözlemden daha iyi oluşturduğunu gösteren mükemmel bir sahne ve etki yaratmak için onların ortamlarını kelimenin tam anlamıyla düzenlerdi” (Kolker, 2009: 282). Flaherty sonraki yıllarda çektiği *Moana* (1926), *Aranlı Adam* (1934) filmlerinde de benzer üslubu devam ettirmiştir. Ancak belgesel film yapımı dünyanın her yerinde benzer bir yapım anlayışıyla devam etmemiştir. Özellikle Sovyetler Birliğinde yaptığı filmlerle belgesel sinemaya farklı bir bakış açısı kazandıran Dziga Vertov bu anlamda önemli bir isimdir. Ortaya koyduğu Sinema-Göz manifestosu ile sonradan sahneleme ve kurmacaya karşı çıkan yönetmen, olanı olduğu yerde kayıt altına alma yoluna gitmiştir. *Kameralı Adam* (1929) filmi bu anlamda manifestonun kurallarını ortaya koyduğu filmi olmuştur. “Dziga Vertov'un sinemasının edebi kaynakları yoktur. Onun sineması yaşamı olduğu gibi gösteren haber-film kamerasının sahip olduğu yeteneğin doğal bir sonucudur” (Armes, 2011: 42). Dave Saunders, Flaherty ile Vertov'un

sinema anlayışını madalyonun iki yüzü olarak değerlendirir. “Eğer *Nanook*’u kurgusal olmayan sinemanın realist / natüralist bir örneği ya da kurgusal sinemadan ödünç aldığı klişeler ya da geleneksel unsurlarla bir hikâye kurma çabası olarak görürsek, *The Man Movie Camera*’nın farklı bir yolda ilerlediğini kabul etmemiz gerekir. Aslında bu iki film madalyonun iki yüzü gibidir: ikisi de sinema sanatı formlarını kullanarak dünyanın farklı versiyonlarını ortaya koyabilmek üzere gerçekliği yeniden inşa ederler” (Saunders, 2014: 111). Flaherty ve Vertov’un belgesel film yapımlarının dışında, sonraki yıllarda belgesel sinemanın kuramsallaştığı bir yapı olarak John Grierson’un öncülüğünde İngiliz Belge Okulu kurulmuştur. İngiliz Belge Okulu yönetmenleri daha şiirsel anlatımı benimsedikleri belgesellerde zaman zaman kurmaca unsurlar ve betimlemelerde kullanmışlardır. Bu anlamda en önemli örnek Harry Watt ve Basil Wright’ın yönetmenliğini üstlendiği *Gece Postası* (1936) belgeselidir. Kolker, bu dönemde yapılan filmlerle ilgili şöyle bir değerlendirme yapar:

Bu filmler zekice oldukları kadar çeşitliydi de. Şair W.H. Auden’in yazdığı anlatıya ve Benjamin Britten’in bestelediği müziğe sahip olan Harry Watt ve Basil Wright’ın *Night Mail*’i (1936) Britanya posta sisteminin nasıl çalıştığını gösterdi. Aynı yönetmenlerin *Song of Ceylon*’u (1934) çayın yetişmesini ve üretimini anlattı. Bütün bu filmler bilgiyi sözcüğün, sesin ve cesur, büyük görsel düzenlemeler halinde çekilmiş ve Eisensteinci bir imgeleme, izleyiciyi filmin enformasyonu ile sürükleyen bir ritimle kurgulanmış görüntülerin bir sentezi aracılığıyla sundu (2009: 287).

Aynı dönemlerde farklı ülkelerde çok sayıda belgesel film yapılmıştır. Bir akım olarak İngiliz Belge Okulu çalışmalarından sonra ortaya çıkan en önemli film yapım biçimi Fransa’da ortaya çıkan Sinema-Gerçek (*Cinema-Verite*) olmuştur. Televizyonun yaygınlaşmasıyla birlikte taşınabilir görüntü ve ses kayıt ekipmanlarının yaygınlaşması belgesel film yapım biçimini de değiştirmiştir. Klasik anlamda, bilinen set hiyerarşisi değişmiş, küçük ekiplerle belgesel filmler yapılmaya başlanmıştır. 1960’lı yıllarda Fransa’da ortaya çıkan bu anlayış benzer şekilde Amerika’da *Dolaysız-sinema*, Kanada’da *Arı-göz* olarak varlık göstermiştir. Fransa’da Jean Rouch ve Edgar Morin gibi isimler daha katılımcı bir anlayış benimserken Kanada ve ABD’de film yapan Robert Drew ve Don Pennebaker gibi isimler gözlemci bir bakışla filmlerini yapmışlardır. Yani adeta duvardaki sinek gibi olaylara müdahale etmeden çekim yapma yoluna gitmişlerdir. “Bu yeni belgesel akımının en belirgin özelliği, sokağa inip eylemin, hareketin içinde olmaya duyduğu inançtır. Hafif kameralarla başlayıp kısa bir süre sonra taşınabilir senkronize ses ekipmanlarının da dolaşıma girmesiyle üç ayak ve kamera arabalarına duyulan bağımlılık ortadan kalkmış, yönetmenler (ve İtalyan yeni – gerçekçilerini takip eden kimi Fransız film severler) için bir mekâna saplanıp kalmadan film yapma imkânı doğmuştu” (Saunders, 2014: 68). Dave Saunders’ın da ifade ettiği gibi yönetmeni çekim anında özgürleştiren yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım sadece belgesel sinemayı değil kurmaca sinemayı da etkilemiştir. 90’lı yıllara gelindiğinde ise özellikle teknolojik gelişmelerle birlikte el kameralarının yaygınlaşması herkesin film yapabilir hale gelmesini sağlamıştır. Bu durum üretimin artmasını sağlarken, yeni isimlerin de belgesel film yapmasına imkân tanımıştır. Üretilen belgesel filmlerin sinema salonunda izleyiciler tarafından ilgi görmesi filmlerin gişe başarısını da arttırmıştır. Saunders bu dönemi şöyle değerlendirir:

Kurgusal olmayan sinema tarihinin yakın zamandaki en önemli olayı, 1990'ların başından itibaren belgesel filmlerin gişede kazanmaya başladığı büyük başarılarıdır. *The Thin Blue Line*'dan (1988) neredeyse bütün dünyada övgülerle karşılanan (bununla birlikte yaratıcılık anlamında oldukça yavan) *Hoop Dreams*'e kadar uzanan çeşitlilikte birçok film belgesel pazarını açmıştır (Saunders, 2014: 80).

2000'li yıllara gelindiğinde ise dijital mecraların özellikle de YouTube'un yaygınlaşması belgesel filmin gösterim alanlarını da genişletmiştir. "Dijital sinema mekanik dönemden ziyade bilgi çağının bir ürünüdür ve sosyal medya bazlı yapım şirketlerinden en büyük film stüdyolarına değin belli bir paradigma değişimine yol açmıştır" (Clarke, 2012:194). Clarke'ın de ifade ettiği gibi dijitalleşme üretim, dağıtım ve gösterim boyutuyla bir paradigma değişimine neden olmuştur. Bu durum film yapan ancak gösterim imkânı bulamayan isimlerin önünü açmış, seslerini duyurmasını sağlamıştır. Özellikle son dönemlerde Netflix, Gain ve BluTV gibi dijital platformların yaygınlaşması belgesel film üretimini çeşitlendirmiştir.

Aynı zamanda dijital kameralar ve dijital kurgu (AVID) yalnızca kurgu olanaklarını geliştirmekle kalmayıp düşük bütçeli film yapımını da kolaylaştırdı. Ve dağıtım açısından, İnternet bir yabancılar topluluğunun mesaj, görüntü ve video kesitleri alışverişi yapmasını mümkün kılıyor, böylece yeni bir tür, eski Hollywood egemenliğindeki uluslararası sistemden daha karşılıklı ve çok merkezli olması umulan uluslararası iletişime olanak tanıyor (Stam, 2014: 330).

2000 sonrası sinemayı ve özelde de belgesel sinemayı çok yönlü etkileyen gelişme dijital teknolojinin ortaya çıkması olmuştur.

2.Belgesel sinemada türler ve biçimler

Belgesel sinema tarihine bakıldığında çok sayıda yönetmen farklı koşullarda farklı bakış açılarıyla filmler yapmışlardır. Yapılan bu filmlerin anlaşılabilirliği ya da değerlendirilebilirliği adına kuramcılarının yaklaşımları da oldukça önemlidir. Bu bağlamda, sinemanın özgün bir sanat alanı olduğunu kabul ettirmek için sinemanın icat edildiği ilk yıllardan itibaren çok sayıda kuramcı sinema üzerine yazmıştır. Sonraki yıllarda belgesel ve kurmaca sinemanın farklı yolları tercih etmeleri, belgesel sinema üzerine özgün çalışmaların artmasını sağlamıştır. Bu anlamda Paul Rotha, Bill Nichols, Bordwell & Thomson gibi teorisyenler belgesel sinemayı farklı kategoriler altında sınıflandırma yoluna gitmişlerdir. Paul Rotha, yönetmenlerin üretim biçimleri ve üslupları üzerinden yaptığı sınıflandırmada belgeselleri, doğalcı, gerçekçi, propagandacı ve haber-gerçek yaklaşım olmak üzere dört kategori altında sınıflandırmıştır. Bordwell & Thomson'da belgesel filmlerin kurmaca filmler gibi kendi alt türlerinin olduğunu söylemiş, bunları; derleme film, röportaj ya da konuşan kafalar belgeseli, dolaysız sinema türü belgesel, doğa belgeselleri, portre belgeselleri" (2012: 351) olarak değerlendirmiştir. Nejat Özön ise "Araştırma filmi, Bilimsel film, Öğretici film, Haber filmi, Gezi Görüşüm filmi, Belgesel film, yarı belgesel film, Derleme film, Siyasal film, Sanat üzerine film" (2008: 196-205). Başlıkları altında belgesel filmleri değerlendirmiştir. Dijitalleşme ve yeni medya bağlamında 2000 yılı sonrasında yapılan belgeselleri sınıflandıran Musa Ak ise belgesel filmleri estetik yapılarına göre üç başlık altında değerlendirmiştir. Bunlar; "belgesel filmde kusurlu estetik, belgesel filmde arayüz estetiği ve belgesel filmde YouTube estetiğidir" (2022, 137-261). Bill Nichols ise belgesel filmleri "şiiirsel biçem, açıklayıcı biçem, gözlemci biçem, katılımcı biçem, dönüşlü biçem ve edimsel biçem" (2017: 179:224) olarak altı kategori altında

sınıflandırmıştır. Kuramcıların yaptığı değerlendirmelerden de anlaşılacağı gibi belgesel sinemanın tek bir tür veya kategori altında değerlendirilmesi mümkün değildir. Toplumsal, teknolojik ve sanatsal alandaki gelişmeler belgesel film yapımını etkilemektedir. Her yeni üretim ve bakış açısı kuramcıların da farklı açılardan filmlere yaklaşmasına olanak tanımaktadır. Bu nedenle Rabiger'in de söylediği gibi "hepsinin işleyişi farklıdır çünkü belgesel filmin gerçek dünya hakkındaki düşünceleri seyirciye sunmak için kullanabileceği pek çok yolu vardır" (2020: 22). Bu nedenle yönetmenler farklı olanakları kullanarak farklı üsluplarla filmlerini üretmektedir. Teknolojik anlamda üretim, dağıtım ve gösterim alanındaki değişim ve dönüşümler de yönetmenlerin estetik kaygıları ve biçimleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu noktada biçim kavramına açıklık getirmek faydalı olacaktır. "Biçim: İngilizcede style, form, figüre ya da shape olarak karşımıza çıkan; Türkçeye üslup, şekil, biçim, form sözcükleri ile çevrilebilen bir kavramdır. Kavram, özellikle (TDK, Genel Sözlük), sanat ve estetik alanlarında biçim olarak karşılık bulmaktadır" (Serter, 2005: 32). Belgesel sinema alanında biçimi şu şekilde değerlendirebiliriz. Yönetmen sadece kamerayı alıp var olan fiziksel gerçekliği kayıt altına almamaktadır. Bunun yerine kendi bakış açısını, estetik kaygılarını referans alarak belgesel filmini yapmaktadır. Yani var olan gerçekliği yaratıcı bir bakış açısından geçirerek ona şekil vermektedir. Belgesel sınıflandırmaları, biçimleri belgesel film tarihi ve gelişimi hakkında bize bilgi verebilir ancak bunu kusursuz bir şekilde yaptığını düşünmek eksik olacaktır. "Bir kere, bahsedilen biçimlerin çoğu belgeselin doğumundan beri varlığını sürdürmektedir, öte yandan herhangi bir biçime dayandırılarak tanımlanan bir filmin, yalnızca o biçimin özelliklerini taşıması gerekmez" (Nichols, 2017: 176). Bill Nichols'un da söylediği gibi bir filmi tek bir biçim altında değerlendirmek de doğru bir sonuç vermeyecektir. Çünkü bir film birden fazla biçimin özelliklerini taşıyabilmektedir. "Belgesel belirli uygulama, konu, biçim ve üsluplarla kendini sınırlamaz. Belgesel film yapımı, devamlı olarak değişen bir arenadır" (Nichols, 2017: 35).

Çalışmada Bill Nichols'un biçimleri referans alınacağı için Nichols'un altı kategori altında değerlendirdiği biçimlere bakmak faydalı olacaktır.

Açıklayıcı biçim: "Açıklayıcı belgeseller, ağırlıklı olarak sözel anlatımla aktarılan bir bilgilendirme mantığına dayanır. Bu filmlerde, sinemada geleneksel olanın tersine, görüntüler yardımcı roledir; sadece örneklendirmek, açığa kavuşturmak, çağrıştırmak ya da söylenenleri vurgulamak için kullanılır. Anlatı genellikle, ona eşlik eden tarihsel dünyaya ait görüntülerden ayrılmış gibi sunulur. Onun işlevi, bu görüntüleri düzenleyip anlamlı kılmaktır, bu açıdan fotoğrafların altındaki bilgilendirici yazılara benzer" (Nichols, 2017: 185 - 186).

Şiirsel biçim: Bu biçimde retorik bilgiden daha çok anlatım biçimi ve üslup ön plana çıkmaktadır. Gerçeğin yönetmenin yaratıcı bakış açısıyla şekillenmesi söz konusudur. "Şiirsel biçimin pek çok farklı yüzü vardır ve bunların hepsi, yönetmenin sesinin tarihsel dünyaya ait dağınık parçalara nasıl yalnızca filme has biçimsel ve estetik bir bütünlük kazandırdığı üzerinde durur" (Nichols, 2017: 185 - 186).

Gözlemci biçim: Tanrısal ses ve retorik bilgiden uzak, olanı olduğu yerde müdahale etmeden çekme yönteminin benimsendiği belgesel biçimdir. Yönetmenler "duvardaki sinek" gibidir.

Katılımcı biçem: Diğer biçemlerden farklı olarak katılımcı biçemde yönetmen yeri geldiğinde kamera önünde gerçekleşen olaylara müdahale edebilir, hatta kendisi kimi zaman filmin karakterine de dönüşebilir.

Dönüşlü biçem: Belgesel filmin geleneksel yapısının sorgulandığı biçemdir. Bu biçemde izleyicinin izlediği filme yabancılaşması ve belgeselin yapısını sorgulaması amaçlanır. İzleyici belgesel yapım aşamalarıyla ilgili bilgi sahibi olur.

Edimsel biçem: Edim, oyunculuğa dayanan bir yaklaşımdır ve yoğun duygusal katılım gerektirir. “Edimsel belgeseller, elle tutulur bir şey yapmaya çalışmak yerine cisimleşmiş deneyim ve bilginin duygusal yoğunluğunu öne çıkarır” (Nichols, 2017: 221).

Belgesel filmler yönetmenlerin yapım biçimleri ve teorisyenlerin belgesel filmlere yaklaşımlarıyla bağlantılı olarak her dönemde farklı sınıflandırmalar altında değerlendirilmiştir. Biçemlerin sınırları kalın çizgilerle belirlenmiş değildir. Yeni gelişmeler ve bakış açıları belgesel sinema üzerine yapılan değerlendirmelerde de yeni kapılar aralayacaktır.

3.Şiirsel biçemin özellikleri

Lumière kardeşlerin ilk film gösterimi sonrasında bir eğlence aracı olarak görülen sinema, bu dönemde ilk belge filmlerini de üretmeye başlamıştır. Bu ilk filmlerde, insanların gündelik yaşamları sadece kameranın yeri ve açısı müdahale edilerek gözlemci bir bakış açısıyla kayıt altına alınmaya başlamıştır. Ancak 1920’li yıllara gelindiğinde sanat alanında ortaya çıkan modernist avangart yaklaşım bir süre sonra sinemayı ve özelde de belgesel sinemayı etkilemiştir. “Avangart üslup, sinemayı, kameranın önünde duran şeylerin birebir aynısını üretmekten kurtararak, bu ‘şeylerin’ sadece anlatı sinemasının değil şiirsel bir sinemanın da hammaddesini oluşturabileceğini göstermiştir” (Nichols, 2017: 150). Ana akım sinemanın geleneksel yapısının dışında kalan bu bakış açısı, farklı üslup ve yaklaşımların ortaya çıkabileceği deneysel bir alan olmuştur. Bu anlamda avangart yaklaşımlardan etkilenen belgesel film yönetmenleri de sinemaya yeni bir bakış açısı getirmiştir. Özellikle şiirsel biçeme sahip belgeseller üreten yönetmenler, kurmaca sinemanın imkanlarından faydalanarak filmlerinin anlatılarını kurmuşlardır. Bu bağlamda, sadece retorik bilgiye dayalı olmayan şiirsel biçem daha çok izleyicinin üzerinde bırakılan duygu ve ruh halini ön plana çıkar. Saunders’ın de ifade ettiği gibi bu tür belgesel filmler “sıklıkla dramaturjinin gramerini ödünç alırlar” (2017: 43). Dramaturjinin imkanlarından faydalanarak filmlerini gerçekleştiren yönetmenler öznel izlenimlerini merkeze alarak doğrudan bilgi vermek yerine imgesel bir dil kullanarak dolaylı yoldan izleyici üzerinde bir etki yaratmayı amaçlar. Bu anlamda malzemesini tarihsel dünyadan alan şiirsel belgeseller, “bu malzemeyi kendilerine özgü bir şekilde dönüştürürler” Nichols, 2017: 181). Tıpkı John Grierson’un ifade ettiği gibi gerçeği yaratıcı bir bakış açısıyla yorumlarlar. Gerçeği yaratıcı bir biçimde yorumlama ise şiirsel biçeme sahip belgesellerin de en önemli özelliğidir. Yaratıcı bakış açısı belgesel sinemanın belli sınırlar ve kalıplar altında değerlendirilemeyeceğinin de göstergesidir. Çünkü var olan tarihsel gerçeklik toplumsal koşullara, yönetmenin bakış açısına ve estetik kaygılarına bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Nichols’unda söylediği gibi “şiirsel biçemin pek çok farklı yüzü vardır ve bunların hepsi, yönetmenin sesinin tarihsel dünyaya ait dağınık parçalara nasıl yalnızca filme has biçimsel ve estetik bir bütünlük kazandırdığı üzerinde durulur” (Nichols, 2017: 183)

Bu bağlamda şiirsel biçimin özelliklerini aşağıdaki başlıklar altında sınıflandırabiliriz.

Retorik bilgi ve sav yerine hisler ve duygular
Görsel ve işitsel ritim
Gerçeği yaratıcı bir biçimde yorumlamak
İmgesel ve metaforik dil

Tablo-1: Şiirsel biçimin özellikleri

4.Şiirsel biçim bağlamında *Keçenin Teri* belgeselinin analizi

Yönetmenliğini Ertuğrul Karşlıoğlu'nun yaptığı *Keçenin Teri* (1989) belgeseli Şanlıurfa'da ata mesleği olan keçecilikle uğraşan keçe işçilerinin zorlu yaşam koşullarını anlatmaktadır. Karşlıoğlu, filmin merkezine genç, orta yaşlı ve yaşlı olmak üzere üç karakteri alır. Çıplak bedenlerle dövüp, terle keçeyi pişiren ustaların hayatlarını, yörenin gelenekleriyle harmanlayarak şiirsel bir dille anlatır.

4.1.Retorik bilgi ve sav yerine hisler ve duygular

Retorik bilgi güzel söz, hitabet sanatı olarak tanımlanmaktadır. Retorik anlatıya sahip olan belgeselerde tanrısal ses veya açıklayıcı, bilgi veren röportajlar kullanılır. Ertuğrul Karşlıoğlu'nun *Keçenin Teri* Belgeseli ise retorik bilgi yerine izleyicinin hislerine ve duygularına hitap eder. Bu bağlamda Şiirsel biçime sahip belgesellerin en önemli özelliklerinden birisi izleyicinin zihninde yarattığı duygulardır. Yani keçe ustaları, doğrudan izleyiciye, keçe yapım sürecini anlatmazlar. Bunun yerine filmin merkezinde konumlandırılan üç karakter, yönetmenin oluşturduğu bir senaryo bağlamında günlük işlerini yaparlar. Karakterlerin keçe işlemesinden diğer günlük rutinlerine kadar tüm süreç sinematografik unsurlarla izleyiciye sunulur. Başka bir ifadeyle, günlük yaşamına devam eden karakterin yaşamı yönetmenin gerçeği yorumlamasıyla şiirsel biçime sahip bir belgesele dönüşür.



Şekil:1-2: İzleyicinin his ve duygularına hitap eden filmin açılış sahnesi

4.2.Görsel ve işitsel ritim

Sinema görsel bir sanat olduğu için en önemli unsurunu da görüntüler oluşturmaktadır. 1920’lerin sonunda sesin dahil olmasıyla birlikte sinemanın anlatım olanakları da değişmiştir. Bu gelişmelerden belgesel filmlerde etkilenmiş özellikle İngiliz Belge Okulu yönetmenleri şiirsel biçime sahip, sesin etkili bir şekilde kullanıldığı belgeseller yapmışlardır. *Keçenin Teri* (1989) belgeseline baktığımızda ise filmin açılış sahnesinden son sahnesine kadar görsel ve işitsel ritim etkili bir biçimde kullanılmıştır. Filmin açılış sahnesinde göğsüyle keçeyi döven işçilerin çıkardıkları sesler, jest ve mimikleri, mekânın atmosferi görsel işitsel bir ritim oluşturmaktadır. Filmin neredeyse tamamında sesler, müzik ve sinematografik unsurların uyumu dikkat çekmektedir. Özellikle kurguda kullanılan kesme geçişler filmin ritmini artırmıştır.



Şekil:3-4: Görsel ve işitsel ritim oluşturan görüntüler

Sinematografik unsurları da etkileyici bir şekilde kullanan yönetmen, şiirsel bir anlatım oluşturmak adına ışığı etkileyici kullanmış, karanlık-aydınlık zıtlığından oldukça faydalanmış, özellikle iç mekân ve dış mekân gece çekimlerinde Rembrandt aydınlatmayı kullanmıştır. Şiirsel biçime sahip belgesellerde yönetmenin yaratıcı bakışı ön plandadır. *Keçenin Teri* (1989) belgeselinde olduğu gibi kurmaca unsurlar veya betimlemeler oldukça etkileyici kullanılır. Zaur Mükerrerem’inde ifade ettiği gibi “Belgesel yaratıcılığı paradoks üzerine inşa edilmektedir; bir yanda hayati olayları gerçekçi yansıtmak zarureti, öte yandan salt / kuru / düz gerçeklikten kaçınmak / takılmamak zarureti... Bu da; belgesel, belli bir konu veya hayati olay üzerine belgesel malzemelere dayalı sanatçı düşünceleri demek değil mi?” (Mükerrerem, 2016: 32)

4.3.Gerçeği yaratıcı bir biçimde yorumlamak

Şiirsel biçime sahip belgesellerin en önemli özelliklerinden biri de var olan gerçekliğe yönetmenin yaratıcı bakış açısıdır. İngiliz Belge Okulu kurucularından John Grierson’un da söylediği gibi belgesel, gerçeğin yaratıcı bir şekilde yorumlanmasıdır. *Keçenin Teri* (1989) belgeselinde de yönetmen Ertuğrul Karslıoğlu’nun gerçeği yaratıcı bir şekilde yorumlandığı görülmektedir. Kamera, karakterlerin gündelik yaşamını gözlemci bir bakış açısıyla değil, daha öncesinde oluşturulmuş bir hikâyeye bağlamında, yaşamın gerçekliğinden beslenerek kayıt altına almaktadır. “Belgesel yapıt / eser sözün tam anlamıyla, bir konu üzerine sanatçı düşünceleri

demektir” (Mükerrem, 2016: 25). Başka bir ifadeyle, belirlenen üç karakter gündelik işlerini devam ettirirken yönetmen tarafından oluşturulan senaryo çerçevesinde hareket etmektedir. Keçenin ilk yapılışından başlayarak, işlenmesi, satılması ve gündelik hayatta kullanılması süreci didaktik bir dilden uzak şiirsel bir üslupla anlatılmıştır.



Şekil: 5-6: Gerçeği yaratıcı bir biçimde gösteren sinematografik unsurlar

Asuman Susam’ın da söylediği gibi “sanatların temel işlevi yaşamın bilgisinin estetik bir bağlam içinde yeniden üretilmesidir. Belgesel sinema için de bu işlev geçerli. Ancak o imgeselliğin içinden değil, yaşam hakikatlerinin içinden bir yeniden üretim tasarlar” (2015: 131). *Keçenin Teri* (1989) belgeseli tamamen kurmacaya dayalı bir anlatıma sahip değildir. Karakterler, mekanlar, zaman ve yapılan işin tamamı gerçektir. Yönetmen var olan bu gerçekliği bir esere dönüştürmek için biçimsel ve içeriksel unsurları kendi süzgecinden geçirir.

4.4.İmgesel ve metaforik dil

İmge ve metaforlar genellikle kurmaca sinemada karşımıza çıkan unsurlar olmasına rağmen şiirsel biçime sahip belgesellerde de oldukça fazla kullanılır. *Keçenin Teri* (1989) belgeselinde yönetmen imgelere ve metaforlara fazlaca yer vermiştir. Dilek güvercininin keçe ustası tarafından gökyüzüne bırakılması ve diğer güvercinlerin içine karışması gösterilir. Filmin finalinde güvercini gökyüzüne bırakan usta geleneksel üretimi bırakmış makine kullanımına geçmiştir. Yine filmdeki başka bir sahnede genç olan keçe ustası yoldan geçen takım elbiseli memura bakar. Filmin finalinde de kendisi keçe işçiliğini bırakmış devlet memuru olarak diğer keçe ustasını ziyaret etmiştir. Başka bir ifadeyle, belgeselde yönetmen karakterlerini konuşturmak yerine, duygu durumlarını imgeler ve metaforlarla izleyiciye hissettirmeye çalışmıştır.



Şekil:7-8: İmgesel ve metaforik anlatımın kullanıldığı güvercinin gökyüzüne bırakıldığı an

Yönetmen, geleneksel olan ile modern olan arasındaki çatışmayı da metaforik bir dille anlatmıştır. Örneğin, yaşlı olan ustanın altınları satıp keçe makinesi aldığı sahne bu anlamda önemlidir. Burada yönetmen kurgu ile altınlar ve makine arasında kesme geçişler yaparak izleyiciye, keçe ustasının geleneksel üretim biçimini bırakacağını ve artık makine ile üretim yapmaya başlayacağını gösterir. Başka bir ifadeyle, imgeler ve metaforlar eksiltili anlatıma olanak sağlayarak yönetmenin çok fazla sesle, görüntüye başvurmada anlatısını kurmasına olanak tanımıştır. Filmin finalinden önceki sahnede orta yaşlı olan keçe ustası geleneksel yöntemlerle keçe yapmaya devam eder, genç olan devlet memuru olmuş ve yaşlı olan keçe ustası makineyle üretimine devam etmektedir. Yönetmen bu sahnede kullandığı görüntülerle geleneksel olan şu an için devam etse de modernizmin yavaş yavaş geleneksel olanın yerini alacağını izleyiciye göstermektedir.

SONUÇ

Belgesel sinema teorisini Bill Nichols, biçimleri açıklarken Dünya sinemasından farklı özelliklere sahip belgesel film örneklerini değerlendirme ve kategorize etme yoluna gitmiştir. Ancak biçimler kapsamında incelenen filmlere bakıldığında Türk sinema tarihinden bir belgesel yer almamıştır. Türkiye’de yapılan belgeseller göz önüne alındığında Bill Nichols’un kategorize ettiği biçimlerin altında değerlendirilebilecek çok sayıda belgeselin olduğu söylenebilir. Bunlardan en önemlisi de şiirsel biçim bağlamında çalışma kapsamında analiz edilen *Keçenin Teri* (1989) belgeselidir. Bu bağlamda, öncelikle belgesel sinemanın tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmiş sonrasında biçimler ve türlere değinilmiş, ardında çalışmanın odak noktasında yer alan şiirsel biçimin özellikleri kategorize edilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise şiirsel biçim bağlamında *Keçenin Teri* (1989) belgeseli analiz edilmiştir.

Belgesel sinemayı kameranın karşında duran karakterlerin gündelik yaşamının birebir aynısını kayıt altına almaktan kurtaran şiirsel biçime sahip belgesel filmler, gerçeğin yaratıcı bakış açısıyla yeniden biçimlendireceğini izleyiciye göstermektedir. *Keçenin Teri* (1989) belgeseli de gündelik yaşamı yönetmenin bakış açısıyla yeniden yorumlayarak anlatısını kurmuştur. Keçe işçilerinin gündelik yaşamını ve kaybolmak üzere olan bir mesleği retorik dilden uzak, düz bir anlatım yerine sinematografik unsurlarla kurulmuş metaforik bir anlatımla ele almıştır. Filmin alt metninde modern olanın yavaş yavaş geleneksel olanın yerini alacağını da gösteren yönetmen şiirsel bir üslup benimsemiştir.

Çalışma kapsamında kategorize edilen şiirsel biçimin özellikleri olan “retorik bilgi ve sav yerine hisler ve duygular”, “görsel ve işitsel ritim”, “gerçeği yaratıcı bir biçimde yorumlamak”, “İmgesel ve metaforik dil” başlıkları *Keçenin Teri* (1989) belgeselinde aranmıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda belgeselin şiirsel biçimin özelliklerini taşıdığı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Ak, M. (2022). Dijitalleşme ve Yeni Medya Döneminde Belgesel Film Estetiği, İstanbul: Doruk Yayınları
- Armes, R. (2011). Sinema ve Gerçeklik Tarihsel Bir İnceleme (Çev. Zeynep Özen Barkot), İstanbul: Doruk Yayıncılık
- Clarke, J. (2012), Sinema Akımları: Sinema Dünyasını Değiştiren Filmler, (Çev. Çağdaş Eylem Babaoğlu), İstanbul: Kalkedon Yayınları
- Elmacı, T. (2011). Belgeselde Çoğalan İmge Buharlaşan Anlam, Belgesel Sinema 2009-2010, 2011, (Edit. Hakan Aytekin) 2011, İstanbul: Golden Medya
- Paul, R. (2000). Belgesel Sinema, (Çev. İbrahim Şener), İstanbul: İzdüşüm Yayınları
- Karslıoğlu, E. (Yönetmen), (1989), Keçenin Teri, İstanbul: TRT
- Mükerrem, Z. (2016). Belgesel Estetiği Üzerine Düşünceler, Konya: Literatürk Academia
- Nichols, B. (2017). Belgesel Sinemaya Giriş (Çev. Duygu Eruçman), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
- Özön, N. (2008). Sinema Sanatına Giriş, İstanbul: Agora Kitaplığı
- Rabiger, M. (2020). Bir Belgeseli Gerçekleştirmek, Çev. Çiğdem Asatekin & Feyyaz Şahin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Robert, K. (2009). Film, Biçim ve Kültür, (Çev: Fırat Ertınaz, Ali Güney, Zeynep Özen, Onur Şakır, Berivan Tokem, Dilek Tunalı, Ertan Yılmaz). İkinci Baskı, Ankara: DeKi Yayınevi
- Sauders, D. (2014). Sinemaya Giriş: Belgesel (Çev. Ali Nejat Kaniyaş). İstanbul: Kolektif Kitap
- Serter, S. (2005). Sinemada Biçem: Ömer Lütü Akad Sineması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, SBE.
- Stam, R. (2021). Sinema Teorisine Giriş (Çev. Selda Salman & Çiğdem Asatekin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Atıf Bilgisi: Çakır, A. (2025). Dijitalleşme Temelli Gazetecilik Teorileri Hakkında Bir Sınıflandırma Denemesi, *Injocmer*, 5(1), 13-27.

Makale Geliş Tarihi:

7 Kasım 2024

Makale Kabul Tarihi:

19 Aralık 2024

DERLEME MAKALE

DİJİTALLEŞME TEMELLİ GAZETECİLİK TEORİLERİ HAKKINDA BİR SINIFLANDIRMA DENEMESİ

Ali ÇAKIR²

ÖZ

Bu çalışmada, dijitalleşme, teknoloji ve platformların gazetecilik teorilerine olan etkileri incelenmiş; adı geçen kavramlarla doğrudan ilişkili teorilerin sınıflandırılması amaçlanmıştır. Dijitalleşmenin oluşturduğu yeni medya ortamını anlamak için çok sayıda teori ortaya atılmıştır. Dijitalleşmeyle birlikte gazetecilik pratiklerinde önemli dönüşümler gerçekleşmiş olup çeşitli teoriler aracılığıyla yaşanan dönüşüm anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. İlgili teoriler içinde, yukarıda belirtilen üç kavramın doğrudan etkilediği teoriler çalışmanın sınırı olarak belirlenmiştir. Konu hakkında yapılan araştırmalar sistematik olarak analiz edilmiş olup çalışmada yöntem olarak literatür taraması kullanılmıştır. Bunun için “Dijitalleşme, teknoloji, platform, veri, yapay zeka vb.” anahtar kelimelerle Web of Science, Google Scholar gibi akademik arama ortamlarından faydalanılmıştır. Yapılan literatür taraması sonrası ortaya çıkan bulgular ışığında incelenen teoriler “Dijitalleşme, Teknoloji ve Platform Bazlı Gazetecilik” başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu kapsamda “robot gazetecilik, veri gazeteciliği, yapay zekâ destekli gazetecilik, duyuşal gazetecilik, görsel gazetecilik, ağ gazeteciliği, mobil gazetecilik, sosyal medya gazeteciliği, platform gazeteciliği, gündem belirleme 2.0, medya konverjansı (yakınsama), hibrit gazetecilik” teorileri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Dijitalleşme, haberin üretimi ve gönderilmesi ile alıcıya ulaşması aşamalarını hızlandırmış ve etkileşimi artırmıştır. Veri temelli içerik üretiminin de önemi artmıştır. Bununla birlikte haber kaynağının çoğalması, hız ve etkileşimin artması, dezenformasyonun yayılması, etik kavramının boyutunun yeniden tartışılması ve etik ihlallerin çoğalması ile bilgi güvenliğinin sağlanmasında yaşanan problemler gibi bir dizi sorunu da beraberinde getirmiştir. Bilgi akışının hızlanması, gazetecilerin güvenilirlik ve tarafsızlık gibi temel etik ilkelere daha fazla dikkat etme zaruriyeti doğurmuştur. Dijitalleşme aynı zamanda gazetecilik faaliyetlerini geleneksel yapıdan ileri taşımış ve daha demokratik, dinamik ve etkileşimli bir yapıya dönüştürmüştür. Bu çalışmanın dijitalleşen dünyanın gazetecilik teorilerinin sınıflandırmasıyla ilgili literatüre katkı sağlayacağı varsayılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: dijitalleşme, teknoloji, platform, gazetecilik teorileri

² Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, alicakir@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2903-4071

AN ATTEMPT TO CATEGORIZE THEORIES OF JOURNALISM BASED ON DIGITALIZATION

ABSTRACT

This study examines the effects of digitalization, technology, and platforms on journalism theories and aims to classify the theories directly related to these concepts. Many theories have been put forward to understand the new media environment created by digitalization. Significant transformations have occurred in journalistic practices with digitalization, and various theories have been used to make sense of this transformation. Among the relevant theories, the theories directly affected by the three concepts mentioned above were determined as the limit of the study. Research on the subject has been systematically analyzed, and a literature review has been used. For this purpose, academic search environments such as Web of Science and Google Scholar were used with keywords such as ‘digitalisation, technology, platform, data, artificial intelligence etc.’. The theories examined in light of the literature review findings were evaluated under “Digitalization, Technology and Platform-Based Journalism.” In this context, the theories of “robot journalism, data journalism, artificial intelligence supported journalism, sensory journalism, visual journalism, network journalism, mobile journalism, social media journalism, platform journalism, agenda setting 2.0, media convergence, hybrid journalism” were examined in detail. Digitalization has accelerated the production and delivery of news, the stages of reaching the recipient, and increased interaction. The importance of data-based content production has also increased. However, the proliferation of news sources, increased speed, and interactivity have also brought along a series of problems, such as the spread of disinformation, the re-discussion of the concept of ethics, the proliferation of ethical violations, and difficulties in ensuring information security. The acceleration of the flow of information has made it necessary for journalists to pay more attention to fundamental moral principles such as credibility and impartiality. At the same time, digitalization has moved journalistic activities beyond the traditional structure and transformed them into a more democratic, dynamic, and interactive structure. This study will likely contribute to the literature on classifying journalism theories in the digitalized world.

Key Words: digitalization, technology, platform, journalism theories

GİRİŞ

Geleneksel gazetecilik yöntemleri, etik kuralları merkeze alan ve profesyonel standartları olan, doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlık gibi temel ilkelere dayandırılmıştır. Meslek profesyonelleri tarafından devam ettirilen süreç, içeriğin editöryal denetimini de güçlü kılmıştır. McQuail (2010: 230), editöryal denetimin bilginin güvenilirliğini ve doğruluğunu garanti ettiğini söylemektedir. Geleneksel gazeteciliğin doğası gereği tek taraflı yapısı, alıcıyı pasifize etmekte ve sadece tüketici konumuna indirgemektedir. Diğer bir ifadeyle editöryal sürece alıcının katılımı mümkün olmamaktadır (Deuze, 2008, 850). Bununla birlikte tek taraflı iletim, gazetecilik etiğinin önemini de arttırmaktadır. İçeriğin kamu yararına hizmet etmesini ve toplumu doğru bilgilendirmeyi amaçlayan bu süreç, kitle iletişim araçları vasıtasıyla yapılmakta ve kontrollü bir şekilde alıcıya ulaştırılmaktadır (Schudson, 2001: 150). Curran ve Seaton (2009: 37-38) editöryal sürecin farklı bir noktasına temas ederek, merkez medyanın içeriğe filtre uyguladığını ve editörler ile meslek profesyonellerinin haberleri toplumun ihtiyaçlarına göre düzenlediğini; bu sayede haberin topluma etkisinin daha uzun vadeli olacağını ve gazetecilerin kamu yararı sorumluluklarının yerine geldiğini iddia etmektedir. Tek taraflı ilerleyen süreç aynı zamanda geri bildirimin de kısıtlı olmasına sebep olmaktadır. Schudson (2001: 151)’un da ifade ettiği üzere alıcılar içerik üretim sürecine sınırlı bir şekilde katılabilmekte ve içeriğin oluşmasında etkili olamamaktadır. İşte editöryal süreçler, geri bildirimin sınırlı olduğu pasif bir alıcı kitlesi oluşmasına zemin hazırlarken içeriğin alıcı tarafından güvenli bulunması için gerekli görülmektedir. Bu sayede tarafsızlığın korunması ve güvenilirliğin sağlanması adına geleneksel gazetecilik, etiği ve editöryal süreci ön planda tutmaktadır.

İnternetin yaygınlaşması ve Web 2.0 teknolojilerinin gelişimiyle birlikte gazetecilik pratiklerinin dönüşmeye başladığını söylemek mümkündür. Jenkins (2006: 5), dijitalleşme olarak adlandırdığı sürecin geleneksel medyanın aksine dinamik ve katılımlı bir gazetecilik anlayışını ortaya çıkardığını söylemektedir. Nitekim zamanla ortaya çıkan ve yaygınlaşan sosyal medya platformları, içeriğin üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerini hızlı ve kesintisiz bir noktaya taşımıştır. Yeni dönem gazeteciliğinde, alıcının içeriği tüketen pasifize durumu, yerini içeriği hem üreten hem şekillendiren aktif alıcıya bırakmıştır. Çift taraflı etkileşimi arttıran bu süreç, tüketiciyi de içerik üreticisi konuma getirmiş, gazetecilik süreçlerinin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır (Deuze, 2008: 852). Aynı zamanda içerik akışının çok yönlü ve dinamik hale geldiği de söylenebilir. Dijitalleşmeyle ortaya çıkan yukarıdaki yenilikler, doğruluk ve güvenilirlik gibi etik ilkeler açısından yeni sorumlulukları alıcıya da yüklemektedir. Etkileşim ve kitleselleşmenin hızlanmasının ana taşıyıcısı mobil cihazlar olmuştur. Mobil cihazlar aynı zamanda içeriklerin alıcı davranışlarına göre şekillenmesine yol açmıştır. Bucher (2012: 1165), algoritmaların içerikleri kişiselleştirdiğini ve kullanıcıların ilgi alanlarının odağa alındığını belirtmektedir. Günümüz yapay zekâ uygulamaları, anılan durumu daha da görünür hale getirmiş, veri gazeteciliğini ön plana çıkarmıştır. Büyük verilerin analizi ve yapay zeka algoritmaları, kişisel içerik üretiminde yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bilginin hızlı yayılması ve etkileşimin artması bir avantaj olmakla birlikte, yanlış bilginin bilerek veya bilmeyerek yayılımı da dezavantaj olarak ortaya çıkmıştır (Wardle & Derakhshan, 2017: 28).

Gerek etik kaygılar gerekse dezenformasyonla mücadele gibi temel hedefler ve gazeteciliğin kamu hizmeti rolü noktasında geleneksel ve yeni nesil gazetecilik pratikleri benzerlikler göstermektedir. Gazetecilik pratiklerinin uygulanması ve içerik üretim, dağıtım ve geri bildirim süreçlerinde ise önemli farklar ortaya çıkmıştır. McQuail (2010: 230)'in de belirttiği gibi geleneksel gazetecilik, doğru bilgi, güvenilirlik ve tarafsızlık gibi editöryal süreçleri ön plana alırken, Singer (2005: 177) dijitalleşen gazeteciliğin anılan ilkelerden vazgeçmediğini, bunun yerine etkileşimin ön plana alınarak içerik üretim ve dağıtım süreçlerinin esnek hale geldiğini savunmaktadır. Geleneksel gazetecilikte içeriğin meslek profesyonelleri tarafından üretilip kurumsal bir yapı altında olmasından dolayı editöryal sürecin sıkı tutulduğu varsayılmaktadır. Dijital içerik üretiminde ise alıcının da sürece dâhil olması ile daha demokratik bir sürecin oluştuğu iddia edilmektedir (Deuze, 2008: 850). İlaveten içeriğin tekil kaynak yerine birçok farklı noktadan dağıtımını gerçekleştirmiş olmakla, sosyal medya platformlarının sahiplik yapısı bir dizi yeni problem alanları oluşturmuştur. Geleneksel gazetecilikte editöryal sürecin kurumsal bir yapı tarafından kontrolü sağlanabilirken, dijitalleşen gazeteciliğin ürünlerinde doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlık gibi temel etik ilkelere uygunluğu kontrol etmek yukarıda da belirtildiği üzere zorlaşmaktadır.

Editöryal süreç, etkileşim vb. gazetecilik süreçleri farklı bir boyuta evrilmiştir. Ayrıca defaatle değinildiği üzere süreçler içerisinde en belirgin farklardan biri “hız” olmuştur. Zira geleneksel gazetecilikte yukarıda belirtilen süreçler zaman almaktayken, dijital gazetecilikte zaman mefhumu oldukça farklılaşmış; etkileşim saniyelerle ölçülür hale gelmiştir. Dezenformasyon ve yanlış bilginin yayılması noktasında kontrol mekanizmaları yetersiz hale gelmektedir. Dolayısıyla içeriğin doğruluğu ve güvenilirliği tehdit altında kalmaktadır. Yeni nesil gazetecilik pratikleri anılan durumlara karşı bir kontrol unsuru oluştururken aynı zamanda içeriğin üretimine de odaklanmaktadır. Gerek kontrol mekanizmalarının uygulanabilirliği gerekse içeriğin nerede ve nasıl üretildiği temel problem alanlarını oluşturmaktadır. Sosyal medya platformlarında haber üretiminin başlı başına bir teori çerçevesinde ele alınmasının yanında bizzat platformların kontrol mekanizmalarının nasıl işlediğine dair kavramsal çerçeveler oluşturulmaktadır. Ayrıca içeriği üreten kişi/ler veya kurumların hareket kabiliyetleri dahi

tartışmaların odak noktasına gelebilmektedir. Tüm bu süreçler göz önüne alındığında yeni nesil gazetecilik pratiklerinin teorik çerçeveleri oluşturulmaya çalışılmakta; teknolojinin gelişmesine paralel süreçleri anlamlandırma faaliyetlerinin devam edeceği varsayılmaktadır.

Kavramsal Çerçeve ve Yöntem

Teknolojide yaşanan gelişimle birlikte yeni dönem gazeteciliğin ağırlıklı olarak dijital mecralarda yapılmaya başladığını söylemek mümkündür. Literatüre bakıldığında, dijital gazetecilik üzerine hem genel hem de spesifik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Geniş kapsamlı bir değerlendirme yapan Deuze (2008), dijital medyanın gazeteciliği nasıl şekillendirdiğini ve gazetecilik pratiklerinin ne surette dönüşebileceğini incelemiştir. Franklin (2011) de benzer şekilde dönüşüme işaret etmekte ve dijital medyada gazetecilik türlerinin çoğaldığını ifade etmektedir. Jenkins (2006), dijital mecraların sunduğu fırsat ve imkânlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Diakopulos (2019), dijital platformların gazetecilik pratiklerindeki rolünü algoritmalar üzerinden açıklamayı tercih etmiştir. Hikâye anlatımı ve izleyici etkileşimi üzerine yapılan çalışmalarda haber anlatımının ve alıcılarla kurulan etkileşimin dönüşümü üzerine odaklanmaktadır. Dijital mecraların haber içeriğinin oluşturulmasına ve bunun alıcıyı etkileyiş boyutu Ryan (2003) tarafından tartışılmıştır. Domingo (2008), çevrimiçi gazetecilik pratiklerini irdelediği çalışmada, alıcı-verici etkileşiminin gazetecileri nasıl dönüştürebileceği hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur.

Singer (2005) ise çalışmada farklı bir noktaya temas ederek toplumsal sorumluluk kavramını ön plana çıkarmaktadır. Toplumsal sorumluluğun temsiliyet odaklı çalışmalarla da birleştirildiği görülmektedir. Örneğin McQuail (2010), medyanın sadece bilgi aktarımı görevi olmadığını, toplumsal eşitlik ve adaleti de ön planda tutması gerektiğini savunmaktadır. Dezavantajlı grupların medya temsiline arttırılmasında önemli olduğu düşünülmektedir. Allan (2009), yurttaş gazeteciliğinin tarihini ele aldığı çalışmada, medyanın sadece bilgi aktarım aygıtı değil aynı zamanda toplumsal dönüşümün önemli parçalarından biri olduğunu savunmaktadır. İleri sürdüğü argümanını demokratikleşme ve bireyselleşme özelinde tartışmaktadır. Medyanın toplum üzerindeki etkisi; algı yönetimi ve dezenformasyon problemlerini ve “hakikat” kavramının ön plana çıktığı bir süreci de beraberinde getirmiştir. D’ancona (2017), post-truth gazetecilik bağlamında hakikatin yerini politik ve duygusal anlatıların aldığını ifade etmektedir. Dijital platformlar üzerinden yayılan yanlış bilginin temelinde ilgili gerekçenin olduğunu söyleyerek manipülatif bilginin medyadan nasıl temizleneceğini sorgulamaktadır. Wardle & Derakhshan (2017) ise işin teknolojik boyutunu incelemiştir. İlgili çalışma, algoritmaların dezenformasyonun yayılımındaki ve toplum üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Muller (2014) de etik ilkeleri ön plana çıkarırken, sosyal medya platformlarının özellikle hız yönüyle manipülasyona açık olduğunu vurgulamaktadır.

Dijital medya ortamlarını incelemenin diğer bir teorik altyapısı yeni medya ve ağ teorileri çerçevesinde oluşturulmuştur. Castells (2009)’ın ağ toplumunun yükselişini ele aldığı çalışmada, bilginin çok yönlülüğü ve etkileşim üzerinde durduğu görülmektedir. Van der Haak, Parks & Castells (2012) ise çok yönlülüğü haber üretim süreçleri üzerinden ele alarak dijital medya vasıtasıyla gazeteciliğin kamuya yayıldığını iddia etmektedir. Sosyal medya platformlarının yaygınlaşmasıyla beraber kurumsal medya örgütleri de kendi hesaplarını açarak alıcıya ulaşmaya çalışmaktadır. Her ne kadar kişisel çabayla yürütülen gazetecilikle kurumsal gazeteciliğin şartları eşit olmasa da veriye ulaşma, yapay zekâ ve algoritmalar bireysel çabaların da ön plana çıkmasını kolaylaştırmaktadır. Konuyla ilgili Lewis & Westlund (2014)’ün büyük veri ve gazetecilik üzerine yaptıkları çalışmalarında, büyük medya kuruluşlarının durumu incelenirken bireysel gazetecilik pratiklerine değinildiği görülmektedir. Yapay zeka ve

algoritmaların gazetecilik pratiklerinde yaşattığı dönüşümün etik boyutuna ise Anderson (2012) değinmiştir. Gazetecilik etiğinin önemi medyanın toplumu bilgilendirme ve yönlendirme sorumluluğunun üst düzeyde olduğu, kriz ve olağanüstü durumlarda daha da ön plana çıkmaktadır. Seeger, Sellnow ve Ulmer (2003), anılan dönemlerde medyanın doğru bilgiyi sağlama görevini güvenilirlik üzerinden tartışmaktadır. Lynch ve McGoldrick (2005) ise barış gazeteciliğini ele aldıkları kitaplarında çatışma olgusu üzerinden haber çerçeveleme ve toplumsal etkileri üzerinde durmaktadır. Hülâsa, genel akademik çalışmalar üzerinden yapılan bir literatür çalışması, çalışmanın geniş ölçeği nedeniyle eksik kalabilir. Bu durumun giderilebilmesi adına çalışmanın “bulgular” bölümünde farklı kaynaklara da temas edilecektir.

Dijitalleşme, teknoloji ve platform bazlı gazetecilik faaliyetleri, anılan her üç kavramın gelişimiyle birlikte sürekli değişim halindedir. Haberin üretiminden dağıtımına, haberi üreten kimin dağıttığına değin birçok konuda köklü değişimler yaşanmış ve yaşanmaya devam edecek görünmektedir. Geleneksel medyanın gazetecilik pratikleri sosyal medya platformları, yapay zeka ve algoritmalar gibi unsurlarla dönüşüm geçirmiştir. Bunun doğal sonucu olarak gazetecilik teorileri de evrilmiş ve yeni medya ekosisteminde nasıl uygulanabileceğini anlamak, akademik çalışmaların konusu haline gelmiştir. Napoli (2011)’nin dijitalleşme ile birlikte izleyici kitlenin dönüşümünü ele aldığı kitabında, dijitalleşmenin sadece gazetecilik pratikleri üzerine etkilerinin değil aynı zamanda tarafsızlık ve toplumsal sorumluluk gibi kavramların da tekraren gözden geçirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu sayede uygulanmakta olan gazetecilik pratiklerinin teorik arka planını açıklamak da kolaylaşacaktır. Haberin üretimi, dağıtımı, alıcı vb. kavramların birden fazla şekilde dijitalleşmeden etkilenmesi, ilgili teorilerin sınıflandırılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu çalışma kapsamında yapılan değerlendirmede, öncelikle dört ana başlık belirlenmiştir. Bunlar; “Dijitalleşme, Teknoloji ve Platform Bazlı Gazetecilik Teorileri”, “Hikâye Anlatımı ve İzleyici Etkileşimi Temelli Gazetecilik Teorileri”, “Toplumsal Sorumluluk ve Temsiliyet Odaklı Gazetecilik Teorileri”, “Dezenformasyon, Kriz ve Olağanüstü Durum Odaklı Gazetecilik Teorileri” şeklindedir. Bu çalışma, “Dijitalleşme, Teknoloji ve Platform Bazlı Gazetecilik Teorileri” başlığıyla sınırlandırılmıştır. İlgili başlığın seçilme sebebi, gazetecilik pratiklerinin yeni mecrada doğrudan nasıl ele alındığını tespit edebilmektir. Nitekim Anderson, Bell, & Shirky (2012: 41-44)’nin The New York Times gazetesi üzerine yaptıkları çalışmada belirttiği üzere, endüstri sonrası yeni medya düzeninde farklı yaklaşımların kaçınılmaz olduğu vurgulanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, dijitalleşme ve teknolojik gelişmelerin gazetecilik teorilerine nasıl etki ettiğini incelemek ve bu bağlamda çeşitli teorileri sınıflandırmaktır. Her bir sınıflandırma, gazeteciliğin farklı yönlerini ele almayı ve dijitalleşmenin medya pratikleri üzerindeki etkilerini işaret etmeyi hedeflemektedir. Steensen ve Ahva (2015)’nin “Dijital Çağda Gazetecilik” isimli meta analiz yöntemiyle yaptıkları çalışmada, seçili dergilerde yer alan makalelerin anahtar kelime ve özet bölümleri incelenmiştir. Burada yapmak istediğimiz çalışmadan farklı olarak, ilgili makalelerin tarih, sosyoloji ve siyaset bilimi gibi farklı alanlarla olan ilişkisi incelenmiş, gazetecilik teorileri doğrudan isimlendirilmemiştir. Dutta ve Gangopadhyay (2019) ise dijital gazeteciliğin modern teorileri üzerinde durmuş, teorilerin ortaya çıkış süreçleriyle ilgili yukarıdaki çalışmaya benzer çıkarımlarda bulunmuştur. İlgili çalışmalarda görüldüğü üzere, dijital çağın teorileri genel olarak temel çıkış noktaları üzerinden değerlendirilmiştir. Bu çalışmada yapılmak istenen ise temel bir liste hazırlamak olduğundan yöntem olarak, literatür taraması seçilmiştir. Mevcut olan gazetecilik teorileri için Web of Science, Google Scholar vb. akademik arama ortamlarında “dijitalleşme, teknoloji, paltform, veri, yapay zeka vb.” anahtar kelimelerle aramalar yapılmış ve sistematik bir şekilde analiz edilmiştir. Daha sonra birbirleriyle bağlantılı olduğu düşünülen teoriler aynı başlık altında sınıflandırılmıştır.

Bulgular

Yapılan literatür taraması sonucunda, “Dijitalleşme, Teknoloji ve Platform Bazlı Gazetecilik Teorileri” başlığı altında gazetecilik pratiklkeri, içerik üretimi vb. süreçleri içeren 12 farklı gazetecilik teorisi sınıflandırılmıştır. İlgili başlıklar oluşturulurken haber süreci baz alınarak; haber üretimi, dağıtımı ve alıcı temelinde yeni yaklaşımlar değerlendirilmiştir. İlâveten haberin sunulduğu platform, etkileşim, toplumsal etki ve bunların teknolojik gelişmelerle ilişkileri irdelenmiştir.

- 1.Robot Gazetecilik Teorisi
- 2.Veri Gazeteciliği Teorisi
- 3.Yapay Zekâ Destekli Gazetecilik Teorisi
- 4.Duyusal Gazetecilik Teorisi
- 5.Görsel Gazetecilik Teorisi
- 6.Ağ Gazeteciliği Teorisi
7. Mobil Gazetecilik Teorisi
- 8.Sosyal Medya Gazeteciliği Teorisi
- 9.Platform Gazeteciliği Teorisi
- 10.Gündem Belirleme Teorisi 2.0
- 11.Medya Konverjansı (Yakınsama) Teorisi
- 12.Hibrid Gazetecilik Teorisi

Tablo 1. Dijitalleşme, Teknoloji ve Platform Bazlı Gazetecilik Teorileri

Gazetecilik faaliyetlerinin üretimi, dağıtımı ve tüketiminde dijitalleşme köklü değişimlere neden olmuştur. Sosyal medya ve mobil uygulamalar gibi alanlarda algoritmalar ve yapay zekâ uygulamaları üretim ve dağıtım süreçlerinde merkeze oturmuştur. Gazetecilik süreçlerinde hız, etkileşim ve veriye dayalı içerik ön plana çıkmıştır. Deuze (2008, 854), hız ve içeriğin geniş kitlelere ulaşmasında dijitalleşmenin rolünü belirtirken, gazeteciliğin daha akışkan hale geldiğini ve dolayısıyla geleneksel gazetecilikten farklı olarak sınırlarının belirsizleştiğini savunmuştur. Anderson, Bell ve Shirky (2015: 41-44) ise algoritmalar ve yapay zekâ uygulamalarına odaklanarak, gazetecilik faaliyetlerinin merkezi konumuna geldiklerini iddia etmiştir. Lewis ve Westlund (2015)’un da benzer değerlendirmelerde bulunarak gazeteciliğin otomatikleşme sorunuyla karşı karşıya olduğunu dile getirmiştir. Flew ve Smith (2014) de teknolojik gelişmeler üzerinde durmuş ve dijitalleşmenin haber üretim ve dağıtım süreçlerine etkisini tartışmıştır. Geleneksel medyanın merkezi yapısının yeni medya ortamında dağınklaşacağını ve çok katmanlı bir yapıya dönüşeceğini ifade etmiştir.

Tablo.1’de görüldüğü üzere 12 farklı gazetecilik teorisi, teknolojik gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkan dijitalleşmenin ve dijitalleşen dünyanın önemli bileşenlerinden olan platformların temel alındığı başlık altında değerlendirilmiştir. Bunlardan biri olan robot gazetecilik, içeriğin algoritma ve yapay zekâ uygulamalarıyla otomatik olarak oluşturulmasını içermektedir. Örneğin Carlson (2015), içeriğin insansız oluşturulmasını yıkıcı bulmakta fakat verilerin finans, spor vb. veriye dayalı bilgilerin doğruluğu noktasında önemli görevler üstlendiğini ifade

etmektedir. Clerwall (2014) ise robot gazeteciliğin hızına odaklanmış bununla birlikte çalışmasının odağını oluşturan izleyici görüşleri üzerinden yaptığı değerlendirmede insan tarafından üretilen içeriğin daha etkili olduğu sonucuna varmıştır. Diğer bir alt başlıkta değerlendirilen veri gazeteciliği, veri setlerinin gazetecilik faaliyetlerine uyumu ve anılan verilerden anlamlı sonuçlara ulaşılmasını sistematize etmektedir. Lewis ve Westlund (2014), robot gazeteciliğin de önemli çıktılarından olan raporlama süreçlerinde veri gazeteciliğinin, derinlemesine analize imkân verdiğini belirterek teyit mekanizmalarının daha sağlıklı işleyebileceğine işaret etmektedir. Robot gazetecilikle olan farklı bir benzerliğine de Flew (2012) dikkat çekmiş ve bilgi havuzlarından derinlemesine bilginin hızlıca alınabileceğini vurgulamıştır. Teknolojinin gelişimiyle beraber ortaya çıkan diğer bir husus, yapay zekâ uygulamalarının gazetecilik faaliyetlerinde kullanılmaya başlamasıdır. Örneğin Marconi (2020)'nin yapay zekânın gazeteciliğin geleceği üzerine olası etkilerini incelediği eserinde, haber üreticisinin alıcının arzu ve isteklerine yönelik içerik üretebilmesine olanak sağladığını; veri analizi, içerik önerisi ve editöryal süreçlerde nasıl yardımcı olabileceğini ayrıntılarıyla belirtmiştir. Diakapoulos (2019)'un da editöryal süreç üzerine eğildiği ve içeriklerin alıcı beğenilerine göre optimize edilebildiği savı savunulmaktadır.

Sanal ve artırılmış gerçeklik gibi farklı teknolojik gelişmeler de gazetecilik faaliyetlerini doğrudan etkilemiş, alıcılara olayların içinde olduğu sanısını sunabilen duysal gazetecilik olarak adlandırılan yeni bir gazetecilik faaliyeti ortaya çıkmıştır. De La Pena vd. (2010) ilgili teknolojiler sayesinde haber deneyiminin etkisinin artacağını ve alıcı için haber içeriklerinin daha sürükleyici olacağını iddia etmiştir. Bu sayede alıcının olayın merkezine taşınacağını ve olaylarla duygusal bağ kurmanın kolaylaşacağını da sözlerine eklemiştir. Soler-Adillon ve Sora-Domenjo (2018)'un sanal gerçeklik ve gazetecilik faaliyetleri üzerine yaptıkları çalışmalarında da izleyicinin olayların içine çekildiği belirtilmekte, savaş, sel vb. olağanüstü durumlarda empati kurulmasını kolaylaştırıcı etkisi olduğu vurgulanmaktadır. Görsel gazetecilik için de benzer ifadeleri kullanmak mümkündür. Anılan teoriyle, teknoloji ürünü olan fotoğraf, video vb. görsel içeriklerin alıcı üzerindeki etkisi incelenmektedir. Newton (2012), konu hakkında ilk eser veren araştırmacılardan biri olup fotoğraf ve video gibi görsel içeriklerin, haber gerçekliğini arttıracığını belirtmektedir. Lester (2020) ise ilgili görsel materyallerin haberlerde nasıl kullanılacağına dair ayrıntılar vermektedir. Zelizer (2010), basında yer alan fotoğrafları incelediği eserinde, duysal gazetecilikteki sonuçlara benzer çıkarımlarda bulunarak haberlerde görsel kullanımının alıcıda empati ve duygusal karşılık bulduğunu söylemektedir.

Haber ve içeriklerin dijital mecralarda nasıl bir ağ yapısıyla dağıtıldığını ve etkileşimi ne surette etkilediğini incelemek için ağ gazeteciliği teorisi geliştirilmiştir. İlk defa “ağ toplumu” kavramını ortaya atan Castells (2009)'in ağ toplumunun yükselişini konu edindiği eserde, medyanın da ağ yapısı içinde yeniden yapılandığı ve bilgi akışının merkezilikten uzaklaştığı ifade edilmektedir. Heinrich (2011) de Castells'in merkeziyetten uzaklaşma savını destekler çıkarımlar yapmıştır. Ona göre artık haberler çoğunlukla sosyal medya ve dijital platformlar gibi alanlardan yayılmaktadır. Bruns (2005), ağ gazeteciliğini “gatewatching” kavramı üzerinden ele almakta; Castells ve Heinrich ile benzer ifadeleri sarf etmektedir. Diğer iki araştırmacıdan Bruns'u ayıran, içeriğin birden çok kaynak tarafından paylaşılması vasıtasıyla daha demokratik bir haber akış süreci olacağını söylemesidir. Ağ gazeteciliği gibi birçok farklı gazetecilik faaliyetinin günümüzde yaygınlaşmasının temelinde yer alan teknolojik gelişmelerin önemlilerinden biri de cep telefonlarıdır. Nitekim her an her yerde haber üretebilme ve habere ulaşma imkânı sağlayan bu teknolojiyle beraber gazetecilik pratiklerinde yaşanan değişim, mobil gazetecilik teorileriyle açıklanmaya çalışılmaktadır. Pavlik (2013),

mobil gazeteciliğin öneminin arttığını ve geleneksel medyanın yerini almaya başladığını vurgulamaktadır. Sadece içerik üretimini değil aynı zamanda alıcıların haber tüketim alışkanlıklarını da kökten değiştirdiğini ifade etmiştir. Westlund (2013)'ün “mobil gazetecilik” üzerine kaleme aldığı araştırmasında da benzer sonuçları görmek mümkündür. Mobil cihazların habercilikte hız konusunda sağladığı avantajları belirttikten sonra gerek haberin üretimi gerekse habere ulaşım gibi parametrelerin dönüşümüne odaklanmaktadır.

Günümüzde mobil cihazlar teknolojik olarak daha da gelişmiş, internet bağlantıları, görsel teknoloji vb. yönleriyle birer cep bilgisayarı hüviyeti kazanmıştır. İnsanların birbirleriyle etkileşime geçmek, gündelik hayatlarını düzenlemek, bilgi edinmek vb. farklı gerekçelerle mobil cihazları kullanırken en çok tercih ettikleri yöntem sosyal medya platformları haline gelmiştir. Bunun doğal sonucu olarak anılan platformların gazetecilik faaliyetlerinde meydana getirdiği değişiklikler ve yenilikler sosyal medya teorileri kapsamında değerlendirilmeye başlanmıştır. Sosyal medya platformları aracılığıyla, geleneksel gazetecilikten farklı olarak haber üretim ve dağıtım süreçleri hızlanmış ve izleyiciyle gazeteci arasında dinamik bir etkileşim ortaya çıkmıştır. Hermida (2010), Twitter üzerine yapmış olduğu çalışmada, haberlerin anlık dağıtımını üzerine odaklanmaktadır. Yine platformların bazı kısıtlayıcı özellikleri olduğunu vurgulamaktadır. “Ambient Journalism” ismini verdiği platform bazlı gazetecilik pratiklerini profesyonel gazeteciler ve bireyler üzerinden yeniden ele almaktadır. Burns (2010)'ün “ambient journalism” kavramı üzerinden farklı stratejileri ele aldığı çalışmada ise Hermida'nın tezine farklı yaklaşımlar getirmiştir. Hermida'dan farklı olarak bilişsel, sibernetik ve bilgi sistemleri araştırmalarını ön plana çıkarmıştır. Newman (2009)'ın sosyal medya platformlarının henüz ilk zamanlarına tesadüf eden sosyal medyanın geleneksel medyaya olası etkilerini araştırdığı raporunda, günümüzde sosyal medyanın oluşturduğu etkinin ilk izlerini görmek mümkündür. Bireysel gazetecilik faaliyetleri ekseninde eksik kalmakla beraber, profesyonel gazetecilerin sosyal medya üzerinden yürüttüğü gazetecilik faaliyetlerinin ilk izlenimlerine rastlanmaktadır. İddiasına göre daha kişisel bir haber dili oluşmakta ve izleyiciyle doğrudan kurulan iletişimin samimiyeti arttıracakı varsayılmaktadır.

Mobil cihazların gelişimine paralel olarak dijital platformların insan hayatındaki yeri artmıştır. Bunun doğal sonucu olarak habercilik faaliyetleri de anılan mecralara kaymış ve platform gazeteciliğinin teorik çalışmalarının da başlamasına vesile olmuştur. İlgili teorinin ana çerçevesini, dijital platformların haber üretimi, dağıtımını ve alıcı üzerindeki etkilerini incelemek oluşturmaktadır. Dijital dönüşümün en belirgin sonuçlarından olan merkezileşmenin aşınması durumu, Anderson (2012)'un ifade ettiği üzere platform gazeteciliğinin en belirgin sonuçlarından biri olarak kabul edilmektedir. İlaveten farklı kaynaklardan haberlerin yayılması daha demokratik bir ortam oluşmasına imkân verirken aynı zamanda daha geniş kitlelere ulaşmayı da mümkün kılmaktadır. Her ne kadar merkezileşmenin aşındığı varsayımı farklı araştırmacılar tarafından dile getirilse de Napoli (2019), merkezileşmenin sosyal medya platformlarında yeniden üretildiğini iddia etmektedir. Haber üreticilerinin platformlara bağımlı hale geldiğini ve içeriklerini görünür kılmak için platformların algoritma ve politikalarına uymak zorunda olduklarını sözlerine eklemektedir. Van Dijck ve Poell (2015)'in dikkat çektikleri konu ise sosyal medya ve kamusal alan ilişkisidir. Onlara göre haberlerin viral olması, geniş kitlelere hızlıca yayılması ve izleyicilerin geri bildiriminin gazetecilere ulaşması kolaylaşsa da platform eko-politiği haber sürecini doğrudan etkilemektedir.

Sosyal medya platformlarının, kamuoyu oluşturma ve/veya yönlendirmek amacıyla kullanıldığını söylemek mümkün olup gündem belirleme teorisi 2.0 ile bu durumun ne surette olup olmadığı araştırılmaktadır. McCombs ve Shaw (1972)'un temellerini attığı gündem

belirleme teorisinin, dijital mecralara yeniden uyarlanmış halidir. İlgili teorisinin varsayımlarından biri platformlarda önemli olarak sunulan bir haber veya içeriğe kamuoyunun ilgisinin kaydığı yönündedir. Dijitalleşen medya ortamında alıcılar, pasif bir bilgi tüketicisi konumundan çıkarak aktif bir içerik üreticisi haline gelmiştir. Yaşanan bu dönüşüm, gazeteciler ve alıcı arasındaki etkileşim pratiklerini de yeniden şekillendirmiştir. Özellikle sosyal medya platformlarında, medya organlarından bağımsız olarak kullanıcılar tarafından gündem belirleme mümkün olduğundan, medya organları gündemin arkasında kalabilmektedir. Vargo vd. (2014), dijital platformların dinamik yapısına işaret ederek bu savı desteklemektedir. Herhangi bir konunun gündeme taşınması için kullanıcıların ilgisinin ve katılımının yeterli olacağını savunmaktadır. Shaw vd. (2016) ise “Arap Baharı” temalı gündem belirleme çalışmalarında farklı bir görüş sunmuştur. İddialarına göre geleneksel medya, gündem belirlemede sosyal medyadan daha güçlü durmaktadır. Bununla birlikte sosyal medyanın gündem oluşturmaya dair farklı yöntemleri olduğunu da belirtmiştir. Çalışmanın yaklaşık 8 sene öncesine ait olması ve spesifik bir olay örgüsünü temel alması nedeniyle çıkarımlarının günümüzde farklılaşacağını söylemek, fazla iddialı olmayacaktır. Guo ve Vargo (2017) tarafından 2015 yılında 67 ülkeden 4708 çevrimiçi haber kaynağının veri analizi yöntemiyle değerlendirdiği çalışmalarında, ülkelerin gündem belirlemedeki rolleri tartışılmaktadır. Gündem belirlemenin geleneksel medyadan sosyal medya platformlarına kaymaya başlaması gibi uluslararası gündem belirlemede de ABD’nin etkisinin azaldığı iddia edilmektedir. Hülâsa dijital mecranın sağladığı olanaklar gündem belirleme sürecinin çok katmanlı bir yapıya dönüşmesine olanak sağlamaktadır.

Dijitalleşmenin ortaya çıkardığı diğer bir sonuç da farklı medya türlerinin iç içe geçmesi durumudur. Medya konverjansı (yakınsama) teorisi, anılan durumun gazetecilik pratikleri üzerindeki etkilerini incelemektedir. Televizyon, radyo ve basılı ürünler gibi geleneksel medya kuruluşları, dijital ortama taşınmış ve haberin üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerinde değişimlere yol açmıştır. Jenkins (2004)’in kaleme aldığı ve yakınsamanın kültürel mantığını irdelediği çalışmasında, yakınsamayı farklı medya türlerinin birleşmesinden fazlası olarak ele almaktadır. Yakınsamanın ana hatlarını izleyicilerin medya içeriklerine farklı platformlardan ulaşması çizmektedir. Kullanıcıların, farklı dijital yollarla kendisine sunulan içeriğe zaman ve mekân sınırına bağlı kalmaksızın ulaşabilmesine Jenkins “Convergence Culture (kavuşum kültürü)” ismini vermiş olup kullanıcıların süreçte daha aktif rol alabildiğini ve içeriklerin de daha etkileşimli hale geldiğini iddia etmiştir. Bird (2011) de medya konverjansı (yakınsama) hakkında benzer çıkarımlarda bulunmuştur. Sosyal medya kullanıcılarının siyasi, sosyal, kültürel vb. konularda kendi içeriklerini oluşturup geniş kitlelerle paylaştığını; bu sayede gündeme ilişkin belirleyici rol üstlendiğini ifade etmektedir. Etkileşimlerin, medya organları ile toplumsal kesimler arasındaki güç ilişkilerini yeniden şekillendirdiğini ve sosyal medya platformlarının kitlesel hareketler için yeni bir alan oluşturduğunu belirterek katılımcı bir medya kültürünün doğmaya başladığını sözlerine eklemiştir. Deuze (2007), eserinde bir bölüm ayırdığı medya konverjansının (yakınsama), gazeteciliği multidisipliner bir yapıya dönüştürdüğünü belirtmektedir. Habercilerin sadece yazılı metinle iktifa edemeyeceğini görsel, işitsel vb. Farklı içerikleri de üretmek zorunda olduklarını söylemektedir. Dolayısıyla gazeteciler, daha fazla teknik bilgiye ve farklı medya formatlarına sahip olmalıdır. Diğer bir ifadeyle yakınsamayı sadece medya örgütlerinin farklı platformlarda bir araya gelmesi değil meslek profesyonellerinin de birden çok yetiye sahip olmaları gerektiği yönünden ele almıştır.

Günümüzde medyanın farklı yapıları dijital mecrada faaliyetlerine devam etmektedir. Bazı medya profesyonellerinin süregelen alışkanlıkları ve geleneksel yapıda yetişmeleri, dijital mecralarında geleneksel yöntemlerin de kullanılmaya devam etmesini doğurmaktadır.

Geleneksel medya pratikleriyle dijital medya pratiklerinin bir arada nasıl kullanıldığını ve her ikisinin birbirini ne surette tamamladığını incelemek için hibrid gazetecilik teorisi kullanılmaktadır. Hem gazete, televizyon vb. geleneksel medya araçlarının hem de sosyal medya platformları gibi yeni medya araçlarının nasıl birlikte kullanıldığı hibrid teorinin araştırma alanlarının başında gelmektedir. Chadwick (2017), siyasal iletişim üzerinden hibrid gazeteciliği ele aldığı çalışmada, medya kuruluşlarının, sosyal medya platformları gibi dijital araçlarla nasıl etkileşime geçtiğini ve bu iki medya ortamının birbirini nasıl etkilediğini açıklamaktadır. Hermida (2010), hibrid gazetecilik yöntemleriyle özellikle sosyal medya platformlarının daha etkin kullanılarak haberlerin hızlı yayılmasının kolaylaştığını ve etkileşimin arttığını söylemektedir. Deuze (2005) ise olaya gazeteciler perspektifinden yaklaşarak, meslek profesyonellerinin haberleri daha esnek bir şekilde ele alabileceğini ve dijital mecranın yapısı sonucunda interaktif bir şekilde içeriklerini sunabileceklerini söylemektedir.

Yukarıda belirtilen teoriler, dijitalleşen dünyada gazetecilik pratiklerinin tek açıklayıcısı değildir. Bunların dışında birçok teorinin de doğrudan dijitalleşme ile ilişkilendirilmesi mümkündür. Örneğin “Hiper-Yerel Gazetecilik” veya “Katılımcı Gazetecilik” gibi farklı teorilerden de bahsetmek mümkündür. Bununla birlikte çalışmanın amacı kapsamında dijitalleşmenin, teknolojinin ve platformların doğrudan etkilediği teoriler üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın evreni oluşturulurken yapılan literatür taramasında elde edilen bulgular ışığında dijitalleşmeyle ilintili olduğu düşünülen diğer teorilerin bir listesi Tablo.2’de gösterilmiştir.

Hikâye Anlatımı ve İzleyici Etkileşimi Temelli Gazetecilik Teorileri	Toplumsal Sorumluluk ve Temsiliyet Odaklı Gazetecilik Teorileri	Dezenformasyon, Kriz ve Olağanüstü Durum Odaklı Gazetecilik Teorileri
1.Anlatı Gazeteciliği Teorisi	1.Kapsayıcı Gazetecilik Teorisi	1.Manipülatif Gazetecilik Teorisi
2.Duygusal Gazetecilik Teorisi	2.Sessiz Gazetecilik Teorisi	2.Hakikat Sonrası Gazetecilik Teorisi
3.Etkileşim Odaklı Gazetecilik Teorisi	3.Topluluk Medyası Teorisi	3.Kitle Kaynaklı Gazetecilik Teorisi
4.Katmanlı Gazetecilik Teorisi	4.Kamusal Gazetecilik Teorisi	4.Karşıt Gazetecilik Teorisi
5.İzleyici Odaklı Gazetecilik Teorisi	5.Göçmen Gazeteciliği Teorisi	5.Gizli Gazetecilik Teorisi
6.Sanal Gerçeklik Gazeteciliği Teorisi	6.Etik Gazetecilik Teorisi	6.Gerçek Sonrası Gazetecilik Teorisi
7.Empati Odaklı Gazetecilik Teorisi	7.Post-Kolonyal Gazetecilik Teorisi	7.Kriz Gazeteciliği Teorisi
8.Etkileşimli Gazetecilik Teorisi	8.Sosyal Sorumluluk Gazeteciliği Teorisi	8.Çatışma Gazeteciliği Teorisi
9.İnteraktif Gazetecilik Teorisi	9.Evrensel Gazetecilik Teorisi	9.Sınırötesi Gazeteciliği Teorisi
10.Bilişsel Gazetecilik Teorisi	10.Kültürlerarası Gazetecilik Teorisi	10. Canlı Yayın Gazeteciliği Teorisi
11.Anlam Gazeteciliği Teorisi	11.Eko-Gazetecilik Teorisi	
12.Katılımcı Gazetecilik Teorisi	12.Gözlemci Gazetecilik Teorisi	
13.Yavaş Gazetecilik Teorisi	13.Vatandaş Gazeteciliği Teorisi	
14.Yeniden Tasarım Gazeteciliği Teorisi	14.Hiper-yerel Gazetecilik Teorisi	
15.Bağımsız Gazetecilik Teorisi		
16.Sürdürülebilir Gazetecilik Teorisi		
17.Derinlemesine Gazetecilik Teorisi		
18.Transmedya Gazeteciliği Teorisi		

Tablo 2. Dijitalleşme ile İlgili Diğer Gazetecilik Teorileri

SONUÇ

Dijitalleşmenin gazetecilik faaliyetlerine doğrudan etkileri üzerine ortaya atılan teorileri sınıflandırma gayreti içinde olan bu çalışma, haber üretiminden dağıtımına, haberin alıcıya ulaşmasından nasıl algılandığına dair etkileşim odaklı tüm süreçlerin dijital dönüşümle nasıl şekillendiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Dijitalleşme, teknoloji ve platform bazlı gazetecilik teorileri temel alındığında, ortaya çıkan sonuçlardan biri gazetecilik pratiklerinin köklü değişikliklere uğradığıdır. Gazeteciliğin daha esnek ve hızlı yapılabildiği, geniş kitlelere ulaşmanın kolaylaştığı bir yapının olduğu söylenebilir. Böylece meslek profesyonelleriyle alıcılar arasında etkileşim kurma yöntemleri değişmiştir. Gazetecilik kavramı, izleyiciyle haber paylaşma kimliğini aşarak çift yönlü etkileşim odaklı bir yapıya evrilmiştir. Bu dönüşümün ortaya çıkmasında dijital platformlar, yapay zekâ, sosyal medya, veri analizi ve mobil cihazlar vb. ana nedenler olarak görülmektedir. Dijitalleşme ve platform bazlı gazetecilik teorilerini şekillendiren, bu ana kavramlar olmuştur. Geleneksel gazetecilik pratiklerinin tek merkezden uzaklaşarak daha yaygın bir ağ kurgusunda yeniden yapılanmasına da öncülük etmişlerdir. Dolayısıyla haberler tek kaynaktan yayılmaktan ziyade izleyiciler tarafından da tekrar dolaşıma sokulabilmektedir. Sosyal medya platformları, haberin tekrar üretimi ve dağıtımını noktasında anahtar role sahiptir. Merkezleşmenin azalmasının gazetecilik faaliyetlerini daha demokratikleştirdiği ve gazeteci-izleyici iletişiminin aracısız sağlanmaya başladığı da ilgili teorilerin savları arasında olmuştur. Özellikle ağ gazeteciliği ve platform bazlı gazetecilik teorileri, dijital platformların gazetecilik süreçlerine katılmasıyla bilginin merkezleşmeden uzaklaştığını ve bilgi paylaşımının demokratikleştiğini iddia etmektedir.

Gazetecilik teorileri arasında keskin sınırlar çizmek ve birbirinden bağımsız olduklarını söylemek doğru olmayacaktır. Bununla birlikte geleneksel medyada gazetecilik pratiklerini ve haber akış süreçlerini incelemek için kullanılan farklı teorilerin, dijital mecrada devam eden yeni pratikleri açıklamada yetersiz kaldığı noktalar da bulunmaktadır. Var olan durumun sonucu olarak hem birbirlerini tamamlayan hem de geleneksel teorilerle harmanlanan yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Yapılan literatür çalışmasında gazetecilik faaliyetleriyle doğrudan alakalı ve başka bilim alanlarından doğmakla birlikte gazetecilik alanında da kullanılabilecek teorilere odaklanılmıştır. Sonuç olarak 4 başlık altında 54 farklı teori listelenmiştir. Elde edilen verilerin bir akademik makale sınırları dâhilinde değerlendirilmesinin mümkün olamayacağı kanaatine varılmıştır. Bu sebeple dijitalleşme, teknoloji ve platformların doğrudan özne konumunda olduğu teorilere odaklanılmıştır. Örneğin “toplumsal sorumluluk ve temsiliyet odaklı gazetecilik” teorileri şeklinde oluşturulan bir başlık altında “hiper-yerel gazetecilik teorisi”nden bahsetmek mümkündür. Her ne kadar dijitalleşme, anılan teorinin gelişimine ve uygulama alanına büyük katkı sağlamış olsa bile hiper-yerel gazetecilik teorisini tek başına dijitalleşmenin sonucu olarak belirtmek uygun değildir. Yine “dezenformasyon, kriz ve olağanüstü durum odaklı gazetecilik teorileri” başlığında değerlendirilen “karşıt gazetecilik teorisi” de benzer şekilde dijitalleşmeden faydalansa da tek başına dijitalleşmenin sonucu olarak görülemeyecektir. Sonuç olarak çalışmanın sınırlarını belirleyebilmek adına tek başlık altında doğrudan dijitalleşme vasıtasıyla ortaya çıkan teoriler tasnife tabi tutulmuştur. Bu tercih, dijitalleşmenin gazetecilik pratiklerinde yarattığı somut değişiklikleri ve bunların gazetecilik pratiklerinin temel unsurlarına olan etkisini vurgulamak amacıyla yapılmıştır.

Bu bağlamda, dijitalleşme ile gazetecilik pratiğinde meydana gelen yeniliklerin başında robot gazetecilik, veri gazeteciliği ve yapay zekâ destekli teknoloji tabanlı teoriler gelmekte olup içerik oluşturma süreçlerinin hızlandığı ve gazetecilik yapma şartlarının değiştiği iddiaları bulunmaktadır. Veri gazeteciliği ve yapay zekâ uygulamaları temelli teorilere göre içeriğin

izleyicilere göre şekillendirilmesi kolaylaşmakta; hız, bilgi güvenliği ve veriye dayalı gazetecilik ön plana çıkmaktadır. Haberlerin merkezileşmeden uzaklaşması bilgi güvenilirliği ve etik gibi temel parametrelerde bazı tartışmalara da neden olmaktadır. Dijitalleşmenin sunmuş olduğu imkanlar dâhilinde insan eliyle oluşturulan içeriklerin tam anlamıyla makineler tarafından yerine getirilemediği belirtilmektedir. Dolayısıyla gazetecilik faaliyetlerinde yalnızca hız ve etkileşime odaklanılmaması gerektiğini ilgili teorilerin iddia ettiğini söylemek mümkündür. Sonuç olarak gazeteciliğin toplumsal sorumluluk ve etik boyutunun göz ardı edilmemeli ve dijitalleşmeyle birlikte yeni önlemler alınması gerekmektedir.

Teknolojinin ortaya çıkardığı artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik vb. kavramlar duyuşal ve görsel gazetecilik teorilerinin temelini oluşturmaktadır. Bu teorilere göre teknolojinin yardımıyla izleyicinin haber deneyimine farklı boyut kazandırılmış, haberlerin duyuşal etkisi artırılmıştır. Böylece alıcılar haber içerikleriyle derin bir bağ kurabilmekte ve olaylara karşı empati duyuşları gelişmektedir. Görsel gazetecilik teorisinde de benzer çıkarımların yapıldığı görülmüştür. Haber içeriklerinin sadece bilgi veren metin hüviyetinden çıkıp görsel öğelerle izleyicilerin duyuşları harekete geçiren içeriklere dönüştürüldüğü belirtilmektedir. Teknolojinin diğeri bir ürünü olan mobil cihazlar da gazetecilik faaliyetlerinde keskin dönüşümlere sebep olmuştur. Mobil gazetecilik teorisi, anılan değişkenin gazetecilik faaliyetlerine olan etkisini incelemeyi hedeflemektedir. Mobil gazetecilik teorisine göre mobil cihazların gazetecilik pratiklerine kattığı en belirgin özellikler hız ve içeriğe anlık erişimdir. Böylece haber her an ve her yerde üretilebilen bir yapıya bürünmüştür. Meslek profesyonellerinin haber üretmek için belli bir mekâna bağılılıkları ortadan kalkmış, izleyicilerin aynı zamanda haber üreticisi konumuna gelebilmelerinin önü açılmıştır. Mobil cihazlar, izleyici etkileşimini de farklı bir boyuta taşıdığından, geleneksel medyaya bağımlılığı azaltarak gazeteciliğin mobilizasyonunu kolaylaştırmıştır. Hem geleneksel medyanın farklı unsurlarını bir arada bulundurması hem de farklı teknolojik gelişmelere adapte olarak aynı alanda kullanılması medya konverjansı (yakınsama) teorisini de benzer sonuçlara ulaştırmaktadır. Bununla birlikte yakınsama teorisi, birden fazla medya ortamını ve birçok dijital teknolojiyi bir arada kullanabilme kabiliyetinin meslek profesyonellerinde olması gerektiğini de iddia etmektedir. Özetle, bu çalışmada değerlendirilen teoriler, dijitalleşmenin, teknolojinin ve platform bazlı gazeteciliğin gazetecilik pratiklerinde ne tür değişimlere yol açtığını göstermektedir. Dijitalleşmenin sağladığı imkânlar, gazetecilik faaliyetlerinin alanını genişleterek, onu daha etkileşimli, hızlı ve veri temelli bir yapıya dönüştürmüştür. Dijital teknolojiler, gazetecilik süreçlerinin hızlanmasına olanak sağlamıştır. İlâveten bilgi akışının, daha kapsayıcı bir yapı haline gelmesine önemli bir katkı vermiştir. Çalışmanın temelinde yer alan bu dönüşümler, profesyonel gazeteciliğin sadece içerik üretme biçimini değil aynı zamanda meslek profesyonellerinin izleyiciyle kurduğu iletişim şeklini de dönüştürmüştür.

KAYNAKÇA

Allan, S. (2009). Histories of citizen journalism. In S. Allen & E. Thorsen (Eds.), *Citizen journalism: Global perspectives* (pp. 17–32). New York: Peter Lang.

Anderson, C. W. (2012). Towards a sociology of computational and algorithmic journalism. *New Media & Society*, 15(7), 1005–1021. <https://doi.org/10.1177/1461444812465137>

Anderson, C. W., Bell, E., & Shirky, C. (2015). Post-industrial journalism. *Geopolitics, History, and International Relations*, 7(2), 32–123.

- Bird, S. E. (2011). Are we all producers now? Convergence and media audience practices. *Cultural Studies*, 25(4–5), 502–516. <https://doi.org/10.1080/09502386.2011.600532>
- Bruns, A. (2005). *Gatewatching: Collaborative online news production*. New York: Peter Lang.
- Burns, A. (2010). Oblique strategies for ambient journalism. *M/C Journal*, 13(2). <https://doi.org/10.5204/mcj.230>
- Bucher, T. (2012). Want to be on the top? Algorithmic power and the threat of invisibility on Facebook. *New Media & Society*, 14(7), 1164–1180. <https://doi.org/10.1177/1461444812440159>
- Carlson, M. (2014). The robotic reporter: Automated journalism and the redefinition of labor, compositional forms, and journalistic authority. *Digital Journalism*, 3(3), 416–431. <https://doi.org/10.1080/21670811.2014.976412>
- Castells, M. (2009). *The rise of the network society*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Chadwick, A. (2017). *The hybrid media system: Politics and power*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190696726.001.0001>
- Clerwall, C. (2014). Enter the robot journalist: Users' perceptions of automated content. *Journalism Practice*, 8(5), 519–531. <https://doi.org/10.1080/17512786.2014.883116>
- Curran, J., & Seaton, J. (2010). *Power without responsibility: Press, broadcasting and the internet in Britain* (7th ed.). New York: Routledge.
- D'Ancona, M. (2017). *Post-truth: The new war on truth and how to fight back*. London: Ebury Press.
- De la Peña, N., Weil, P., & Llobera, J. (2010). Immersive journalism: Immersive virtual reality for the first-person experience of news. *Presence: Teleoperators and Virtual Environments*, 19(4), 291–301. https://doi.org/10.1162/PRES_a_00005
- Deuze, M. (2007). *Media work*. Cambridge: Polity Press.
- Deuze, M. (2008). The changing context of news work: Liquid journalism and monitorial citizenship. *International Journal of Communication*, 2, 848–865.
- Diakopoulos, N. (2019). *Automating the news: How algorithms are rewriting the media*. Cambridge: Harvard University Press.
- Domingo, D. (2008). Interactivity in the daily routines of online newsrooms: Dealing with an uncomfortable myth. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(3), 680–704. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2008.00415.x>
- Dutta, S., & Gangopadhyay, S. (2019). Digital journalism: Theorizing on present times. *Media Watch*, 10(2), 713–722. <https://doi.org/10.15655/mw/2019/v10i3/49684>
- Flew, T., & Smith, R. (2014). *New media: An introduction* (2nd Canadian ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Franklin, B. (2013). *The future of journalism*. London: Routledge.

- Guo, L., & Vargo, C. J. (2017). Global intermedia agenda setting: A big data analysis of international news flow. *Journal of Communication*, 67(4), 499–520. <https://doi.org/10.1111/jcom.12311>
- Heinrich, A. (2011). *Network journalism: Journalistic practice in interactive spheres*. London: Routledge.
- Hermida, A. (2010). Twittering the news: The emergence of ambient journalism. *Journalism Practice*, 4(3), 297–308.
- Jenkins, H. (2004). The cultural logic of media convergence. *International Journal of Cultural Studies*, 7(1), 33–43. <https://doi.org/10.1177/1367877904040603>
- Jenkins, H. (2006). *Convergence culture: Where old and new media collide*. New York: New York University Press.
- Lester, P. M. (2020). *Visual communication: Images with messages* (9th ed.). Independently Publishing.
- Lewis, S. C., & Westlund, O. (2014). Big data and journalism: Epistemology, expertise, and the future of news. *Digital Journalism*, 3(3), 447–466. <https://doi.org/10.1080/21670811.2014.976418>
- Lynch, J., & McGoldrick, A. (2005). *Peace journalism*. Bath: Hawthorn Press.
- Marconi, F. (2020). *Newsmakers: Artificial intelligence and the future of journalism*. New York: Columbia University Press.
- McCombs, M. E., & Shaw, D. L. (1972). The agenda-setting function of mass media. *Public Opinion Quarterly*, 36(2), 176–187.
- McQuail, D. (2010). *McQuail's mass communication theory* (6th ed.). London: SAGE Publications.
- Muller, D. (2014). *Journalism ethics for the digital age*. Melbourne: Scribe Publication.
- Napoli, P. M. (2011). *Audience evolution: New technologies and the transformation of media audiences*. New York: Columbia University Press.
- Napoli, P. M. (2019). *Social media and the public interest: Media regulation in the disinformation age*. New York: Columbia University Press.
- Newman, N. (2009). *The rise of social media and its impact on mainstream journalism*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism.
- Newton, J. H. (2012). *The burden of visual truth: The role of photojournalism in mediating reality*. London: Routledge.
- Pavlik, J. V. (2013). Innovation and the future of journalism. *Digital Journalism*, 1(2), 181–193. <https://doi.org/10.1080/21670811.2012.756666>
- Ryan, M.-L. (2003). *Narrative as virtual reality: Immersion and interactivity in literature and electronic media*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Schudson, M. (2001). The objectivity norm in American journalism. *Journalism*, 2(2), 149–170. <https://doi.org/10.1177/146488490100200201>

- Seeger, M. W., Sellnow, T. L., & Ulmer, R. R. (2003). *Communication and organizational crisis*. Connecticut: Praeger Publishers.
- Shaw, D. L., Moussa, I. S., Vargo, C. J., Minooie, M., & Cole, R. (2016). The agenda setting in the digital age: How we use media to monitor civic life and reframe community. *Jordan Journal of Social Sciences*, 9(1), 125–139.
- Singer, J. B. (2005). The political j-blogger: "Normalizing" a new media form to fit old norms and practices. *Journalism*, 6(2), 173–198. <https://doi.org/10.1177/1464884905051009>
- Soler-Adillon, J., & Sora-Domenjo, C. (2018). Virtual reality and immersive journalism: Media experience in the new digital reality. In M. Pérez-Montoro (Ed.), *Interaction in digital news media* (pp. 55–83). London: Palgrave MacMillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-96253-5_4
- Steen, S., & Ahva, L. (2015). Theories of journalism in digital age. *Digital Journalism*, 3(1), 1–18. <https://doi.org/10.1080/21670811.2014.927984>
- Van Dijck, J., & Poell, T. (2015). Social media and the transformation of public space. *Social Media + Society*, 1(2). <https://doi.org/10.1177/2056305115622482>
- Van der Haak, B., Parks, M., & Castells, M. (2012). The future of journalism: Networked journalism. *International Journal of Communication*, 6, 2923–2938.
- Vargo, C. J., Guo, L., & McCombs, M. E. (2014). Network issue agendas on Twitter during the 2012 U.S. presidential election. *Journal of Communication*, 64(2), 296–316. <https://doi.org/10.1111/jcom.12089>
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Council of Europe.
- Westlund, O. (2012). Mobile news: A review and model of journalism in an age of mobile media. *Digital Journalism*, 1(1), 6–26. <https://doi.org/10.1080/21670811.2012.740273>
- Zelizer, B. (2010). *About to die: How news images move the public*. Oxford: Oxford University Press.

Atıf Bilgisi: Adalı, E. ve İnce, M. (2025). Kadınları Uyandıran Bir Bakış mı? “Bahar” Dizisi Üzerine Alımlama Çalışması, *Injocmer*, 5(1), 28-43.

Makale Geliş Tarihi:

26 Kasım 2024

Makale Kabul Tarihi:

6 Mart 2025

ARAŞTIRMA MAKALESİ

KADINLARI UYANDIRAN BİR BAKIŞ MI? “BAHAR” DİZİSİ ÜZERİNE ALIMLAMA ÇALIŞMASI

Ebru ADALI*³

Mustafa İNCE⁴

ÖZ

Bireylerin günlük yaşam pratiklerine sıklıkla konu olan yerli TV dizileri, gelişen kitle iletişim araçlarıyla birlikte artık sadece izlenmekle kalmamaktadır. Üzerine düşünülmekte, etkilenilmekte ve başta sosyal paylaşım platformları olmak üzere çeşitli mecralarda paylaşılmaktadır. Her yıl farklı konuların işlendiği birçok yeni yapımın yayın hayatına başladığı diziler arasında ‘Bahar’ dizisi, gerek karakterleri gerekse kadınlara yönelik önemli mesajlar içermesi nedeniyle diğer dizilerden farklı bir konuma ayrılmıştır. Show TV’de 13 Ocak 2024 tarihinde ilk bölümü yayınlanan ‘Bahar’ isimli dizi konu ve içerik bakımından Türkiye’de en çok takip edilen dizilerden biri olmuştur. İlk bölümünden sezon finaline kadar olan süreçte yüksek reyting oranları yakalayan Bahar, bu coğrafyada yaşayan kadın izleyicilerin kendi hayatlarından bir parça bulabildiği dikkat çekici hikâyesiyle kadınlar tarafından ilgiyle takip edilmiştir. Çalışma kapsamında Bahar dizisinin tercih edilmesinde ve yüksek reyting oranlarını yakalamasında kadınların gündelik yaşamlarını, sorunlarını ve mücadelelerini konu etmiş olmasının rolü büyüktür.

Bu çalışmada, izler kitlenin televizyon dizilerinde sunulan içerikleri nasıl yorumladığını tespit etmek amacıyla Show TV’de salı günleri yayınlanan “Bahar” dizisi analiz edilecektir. Araştırmada kadın izleyicilerin dizideki kodlamaların kod açılarını nasıl yaptıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda; katılımcıların çoğunluğu egemen okuma biçimi gerçekleştirirken bazıları müzakereci okuma biçimi göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Bahar Dizisi, Kadın Temsili, Yerli Dizi, Show TV

* Sorumlu Yazar

³ Medya ve İletişim Çalışmaları yüksek lisans öğrencisi, eadali@bartin.edu.tr, ORCID: 0009-0003-0184-2605

⁴ Prof. Dr., Karabük Üniversitesi Safranbolu Türker İnanoğlu İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, mustafaince@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8058-1076

A GAZE THAT AWAKENS WOMEN? A PERCEPTUAL STUDY ON THE TV SERIES “BAHAR”

ABSTRACT

Domestic TV series, which are frequently the subject of individuals' daily life practices, are not only watched, but also thought about, influenced and shared on various channels, especially social networking platforms, with the developing mass media. Each year, many new productions with different topics start broadcasting, and the series 'Bahar' stands out from the others due to its characters and important messages for women. Bahar, which achieved high ratings from the first episode to the season finale, was followed with interest by women with its remarkable story in which female viewers living in this geography could find a piece of their own lives. The fact that the series focused on the daily lives, problems and struggles of women played a major role in the preference of Bahar and its high ratings.

'Bahar', the first episode of which aired on Show TV on January 13, 2024, became one of the most followed TV series in Turkey in terms of subject and content. In this study, the series “Bahar” broadcast on Show TV on Tuesdays will be analyzed in order to determine how the audience interprets the content presented by televisions. In the research, it will be tried to determine how the viewers decode the codings in the series.

Keywords: Bahar Series, Woman Representation, Domestic Series, Show TV

GİRİŞ

Basılı yayın araçlarının ardından gelişen teknolojiyle birlikte televizyon, toplumlar tarafından bilgi edinmenin ve kültür aktarımının temel ögesi halindedir. Televizyon bu işlevini oluşturduğu çeşitli kodlar ve temsiller aracılığıyla yerine getirmektedir (Postman, 2010: 107). Geleneksel medya araçlarından biri olan televizyon ulaştığı kitlenin genişliği açısından toplumsal kodların yeniden üretimi noktasında önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye’de 1990’lı ve 2000’li yıllarla birlikte artık bir ‘kullanım alışkanlığı’na dönüşen televizyon, evlerde en çok takip edilen medya araçlarından biridir. Hem görsel hem işitsel yönü bulunan televizyon, sürekli ekrandan takip edilmese dahi arkada daimî ses varlığıyla adeta evin bir üyesi gibi işlev görür olmuştur. Televizyon, izleyicilerine 7 gün 24 saat; haber, yarışma, dizi, gündüz kuşağı programları başta olmak üzere farklı konularda birçok içerik sunmaktadır. Bu içerik denizinde her akşam birçok evde pek çok insanı ekrana bağlayan ve üzerine konuşulan diziler, kadına yönelik ayrımcı yaklaşımların da yoğun olarak gösterildiği yapımlardır.

Medya araçları içerisinde sunulan kadın karakterlerin temsil edilme biçimini inceleyen kadın odaklı medya araştırmaları neticesinde, medya araçlarının cinsiyetçilik bağlamındaki stereotipleri yaşattığı ve tekrar yeşerttiği belirlenmiştir. Feminist kadın çalışmalarının aktardığı yaklaşımlara göre de kitle iletişimi ‘kadın ve kadınlık hakkındaki cinsiyetçi, ataerkil ve hegemonik değerleri kuran ve yeniden üreten, erkek egemen toplumsal kontrolün temel araçları’dır (Timisi, 1997: 24-25). Televizyon dizileri de bu cinsiyetçi yaklaşımlardan payını büyük oranda alırken, kadınlara başrol olarak erkeğin sevgilisi/eşi şeklinde yer verilmektedir. Kendilerine bu rol biçilen kadınlar erkek egemen dizi dünyasında erkeğin eşlikçisi konumuna indirgenmektedir. Çoğunlukla çalışmayan kadınlar iş dünyasında yer alsa dahi patron erkektir ve kadın sekreter ya da aile zenginliğiyle orada bulunan bir şirket üyesidir. Ancak son söz erkek tarafından söylenmektedir.

“Kadınların bakıp büyütme ve koruma işini erkeklerden ‘doğal olarak’ daha iyi yaptıklarına ve bu yüzden onların doğal mekânlarının ev olduğuna, evde çocuk yetiştirmek ve kocalarına bakmak işini üstlendiklerine ve erkeğin de yine ‘doğal olarak’ ekmek parası kazanma rolünü üstlendiğine ilişkin bir mit söz konusudur” (Fiske, 2003:120). Bu mitler medya

ekranlarında alt metin olarak izleyiciye sunulmaktadır. Erken çocukluk dönemiyle birlikte ekranla tanışan çocuklar bu mitleri özümseyerek büyümektedir. Medya okuryazarlığı sahibi olmayan kişiler ise bu aktarımları süzmeden almakta ve genel geçer doğru olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde televizyonda ekrana gelen diziler de eğitim materyalleri kadar önemli hale gelmiştir.

13 Şubat 2024 tarihinde Show TV ekranlarında yayın hayatına başlayan ‘Bahar’ dizisi toplumsal kadın mitlerini ekrana taşıyan dizilerden farklı olma özelliği ve yayın hayatına hem elde ettiği reyting hem oluşturduğu kadın hikâyesiyle incelenmeye değer bulunmuştur. Ekranlarda yer alan ve hegemonik dünyayı pekiştirme görevi gören diğer diziler arasından sıyrılan ‘Bahar’, kadın başrolü ve dizinin ismiyle kadın temasını öne çıkarmıştır. Bu çalışma kapsamında yayın hayatına başladığı süreçten itibaren izleyicilerden ilgi gören ‘Bahar’ dizisi Stuart Hall tarafından ortaya konan izleyicilerin verilen mesajları nasıl algıladığına odaklanan ‘alımlama’ yöntemiyle incelenmiştir. Diziyi takip eden 10 kadın izleyici ile dizide verilmek istenen mesajları nasıl algıladıklarına yönelik yüz yüze derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Televizyonun toplumsal yaşamdaki yeri, kadının ekranda temsili ve Bahar dizisinin kadın rollerini nasıl ele aldığı detaylandırılmıştır.

1. Televizyonun Toplumsal Yaşamdaki Yeri

“Televizyon, Latince kökenli bir sözcük olup “uzağı görmek” anlamına gelir ve bu anlamıyla da McLuhan’ın daha sonraki spekülâtif gelişmelerinin temeline yerleştirdiği önerme gibi, gerçekten insanın görme duyusunun ulaştığı en ileri aşama; insanın görme yetisinin inanılmaz boyutlara erişmesidir” (Mutlu, 2008: 21). Televizyon, 1980’li yıllarda özel kanalların yayın hayatına başlamasıyla hızlı bir şekilde evlere alınan, aslında teknolojik temelli bir alettir. Ama aynı zamanda bir kitle iletişim aracıdır. Görsel ve işitsel bir öge olan televizyon, aynı anda farklı duylara hitap etme özelliğiyle de her yaştan izleyicinin dikkatini çekmektedir.

Toplumsal hayatımıza hızlı bir giriş yapan televizyon, 7/24 içerik sunarak toplumu etkilemekte aktif rol oynamaktadır. Popüler kültürün başat unsurlarını televizyonun toplumdaki rolü belirler. Kişilik özellikleri olarak iyi kötü, doğru yanlış, güzel veya çirkin algısı ve kadınlık erkeklik tanımlamalarının anlamını oluşturan televizyondur. Televizyon ekranlarında yaratılan dizi içeriklerinin toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasında ve pekişmesinde önemli bir payı vardır. (Signorielli & Bacue, 1999: 528). Kişiler ve yaşam hakkında etik ya da ahlaki kodlarımızın oluşmasında televizyon içerikleri olan haberler, diziler, programlar, yarışmalar farkında olmasak dahi katkı sunmaktadır. Günümüzde temsil edilme biçimleri, semboller, insan yaşamında temel ihtiyaçlar kadar önemli hale gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında toplumda yaygın olarak kullanılan televizyon hem temsilin üretene hem tüketenidir, televizyon hâlihazırda gündelik yaşamın ayrılmaz bir noktasına oturmuştur (Mutlu, 2005: 86-7). Bu nedenle Türk dizilerinde oluşturulan kadın ve erkek temsilleri uzun zamandır çalışmalara konu olmakta ve tartışılmaktadır.

2. Türk Dizilerinde Kadının Temsili

Yerli diziler toplumu etkileme noktasında yadsınamaz bir rol oynamaktır. Diziler, televizyonda yayınlanan program seçenekleri içerisinde haber bültenlerinden sonra en çok izlenen programlar haline gelmiştir (Koçak, 2014: 114). Her akşam benzer saatlerde birçok kanalda yayınlanan diziler, bilinçli bir şekilde toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirme görevi de

görür. Dizilerde yaratılan kadın ve erkek karakterlerin bakış açıları toplumdaki mevcut egemen görüşe yakın şekilde oluşturulmakta benzer tiplerle pekiştirilerek kalıp yargı haline getirilmektedir (Yücel, 2013: 2). Gallagher'ın (2001) çalışmasına göre televizyon içeriklerinde erkekler, kadınlardan daha çok yer alarak daha fazla anlatılmaktadır. Bu bağlamda dizilerde kadının temsili de sorunlu bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü televizyonun en çok izlendiği saatler dizilerin yayınladığı akşam vakitleri Prime Time denilen saatlerdir. Dolayısıyla dizilerde temsil türleri, hedef kitlenin yoğunluğu açısından da ayrı bir önem arz etmektedir.

Televizyon yayıncılığında yaşanan gelişmelerle beraber farklılaşan içerikler, ilgi çekicilik peşinde koşan televizyon ekranları, cinsiyet eşitsizliklerini ve bireyler arası ayrımcılıkları da pekiştirici bir araç haline gelmiştir. Televizyonda yaratılan anlatılar çerçevesinde kadınların özel hayat sınırları çizilmiş, ev işleriyle özdeşleştirilerek ev içinde daima meşgul bir ev kadını çerçevesi çizilmiş ve aynı zamanda bir standarda oturtulan güzellik dayatmasıyla da erkek karakterlerin beğenisine sunulmuştur (Berktaş vd, 2010). Türk dizilerinde her yaş grubundan erkek başrol olabilirken kadınların önemli rollerde yer alabilmeleri için genç ve güzel olmaları sıklıkla beklenmektedir.

Butler ve Paisley tarafından 1980 yılında medyada kadınların nasıl temsil edildiğini aktaran bir cinsiyetçilik ölçeği geliştirilmiştir. Bu ölçeğe göre kadınlar medyada 5 ana grupta temsil edilmektedir. Bu gruplandırma şu şekildedir;

1. Aptal, suskun, ya da kurban konumundaki nesne – kadın
2. Rolünü yerine getiren ve hayatında evi, yuvası hep temel yer alan, eş, anne kadın
3. Geleneksel rolüyle mesleğini bir arada yürüten kadın
4. Erkeklerle eşit kadın
5. Belli kalıplara sokulmamış kadın ya da erkek; burada roller tersine çevrilmiş ya da alışılmışın dışında olabilir (Butler & Paisley'den akt. Tanrıöver, 2007:154).

Bu ölçek aradan geçen yaklaşık yarım asra karşın hala geçerliliğini korumaktadır. Kadınlar dizilerde bu ölçeğe benzer şekillerde temsil edilmektedir. Türk dizilerinde toplumsal normlara uyan ev emekçisi ya da güzellik/cinsellik unsurlarıyla dikkat çekmek amaçlı olarak sunulan kadın imgesi, dizilerde sıklıkla karşılaştığımız iki temsil türüdür.

Televizyon dizilerindeki olay örgülerinde dikkat çekici unsurlar kullanmak ve değişiklikler katmak hedefiyle gerçekleştirilen bütün anlatılara rağmen, dizi karakterlerinin çoğunlukla toplumsal kodlar ve kalıplaşmış normlarla doğru orantıda olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında kahramanların, toplumda biçilmiş rollere bağlı kalarak, yenilikçi konumlar geliştirmedikleri ve öneriler sunamadıklarından toplumda egemen olan bakış açıları ve cinsiyetçi temsillerin tekrardan üretilmesine hizmet etmek durumunda bulunmaktadırlar (Özsoy, 2016: 231). Son yıllarda kadın odaklı çalışmaların artması neticesinde bir farkındalık oluşmaya başlamıştır. Ancak her yıl yayın hayatına dâhil olan birçok yeni dizi rekabet ortamını arttırmaktadır. Yapım şirketlerinin bu acımasız rekabet ortamında tutunabilmek hedefiyle dikkat çekici öğe kullanımını da artırdıkları görülmektedir. Bu da netice olarak kadın temsiliinin cinsiyetçilik temelinde devam etmesi ve bunun meşru zemininin oluşması demektir.

3. Kültürel Çalışmalar ve Alımlama Analizi

Alımlama analizlerine katkısıyla bilinen kültürel çalışmalar geleneği, yapmış oldukları disiplinler arası çalışmalarla ön plana çıkmaktadır. Onlar, seyir/seyirci, iktidar, toplumsal cinsiyet, kamusal alan, temsil ve kültür endüstrisi olmak üzere pek çok konu ve kavram üzerine eğilmişlerdir (Kırel, 2010: 9). Kültürel çalışmalar yine popüler kültürlerin ürünleriyle de fazlasıyla ilgilenmiştir (Bourse & Yücel, 2017: 8-10).

Alımlama analizi, medya mesajlarını kültürel olarak kodlanmış ve topluma yöneltilen iletiler olarak görür. Alımlama analizi için izleyenler, anlam üretimi gerçekleştiren kitlelerdir. Tıpkı Kullanımlar ve Doyumlar yaklaşımında olduğu gibi Kültürel Çalışmalar bağlamındaki alımlama analizi de izlerkitleyi etkin olarak konumlandırır. Alımlama analizi ile medya söylemleri ve bunları alımlayan izleyiciler arasında oluşan görüş birliği veya ayrılığı tespit edilmeye çalışılmakta, bir anlamda karşılaştırmaya dayalı bir çözümleme yapılmaktadır. (Jensen & Rosengren, 2005: 66 akt. Karaduman & Aciyan, 2019: 670).

İngiliz Kültürel Çalışmalar Okulu içerisinde yer alan Stuart Hall, kodlama/kodaçımleme kavramı ile izleyicilerin pasif, tek taraflı bir okuma yapmak yerine farklı okumalar yapabileceğini vurgulamaktadır. Yani, herkesin aynı biçimde okuma yapmayacağını, metinler özünde aynı olsa dahi gerçekleşen okumaların farklı şekillerde olabileceğini belirtmektedir (Hall, 2003: 308-309). Hall'ün kodlama/kodaçımleme kavramı kitle ideolojik araçlarının sahiplik yapısını merkeze alan ekonomik indirgemeci anlayışının geri planda kalmasını sağlamıştır. Kuşkusuz bunda medya metin çözümlemelerinin merkeze gelmesinin de büyük katkısı vardır (Küçük & ark, 2021: 117).

Alımlama analizleri ile kodlama-kodaçımı paralellik göstermektedir (Şeker, 2009: 106). Hall'ün ortaya koyduğu kodlama-kodaçımleme yaklaşımı medya alımlama çalışmaları için zemin hazırlamaktadır. Her bir birey ötekinden farklı bir bilişsel ve ideolojik oluşuma sahip olabilmektedir. Bu nedenle düşüncelerinde/yorumlamasında farklılık söz konusudur. Medya mesajlarını alımlarken birey kendi söylemi ile medya söylemi arasında bir uzlaş ve uzlaşmazlık oluşturmaktadır. Hall için medya metinleri bir kodlama ve izleyicilerde bunları kodaçımleyen okurlar, takipçilerdir. Egemen okuma durumunda kişi mesajları egemen yapıca kodlanan biçimde okumaktadır. Bir anlamda statükonun mesajlarını olduğu gibi kabul etmektedir. Bundan farklı olarak birey verilen mesajların tamamını değil bir kısmını kabul ederse müzakereci bir okuma yapmış olmaktadır. Bu durumda mesajla muhatap olan kişi orada verilen tüm düşüncelere değil belli düşüncelere katılmaktadır. Hall'e göre, mesajların son okunma biçimi ise muhalif okumadır. Burada birey egemen yapı tarafından kodlanan mesajları tümüyle reddetmektedir. Bir anlamda egemen ideolojiyi görmezden gelmektedir (Fiske, 2011:216- 220). Bu bağlamda çalışmaya konu 'Bahar' dizisi Hall'ün üçlü okuma modeli üzeri irdelenmiştir.

4. Bahar Dizisi

Show TV internet sitesi künye bilgilerinde dizi; (Show, erş. tar: 01.05.2024) "Bahar (Demet Evgar), ölümle karşı karşıya geldiğinde dışarıdan 'kusursuz' görünen ailesinin özellikle de eşi Timur'un (Mehmet Yılmaz Ak) başka bir yüzüyle karşılaşacak. Bahar'ın ani hastalığı ile ailedeki tüm dinamikler değişecek. Bu süreçte Evren (Buğra Gülsoy), her anlamda Timur'un rakibi olacak. Bahar'ın hayatını yeniden inşa etmesi ise çoğu zaman trajikomik hikâyelerle izleyiciye umut aşılayacak" olarak tanıtılmıştır.

Dizi hakkında art alan bilgisi olarak; Bahar ve Timur'un iki yetişkin çocuğu bulunmaktadır. Ayrıca dizinin başkarakteri Bahar eşinin annesi Nevra ile de aynı evde yaşamaktadır. Bu bilgiler Bahar'ın geleneksel aile yapısı içinde bulunduğunu göstermektedir. Tıp Fakültesi okurken hamile olan Bahar doktorluk mesleğini yıllarca bırakmış kendini evin düzenine ve çocukların bakımına adanmıştır. Bu açıdan dizi geleneksel Türk aile yapısı ile örtüşmektedir. Ev içi işlerden görevli tutulan kadın yaşadığı bir sağlık problemi karşısında aile bireylerinin umarsız davranışlarına maruz kalmış aslında hayatta yalnız olduğunu fark etmiştir. Bu fark ediş onu iş hayatına geri döndürmüş, stajyer doktor olarak eşi Timur ve eşinin sevgilisi Rengin ile aynı hastanede çalışmaya başlamıştır.

Ayrıca Bahar dizisi, 2023 yılı Güney Kore yapımı "Doctor Cha"dan uyarlanmıştır.



Şekil 1: Bahar Tanıtım Fotoğrafı (<https://www.showtv.com.tr, 2024>)

Tanıtım fotoğrafı dizi konusuna uygun olarak oluşturulmuştur. Tanıtım fotoğrafı incelendiğinde dizi bize temel mesajı bir görsel ile iletmektedir. İlk bakışta ana kahraman Bahar karakterinin doktor olduğunu, önlüğünü giydiği ve dizinin doktor meslek önlüğü ile mutfak/ ev işleri arasında kalmış bir kadın hikâyesini aktaracağı çözümlenmektedir.

4.1. Bahar Dizisinin Alımlama Analizi

Çalışma kapsamında Bahar dizisini yakından takip eden ve bütün bölümleri izlediğini teyit eden 20-60 yaş arası 10 farklı meslek grubundan kadına dizinin ilk sezonuna yönelik dizi bağlamında sorular sorulmuştur. Kadın odaklı bir dizi olduğundan katılımcılar kadın olarak seçilmiştir. Derinlemesine yapılan görüşmeler ışığında verilen cevaplarda katılımcıların kodlarını / kodaçısını değerlendirilmiştir. Diziye dair kodaçımları katılımcıların söylemleri aktararak yapılmıştır.

5. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında Kültürel Çalışmalar Ekolünün izleyicilerin medya içerikleri karşısındaki durumlarını tespit etmek amacıyla kullanılan alımla analizi yöntemi seçilmiştir.

Alımlama analizi izleyicilerin medyanın sunduğu mesajları algılama biçimlerinin neler olabildiğini göstermeyi, izleyiciler arasında ne tür anlam farkları olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlayan, aynı zamanda medya içeriği ile izleyici ilişkisi arasında kurulan bağı açıklamaya çalışan bir yöntemdir (Güngör, 2022b: 134-135). Bu yöntem uygulanırken alımlama analizi içerisinde Stuart Hall tarafından geliştirilen kodlama / kodaçımleme tekniği tercih edilmiştir. Bu yöntemle göre izleyiciler ekran karşısında alımlama durumlarına bazı yorumlamalarda bulunur.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Derinlemesine mülakat tekniği, araştırılan konunun bütün detaylarını ve boyutlarını kapsayan, genellikle açık uçlu soruların sorulduğu bir tekniktir. Birebir ve yüz yüze görüşülerek enformasyon toplanmasına fırsat veren derinlemesine mülakat tekniği, kapsamlı yanıtların elde edilmesine imkân tanır (Tekin, 2006: 101). Bu doğrultuda Bahar dizisine yönelik olarak belirlenen araştırma soruları katılımcılara yönlendirilmiştir.

5.1. Araştırmanın Soruları

Araştırma bağlamında dizinin tüm bölümlerini izlediğini belirten 10 katılımcıya şu sorular sorulmuştur:

- Dizide yaşananları gerçek hayatla bağdaştırıyor musunuz?
- Dizideki karakterleri gündelik yaşamda görmek mümkün mü?
- Bahar karakteri sizlerde hangi duyguları uyandırıyor?
- Dizideki kadın karakterlerin birbirleriyle olan ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Siz ‘Bahar’ olsaydınız dizideki karakterden farklı hangi kararları verirdiniz?

5.2. Çalışma Grubu

Araştırmada çalışma grubu olarak diziyi izleyen 20-60 yaş aralığında kadınlar belirlenmiştir. Yaş aralığı geniş tutularak çalışmanın kapsayıcı olma özelliği artırılmak istenmiştir. Ayrıca katılımcıların farklı meslek gruplarına mensup olmalarına dikkat edilerek çalışmanın derinlikli bakış açısına ulaşmasına ve temsiliyet alanının genişlemesine fayda sağlaması amaçlanmıştır. Çalışmaya katılım gösteren kadınların demografik özellikleri Tablo 1’de sıralanmıştır.

No	Katılımcı	Yaş	Eğitim	Meslek	Medeni Hal
1	Katılımcı	21	Lisans	Öğrenci	Bekâr
2	Katılımcı	22	Lisans	Öğrenci	Bekâr
3	Katılımcı	28	Lisans	Grafiker	Bekâr
4	Katılımcı	32	Lisans	Öğretmen	Evli
5	Katılımcı	34	Lisans	Öğretmen	Evli
6	Katılımcı	37	Ön lisans	Grafiker	Bekâr
7	Katılımcı	45	Ortaokul	Ev Kadını	Evli
8	Katılımcı	47	Lise	Bebek Bakıcısı	Evli
9	Katılımcı	53	İlkokul	Ev Kadını	Evli
10	Katılımcı	57	İlkokul	Emekli	Bekâr

Tablo 1: Bahar Dizisi İzleyen Katılımcı Listesi

5.3. Bulgular

5.3.1. Katılımcıların Diziyi İzleme Nedenleri

Katılımcılara sorulan “*Dizide yaşananları gerçek hayatla bağdaştırıyor musunuz?*” sorusu Bahar dizisinin kendi yaşamlarıyla aitlik algılarını ölçmeye yönelik olarak sorulmuştur. Dizi kitle iletişim araçlarında gerçek yaşamla benzeşik özellikler barındırması argümanı ile izlendiği dile getirildiği için bu soru yöneltilmiştir.

K1 (Öğrenci, 21): *Kısmen gerçekçi buluyorum. Kurulan arkadaşlıkların samimiyeti gerçekçi gelirken Bahar-Timur-Rengin etrafında geçen tesadüfi olaylar gerçek hayatta mümkün olmaz duruyor.*

K2 (Öğrenci, 22): *Birçok açıdan gerçek ya da gerçeğe yakın buluyorum. Bahar'ın çocuklarına karşı tavrı, ailesini kendisinin önüne koyması gerçek hayatta sıkça karşılaşılan durumlar.*

K3 (Grafiker, 28): *Dizideki bazı olaylar gerçekçi iken diğerleri de bir o kadar yapay oluyor.*

K4 (Öğretmen, 32): *Dizideki olayların benzerini arkadaşım yaşadı. Tek başına eşine ve ailesine birçok fedakârlıklar yapmasına rağmen eşi boşanmak istediğinde aldatıldığını öğrendi. Evet, bunlar gerçekte yaşanan hikâyeler.*

K5 (Öğretmen, 34): *Dizide yaşananlar gerçek hayatla bağdaşüyor. Sevdiklerin uğruna kendini feda etmek Türk kadınlarının genel özelliği. Mesleğini bırakmak, saçını süpürge etmek birçok kadında var. Bu yüzden Bahar, Türk kadınlarının vücut bulmuş hali.*

K6 (Grafiker, 37): *Genel olarak baktığımızda diğer dizilere oranla daha gerçekçi bir senaryoya sahip buluyorum.*

K7 (Ev kadını, 45): *Evet diziyi gerçek hayatla bağdaştırıyorum. Böyle durumlarla karşılaşan çevremizde de çok insan var.*

K8 (Bebek bakıcısı, 47): *Bahar dizisini gerçek hayata oldukça yakın buluyorum.*

K9 (Ev kadını, 53): *Diziyi severek izliyorum. Dizide yaşananların birçoğunu gerçek hayatta da görmek mümkün. 53 yaşında bir kadın olarak bizim jenerasyonda çok defa bu yaşananları duymuşumdur.*

K10 (Emekli, 57): *Özellikle Bahar karakterinin hayatı ve yaşadıklarını gerçek hayata benzetiyorum. Çalışmayan Türk kadınlarının yaşadıklarıyla oldukça benzer.*

Görüşmeler sonucunda cevaplar ele alındığında katılımcıların çoğu dizide yaşananların gerçek hayatla benzeştiğini düşünüp egemen okuma gerçekleştirilmiş, ancak birkaç kişi müzakereci okuma yaparak gerçek hayatla belirli ölçütlerde benzediğini kısmen gerçek dışı bulduğunu belirtmiştir.

5.3.2. Dizi Karakterlerinin Gerçek Hayatta Değerlendirilmesi

Katılımcılara “Dizideki karakterleri gündelik yaşamda görmek mümkün mü?” sorusu sorularak dizinin alımlanma şekline dair bilgi almak amaçlanmıştır. Karakter odaklı bir dizi olarak Bahar; Evren, Timur, Rengin, Uras, Çağla ve Bahar karakteri başta olmak üzere farklı karakterler ile ön plana çıkmaktadır.

K1 (Öğrenci, 21): *Dizideki karakterleri pek tabii gerçek hayatta görebiliyoruz. Bahar, Timur, Seren karakterleri gerçeğe en yakın karakterler. Evren ve Çağla ise ütöpik karakterler.*

K2 (Öğrenci, 22): *Çağla, Bahar ve Seren gibi karakterler gerçek hayatta çevremde mevcut. Timur gibi karakterler varsa da belli etmeyecek seviyedeler. Diğer karakter tiplerini ile gerçek hayatta pek karşılaşmıyoruz.*

K3 (Grafiker, 28): *Bahar ve Timur karakterinin gerçek hayatta karşılığı mevcut ancak Evren, asistan doktorlar ve Çağla gibi karakterler gerçek dışı.*

K4 (Öğretmen, 32): *Karakter çok gerçekçi. Sosyoekonomik durumu iyi olan insanların da kusurlarını çok iyi gözler önüne seriyor. Timur'un cimri olması, Rengin'in içindeki aşkı hala gençlik duygusuyla sahiplenışı, Bahar'ın çoluk çocuk derken kendini unutması hayatta olan şeyler.*

K5 (Öğretmen, 34): *Karakterleri günlük hayatta görmek oldukça mümkün. Gerçek dostlar da iyiliği suiistimal eden insanlarda günlük hayatta sıkça karşılaştığımız insanlar.*

K6 (Grafiker, 37): *Mümkün olduğunu düşünüyorum özellikle ana karakter Bahar gerçek hayatta ülkemizde görmeye alışık olduğumuz bir tip.*

K7 (Ev kadını, 45): *Dizideki birkaç karakter dışında birçoğu oldukça gerçek hayattan. Bu yüzden kendimizi buluyoruz. Ancak Evren karakterini biraz gerçeklikten uzak buluyorum.*

K8 (Bebek bakıcısı, 47): *Evet gerçek hayatla birçok karakter uyuyor.*

K9 (Ev kadını, 53): *Dizideki karakterlerden eskisi kadar olmasa da günümüzde de hala görmek mümkün. Her zaman ezilen bir kadın ve baskın karakterli insanlar var.*

K10 (Emekli, 57): *Dizideki karakterlerin çoğunu gerçek hayatta görebiliriz. Bahar karakteri gibi kendisini ailesine ve çocuklarına adanmış, eşinin ailesine bakma zorunluluğu hisseden birçok kadın var. Timur karakterini de gerçek hayatta görebiliyoruz. Eşine değer vermeyen, aldatan annesini dinleyen birçok erkek var.*

Cevaplar incelendiğinde katılımcıların birbirlerine benzer alımlamalar yaptığı görülmektedir. Özellikle ana karakter olan Bahar tüm katılımcılar tarafından aynı kadın temsili olarak okunmuştur. Bu soru çerçevesinde bakıldığında kadınların diziyi izlerken egemen okuma yaptığı ve kadın tiplerinin genellikle güçsüz, fedakâr, anne ve eş temsil kodlarına alışıldığını ortaya çıkarmıştır. Katılımcıların, karakterleri çoğunlukla dizide anlatılmak istenen şekliyle gerçek hayata dair buldukları anlaşılmıştır. Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir husus da, kadınların eşi ve çocuklarına kendini adanmış olarak sunulması ya da eşini aldatan Timur karakteri gerçekçi bulunurken iyi bir arkadaş ve yapıcı kişilikleri ile sunulan Çağla ve Enver karakterleri katılımcılar tarafından gerçeklikten uzak bulunmuştur.

5.3.3 Diziyi İzleme Motivasyonu

Genellikle ana karakter olan Bahar karakterini gerçekçi bulan katılımcılara “Bahar karakteri sizlerde hangi duyguları uyandırıyor?” sorusu yöneltilerek diziyi izleme motivasyonları irdelenmiştir.

K1 (Öğrenci, 21): *Karışık tezatlar yaratan bir karakter. Onun için üzülürken aynı zamanda gurur hissedebiliyorum.*

K2 (Öğrenci, 22): *Bahar her şeye rağmen güçlü olup kendi gücüne inanmayı hatırlatıyor. Çalışkanlık ve azmiyle güç veriyor.*

K3 (Grafiker, 28): *Bahar karakterinin doktorluk mesleği varken eşi ve kayınvalidesinin yaptıklarına göz yumması bende güçlü kadın imajı uyandırmıyor. Eğer gerçekten imkansızlıklar*

içinde olup eğitim alamamış bu sebepten meslek sahibi olamamış bir karakter olsaydı o zaman empati yapıp takdir duygusu uyandırabilirdi.

K4 (Öğretmen, 32): *Karakter karmaşık duygular hissettiriyor. İtaatkâr bir kadın, fazlasıyla fedakâr. Aşırı anaç bir karakter kendini değersiz görüyor kendi kıymetini bilmiyor. Aşırı anaçlığı ve fedakârlığı abartı olduğunu hissettiriyor.*

K5 (Öğretmen, 34): *Bahar karakteri uyandırdığı duygular; kızgınlık, pişmanlık, üzülmeye, acıma ve intikam. Neden bu kadar kendinden vazgeçiyor onu ölüme terk eden birine dönüyor bu yönüyle güçlü bulmuyorum.*

K6 (Grafiker, 37): *İyi niyet, fedakârlık ve azimli bir kadın duygularını hissettiriyor.*

K7 (Ev kadını, 45): *Tam anlamıyla güçlü kadın, kendi ayakları üzerinde durabilmek, sevgi ve sadakat duygularının önemini hissettiriyor.*

K8 (Bebek bakıcısı, 47): *Hayatta kimseye güvenilmemesi gerektiği düşüncelerini uyandırıyor. Azimli ve güçlü duygular barındırıyor.*

K9 (Ev kadını, 53): *Bahar, fedakâr ve sevdikleri için hayallerini erteleyen uysal birisi. Kimseye karşı gerektiğinde hayır diyemediği güçsüz durduğu için herkes onu istediği gibi yönlendiriyor.*

K10 (Emekli, 57): *Karakter olarak ben de renkli, eğlenceli ama değer görmediği ve mesleği elinden alındığı için özgüvensiz, çaresiz yaşadıklarına rağmen güçlü bir kadın olduğu duygularını uyandırıyor. Birbirinden farklı pek çok duyguyu uyandırıyor.*

Diziyi izlerken oluşan duygu durumları ölçüldüğünde katılımcıların bir kısmı tezat ve karışık duygular uyandırdığından bahsederken çoğunluğun ‘fedakârlık’ kelimesini seçmesi dikkat çekmiştir. Katılımcılar kendi duygusal durumlarından yola çıkarak Bahar tiplerinin fedakârlık üzerinden kurulduğu noktasında egemen okuma gerçekleştirmiştir. Katılımcıların yarısı karakteri güç ve güçlü olmak duyguları ile ilişkilendirirken diğer yarısı güçsüz, çaresiz olarak nitelendirmiştir. Bu yönüyle görüşme yapılan katılımcıların diziyi izleme duygularında hem egemen okuma hem karşıt okuma yaptığı ve kendi gündelik yaşam pratiklerine göre yorumladığı görülmüştür.

5.3.4. Kadın Odaklı Dizide Kadın Karakterlerin Temsili

Kadınları anlatmak kadınlara yeni bakış açısı gösterme hedefiyle yola çıkan ve sloganı “Bahar, uyanmaya hazır mısın?” olan dizide katılımcılara kadın temsillerini nasıl algıladıklarını irdelemek hedefiyle “Dizideki kadın karakterlerin birbirleriyle olan ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna cevap aranmıştır.

K1 (Öğrenci, 21): *Çağla, Bahar ve Seren karakterleri olması gereken sağlıklı ilişki içerisindedir. Bahar ve Rengin arasındaki ilişki ise ilerleyen zamanlarda gelişecek ve birbirlerine destek olacaklarını düşünüyorum.*

K2 (Öğrenci, 22): *Bahar ve Çağla her şart ve koşulda birbirlerine destek olan karakterler. Dizi genel olarak “kadın kadının yurdudur” sözüyle ilerliyor. Ancak gerçek yaşamda bu arkadaşlıkları görmek zor oluyor.*

K3 (Grafiker, 28): *Bahar ve Çağla ilişkisini sempatik bulmakla beraber gerçekçi olmadığını düşünüyorum. Bahar'ın çocuklarının üvey kardeşi Parla'ya anne gibi yaklaşması ise güzel bir ilişki.*

K4 (Öğretmen, 32): *Dünürlerin ilişkisi çok güzel işleniyor, aralardaki laf sokmalar hepimizin hayatında mevcut. Çağla karakteri ise doğal bulmuyorum bekâr biri olarak Evren'in Bahar'a aşkını desteklemesi normal değil. Diğer karakterleri ise normal akışında buluyorum.*

K5 (Öğretmen, 34): *Kadın karakterlerin birbirleriyle arkadaşlık ilişkileri çok güzel. Bahar ve Çağla gerçek bir dostluk, sevincini üzüntüsünü paylaşıyor.*

K6 (Grafiker, 37): *Senaryo bağlamında mantıklı bulmakla birlikte gerçek hayatta böyle arkadaşlık ilişkilerinin olmadığını düşünüyorum.*

K7 (Ev kadını, 45): *Kadın karakterlerin bazıları çok bencil iken bazıları çok saf. Bahar ve Çağla'nın ilişkilerini beğeniyorum.*

K8 (Bebek bakıcısı, 47): *Rengin sevgi arayışında bir kadın, diğer kadın karakterlerle ilişkisi iyi değil. Diğer kadınların birbiriyle ilişkisini normal buluyorum.*

K9 (Ev kadını, 53): *Bahar tüm kadınlara sabırlı ve saygılı iken, kayıvalide diğer tüm karakterlere bencilce yaklaşıyor.*

K10 (Emekli, 57): *Bahar ve Rengin'in sağlıklı ve kopuk bir iletişimleri var. Kayıvalide karakteri ise türk dizilerindeki gibi gelini aşağılayan bir karakter bunu dizilerde çok görüyoruz.*

Katılımcılar bu soruya ağırlıklı olarak Bahar ve Çağla arkadaşlık ilişkisi üzerinden cevap verirken gerçekçi bulup egemen okuma gerçekleştirenler kadar doğal bulmayıp karşıt okuma geliştirenlerde olmuştur. Kadın karakter ilişkisi denilince Rengin karakterinden çok Çağla karakterinin yorumlanması kadınların toplumsal cinsiyet kodları bağlamında kadın olumsuz sunulan kadın tiplerine alışkın olduklarını göstermiştir. Kayıvalide Nevra ve Rengin karakteri gerçekçi bulunurken kadın izleyiciler aslında ekranlarda sunulan olumsuz kadın temsillerini içselleştirip normalleştirdikleri fark edilmiştir.

5.3.5. Kadın Temsilinde Kendini Yerine Koyma

Katılımcılara, televizyon dizilerinde sunulan kadın temsillerine yönelik toplumsal cinsiyet rollerini algılama hususunda alımlamalarını ölçmek amacıyla “Siz ‘Bahar’ olsaydınız dizideki karakterden farklı hangi kararları verirdiniz?” diye sorulmuştur. Katılımcıların Bahar karakterinde kendilerini bulmalarını ifade etmelerinden hareketle karakterin izleyicilerin hangi ruhsal ihtiyacını karşıladığı değerlendirilmiştir.

K1 (Öğrenci, 21): *Timur ile sevgi bağımızın bittiğini fark ettiğim an ilişkiyi bitirirdim. Aldatıldığımı öğrendiğim zaman ise onu zor duruma düşürecek her şeyi yapardım. Ve herkesi düşünen biri olmak yerine ben merkezli olurum*

K2 (Öğrenci, 22): *Bahar olsaydım, özellikle yeniden kariyerime dönünce tek başıma olmak isterdim. Bahar çocuklarını kendi önüne koyup büyütmüş ama çocukları da birey olamamış annelerine bağımlı olmuşlar. Bahar ilk olarak çocuklarını bağımsızlaştırmalıydı.*

K3 (Grafiker, 28): *Önce okul sonra iş sonra evlilik derdim. Bahar kadar kendimden vazgeçmezdim.*

K4 (Öğretmen, 32): *İlk olarak Renginle bir geçmişi olan Timura hiç yaklaştırmazdım. Sınıf arkadaşım iken uzak dururdum. Eşimin ailesine bakmaz kendi çocuklarımla sorumluluklarıyla ilgilenirdim. Kendi hayallerimden vazgeçmez kendi gücümle odaklanırdım başkalarının mutluluğunu bu kadar önemsemezdim.*

K5 (Öğretmen, 34): *Bahar olmak istemezdim ama olsaydım, bana ciğerini vermeyen bir eşi istemez terk ederdim. Mesleğimi bir erkek için bırakmazdım. Kayınvalidemin saygısız konuşmalarına susmaz ayrılıp Evren ile yeni bir ilişkiye başlardım.*

K6 (Grafiker, 37): *En baştan kariyerimden hiç vazgeçmez aile ve iş hayatımı birlikte yürütürdüm.*

K7 (Ev kadını, 45): *Baharı davranışlarında akıllı buluyorum ben de onun gibi davranır, sadece kendimi düşünmez çocuklarımla da düşünürdüm ama işime devam ederdim.*

K8 (Bebek bakıcısı, 47): *Baharla benzer kararları alırdım Bahar kadar naif olamaz ama işime devam ederdim.*

K9 (Ev kadını, 53): *Bahar oldukça radikal kararlar aldı ben de öyle yapardım en çok mesleğine dönmesini takdir ettim. Çocuklarımla yeni bir hayat kurup yeni bir ilişkiyle hayata tutunurdum.*

K10 (Emekli, 57): *Bahar kadar büyük fedakârlıklar yapıp doktor olmaktan vazgeçmezdim. Kayınvalidemin yaptıkları karşısında da daha güçlü dururdum.*

Gündelik yaşamda yerli dizilerle oldukça iç içe yaşam pratiğinde olduğu göz önüne alındığında, kadınların toplumsal kodları okuma biçimleri önem arz etmektedir. Bahar karakter temsili üzerinden yola çıkıldığında eve, eşe ve çocuklara adanmış hayatlarda bu temsil türünü kadınların nasıl okuduğu sorgulanmıştır. Sadece üç katılımcı baharla benzer kararlar alacağını ifade ederek egemen okuma gerçekleştirirken, yedi katılımcı karşıt okuma gerçekleştirerek sunulan kadın temsili ev içine kapanmış, kendi ideallerinden vazgeçmiş olmasını eleştirmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında kadınlar artık dizilerde; erkek egemen toplum kodlarını reddeden, bağımsız ve iş hayatında kendine yer edinmiş kadınlar olarak temsil edilmeyi çoğunluk görüşü olarak belirtmiştir.

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirecek içerikler sunan birçok dizi yapılmıştır. Ancak toplumda Bahar dizisinde kadınlara; inanç, azim ve kendi ayakları üzerinde durmanın aşıldığı fikrinin oluşması üzerine bu çalışma ortaya çıkmıştır. Bahar dizisi kadınları merkezine alarak sosyal medyada kadınlar tarafından büyük ilgiyle takip edilmiştir. Çalışmada, dizi afişinde yer alan ‘Bahar, uyanmaya hazır mısın?’ temasında verilen mesajın, dizinin kadın izleyiciler tarafından bir uyanış ve/veya yeniden doğuş hikâyesi mi yoksa egemen söylemin tekrar üretildiği benzer dizilerden biri mi olduğu irdelenmiştir. Ancak bu çalışma, çalışmaya katılım gösteren kadınlar üzerinden bir genellemeye gitmekten ziyade, dizinin kadınlarda oluşturduğu alımlama ve anlamlandırma süreçlerine bir çerçeve çizmek üzerine odaklanmıştır.

Çalışmada izleyicilerin Bahar dizisine ilişkin okuma biçimleri Stuart Hall'ün üçlü okuma modeli üzerinden analiz edilmiştir. Bu itibarla araştırma kapsamında izleyicilerin, dizinin hikâyesine konu olan aldatma, kadının temsili ve kadının kendi gücünü tanımaya olan yolculuğuna yönelik kodları alımlama süreçleri tespit edilmeye ve sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Araştırmada, farklı demografik özelliklere sahip ve diziyi yakından takip ettiğini beyan eden 10 kadın katılımcıyla yüz yüze derinlemesine görüşme yapılmış, dizi bağlamında sorular sorulmuş, alımlama çalışmaları ekseninde ve Stuart Hall tarafından geliştirilen kod alımı / kod açımı ışığında cevaplar yorumlanmıştır. Katılımcıların çoğunluğunun karakterleri yorumlarken kendi yaşamlarıyla ilişkilendirerek benzer olay örgüleriyle açıklamaları dikkat çekmiştir. Araştırmaya katılan kadınlar en çok Bahar'ı, en az Çağla karakterini gerçekçi bulmuşlardır. Katılımcıların olumsuz kadın temsillerini; kayınvalide Nevra, ikinci kadın olarak anlatılan Rengin ve kendini evine adanmış Bahar karakterlerini gerçek hayattan bulmaları dizinin toplumsal cinsiyet rollerini geleneksel bir şekilde pekiştirdiğini destekler niteliktedir. Bahar dizisinin kadınları farklı bir şekilde anlatmak yerine geleneksel anlatıyı yinelediğini ortaya konmuştur. Görüşmelerden elde edilen bulgular neticesinde katılımcıların çoğunlukla egemen okuma yapmak suretiyle kadın temsillerini toplumsal kodlar ile algıladığı, bazılarının ise müzakereci okuma gerçekleştirerek kısmen kabul edip kısmen karşı çıktığı tespit edilmiştir.

Bulgular ışığında izleyicilerinin diziyi izleme süreçlerinde geçmiş deneyimlerinden ve şahsi yaşamlarından aktarımlar yaptığı da görülmüştür. Katılımcıların yaşlarının alımlama süreçlerinde farklılık oluşturabileceği düşüncesiyle çalışma, genç- orta yaş- ileri yaş aralığını kapsayarak bütünselliğe ulaşmayı hedeflemiştir. Ancak çalışma neticesinde demografik özelliklerin alımlama süreçlerine ilişkin belirgin bir farklılığa yol açmadığı izlenmiştir. Çalışma kapsamında çizilen çerçevede ise çoğunlukla kadın izleyiciler 'kötü' temsil kadın karakterleri (Rengin, kayınvalide Nevra) inandırıcı bulurken, 'iyi' karakterleri (Çağla, Evren) gerçek dışı bulmuşlardır. Bu çıkarım alana dair ayrıca irdelenmesi gereken yeni soruları da beraberinde getirmiştir. İyi karakterler ütöpik bulunurken kötü karakterlerin izleyiciler tarafından gerçek hayatla bağdaştırılmasının farklı araştırma yöntemleri ve daha geniş kapsamlı çalışma grubuyla incelenmesinin medya içeriklerinin alımlanması noktasında alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çatışma Beyanı:

- Araştırmacıların katkı oranları eşittir.
- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Berktaş, T., Ecevit, Y., Hoşgör, A. G., Kümbetoğlu, B., Köker, E. vd. (2010). Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları. Anadolu Üniversitesi.
- Bourse, M. ve Yücel, H. (2017) Kültürel Çalışmaları Anlamak, Çev. Halime Yücel. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fiske, J. (2017). İletişim Çalışmalarına Giriş. (Çev. S. İrvan). Ankara. Pharmakon Yayınları
- Gallagher, M. (2001). Gender Setting: New Agendas for Media Monitoring and Advocacy. London: Zed Books.
- Güngör N. (2022b), İletişim Kuram Yaklaşımlar, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hall, S. (2003). Kodlama ve Kodaçım (B. Çoban, Çev.). İçinde B. Çoban ve Z. Özarslan (Eds.), Söylem ve İdeoloji (s. 309-326). İstanbul: Su Yayınları.
- Karaduman, S., & Aciyan, E. P. (2019). Netflix'in İlk Türk Dizisi "Hakan Muhafız" Üzerine Bir Alımlama Analizi. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi(32), 669-687.
- Kırel, S. (2010). Kültürel Çalışmalar ve Sinema. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Koçak, Mevlüt Can (2014) Siyasal Bilgilenme Sürecinde Televizyonun Rolü ve Etkileri (Konya Örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Küçük, O. Koçak, M. C. K. ve Kalafat Çat, A. (2021) Kültürel çalışmalar bağlamında "Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz" dizisine yönelik alımlama analizi. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 6(12): 114-127.
- Mutlu, E. (2005). Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Mutlu, E. (2008) Televizyonu Anlamak. Ankara: Ayraç Kitabevi.
- Özsoy, A. (2016). "Yerli Televizyon Dizilerinde Farklılaşan Toplumsal Cinsiyet Temsilleri Üzerine Bir Tartışma", Toplumsal Cinsiyet & Medya Temsilleri, (Ed.: Şahide Yavuz), İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Postman N. (2010), Televizyon Öldüren Eğlence, (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Signorielli, N. Bacue, A. (1999). Recognition and Respect: A Content Analysis of Prime-Time Television Characters Across Three Decades. Sex Roles. 40(718). 528-530.
- Şeker T. (2009) 5N1K Haber Programının Alımlama Analizi, Selçuk İletişim, 5(4), 105- 117
- Tanrıöver, H. U. (2007), Medyada Kadınların Temsil Biçimleri ve Kadın Hakları İhlalleri, İçinde Kadın Odaklı Habercilik (Der.: S., Alankuş.), İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Tekin, H. H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, (13), 101-116.

Timisi, Nilüfer. Medyada Cinsiyetçilik (Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1997).

Yücel, A. (2013). Muhteşem Yüzyıl Dizisinin Alımlama Analizi: Kadın ve Erkek İmajı Üzerine Okumalar. Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E- Dergisi, 1-33.

İnternet Kaynakları

<https://www.showtv.com.tr/dizi/tanitim/bahar/2941> (erişim tarihi: 01.05.2024)

Atıf Bilgisi: Bak, G., Çeliker, S., Balcı, F., Kütküt, G., Bilal, D. (2025). Karabük Üniversitesi Enstitülerinin Misyon ve Vizyonlarının Tematik Karşılaştırması: Akademik Mükemmellik ile Endüstriyel Odaklılık Arasındaki İlişki, *Injocmer*, 5(1), 44-64.

Makale Geliş Tarihi:

Makale Kabul Tarihi:

ARAŞTIRMA MAKALESİ

9 Aralık 2024

1 Ocak 2025

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ ENSTİTÜLERİNİN MİSYON VE VİZYONLARININ TEMATİK KARŞILAŞTIRMASI: AKADEMİK MÜKEMMELLİK İLE ENDÜSTRİYEL ODAKLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Gökhan BAK*⁵

Seçkin ÇELİKER⁶

Firuze BALCI⁷

Galip KÜTKÜT⁸

Durmuş BİLAL⁹

ÖZ

Bu çalışma, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ve Demir Çelik Enstitüsünün misyon ve vizyon ifadelerini inceleyerek, iki enstitü arasındaki stratejik temaları ve öncelikleri karşılaştırmaktadır. Çalışmada, nitel analiz araçları olan Kod Yakınlık ve Kod Kesişim Haritaları kullanılarak, bu enstitülerin benzerlikleri ve farklılıkları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu yöntemler, stratejik hedeflerin etkilerini anlamamızı sağlarken aynı zamanda nitel analiz literatürüne özgün bir katkı sunmaktadır. Ayrıca, bu analizlerin stratejik yönetim süreçlerindeki uygulanabilirliği dikkat çekmektedir. Bulgular, her iki enstitünün evrensel değerlere, toplumla güçlü işbirliklerine ve sürdürülebilir kalkınmaya odaklandığını göstermektedir. Bununla birlikte, Demir Çelik Enstitüsünün endüstriyel gelişim ve yerel kalkınmaya vurgu yaparken, Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün akademik mükemmellik ve küresel bilgi üretimine odaklandığı belirlenmiştir. Her iki enstitü, medya ve toplumsal etkileşim araçları aracılığıyla bilgi akışını sağlama süreçlerinde önemli roller üstlenmektedir. Bu süreçlerin toplumsal farkındalık oluşturmadaki etkisi dikkat çekicidir. İletişim stratejileri bağlamında, bu analizler toplumsal etkileşimi güçlendiren özgün katkılar sunmaktadır. Bu çalışma, enstitüler arasındaki stratejik dengenin toplumsal ve sektörel işbirliklerine etkisini ve bölgesel kalkınma üzerindeki potansiyel katkılarını değerlendirmektedir. Araştırma

* Sorumlu yazar

⁵ Dr., Bağımsız Araştırmacı, Adana-TÜRKİYE, gokhanbak2010@gmail.com , ORCID: 0000-0003-4520-0930

⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, Okul Yöneticisi, Adana-TÜRKİYE, seckinceliker001@outlook.com , ORCID: 0000-0002-0927-8901

⁷ Milli Eğitim Bakanlığı, Okul Yöneticisi, Adana-TÜRKİYE, firuzebalci001@outlook.com , ORCID: 0009-0000-5653-5408

⁸ Milli Eğitim Bakanlığı, Okul Yöneticisi, Adana-TÜRKİYE, galipkutkut001@outlook.com , ORCID ID: 0009-0008-6563-5185

⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, Okul Yöneticisi, Adana-TÜRKİYE, durmusbilal001@outlook.com , ORCID ID: 0009-0002-6970-9408

bulguları, üniversiteler ve araştırma enstitülerinin topluma ve sektörler ol an etkilerini vurgulamakta ve literatüre yeni bir perspektif sunmaktadır. Ayrıca, akademik ve endüstriyel işbirliklerin planlama süreçlerindeki rolü ile iletişim stratejilerinin sektörel işbirliklerini nasıl optimize edebileceğini incelemektedir. Çalışmanın özellikle stratejik planlama, iletişim ve toplumsal etkileşim alanlarında ö ne çıkardığı bu bakış, bölgesel kalkınma çalışmalarında yenilikçi yaklaşımlar sunmaktadır. Bu bağlamda, her iki enstitünün toplumsal etkilerini artıracak yeni işbirlikleri geliştirme potansiyeli ö ne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karabük Üniversitesi, Misyon ve Vizyon Analizi, Demir Çelik Enstitüsü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İletişim Stratejileri, Toplumsal Etkileşim.

THEMATIC COMPARISON OF THE MISSION AND VISION OF KARABÜK UNIVERSITY'S INSTITUTES: THE RELATIONSHIP BETWEEN ACADEMIC EXCELLENCE AND INDUSTRIAL FOCUS

ABSTRACT

This study examines the mission and vision statements of Karabük University's Graduate Education Institute and Iron and Steel Institute, comparing their strategic themes and priorities. In the study, the similarities and differences between these institutes have been examined in detail using qualitative analysis tools, such as Code Proximity and Code Intersection Maps. These methods not only facilitate a deeper understanding of the impacts of strategic goals but also offer a unique contribution to the qualitative analysis literature. Furthermore, the applicability of these analyses to strategic management processes is particularly noteworthy. The findings reveal that both institutes emphasize universal values, strong societal collaborations, and sustainable development. However, the Iron and Steel Institute prioritizes industrial growth and local development, while the Graduate Education Institute focuses on academic excellence and global knowledge production. Both institutes play critical roles in facilitating information flow through media and social interaction tools, which significantly contribute to raising social awareness. Within the framework of communication strategies, these analyses present unique contributions that enhance social interaction. This study evaluates the strategic balance between the institutes, its impact on social and sectoral collaborations, and their potential contributions to regional development. The findings highlight the significant influence of universities and research institutes on society and industry, offering fresh perspectives for the literature. Moreover, the study explores the role of academic and industrial collaborations in planning processes and examines how communication strategies can optimize sectoral partnerships. By emphasizing strategic planning, communication, and social interaction, this study proposes innovative approaches to regional development. In this context, both institutes demonstrate considerable potential for enhancing their societal impacts through new collaborations.

Keywords: Karabük University, Mission and Vision Analysis, Iron and Steel Institute, Graduate Education Institute, Communication Strategies, Social Interaction.

GİRİŞ

Karabük Üniversitesi, 2007 yılında Batı Karadeniz Bölgesi'nde, ekonomik ve stratejik açıdan önemli bir konumda kurulmuş olup, hızlı bir gelişim süreci geçirmiştir. Üniversite, 52 bin öğrencisi, 14 fakültesi, 4 enstitüsü, 4 yüksekokulu, 7 meslek yüksekokulu ve 956 öğretim elemanı ile uluslararası standartlarda eğitim ve araştırma faaliyetlerini sürdürmektedir. Üniversite, eğitim programlarını ulusal politikalarla uyumlu hale getirerek, öğrencilere eleştirel düşünme, sorumluluk alma ve inisiyatif geliştirme yetkinliklerini kazandırmayı hedeflemektedir. Yerel sanayi ile güçlü işbirlikleri kuran üniversite, öğrenci istihdamını artırmayı amaçlayan çeşitli projeler ve uygulamalar gerçekleştirmektedir. Uluslararası işbirlikleri ve değişim programları aracılığıyla, öğrenci ve akademisyenlerin küresel düzeyde deneyim kazanmasını sağlamaktadır. Karabük Üniversitesi, doğayla uyumlu bir kampüs ortamında sosyal olanaklar ve rehabilitasyon imkanları sunarak, destekleyici bir akademik çevre oluşturmuştur. Özellikle bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmayı amaçlayan bir araştırma

ve uygulama merkezi olarak faaliyet gösteren üniversite, sanayiyle entegrasyonunu güçlendiren çalışmalara odaklanmaktadır (Karabük Üniversitesi, 2024). Üniversite, demir-çelik sanayi ve makine mühendisliği gibi alanlarda stratejik bir öneme sahiptir. Türkiye'nin demir-çelik üretim merkezi olan Karabük Demir Çelik Fabrikaları'na (KARDEMİR) yakınlığı sayesinde, sanayi odaklı Ar-Ge projelerinde avantaj sağlamaktadır (Haberler.com, 2024). 1937 yılında kurulan KARDEMİR, 85 yıllık birikimiyle savunma sanayi ve otomotiv gibi stratejik sektörlerde faaliyet göstererek, yerli üretim ve ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır (Anadolu Ajansı, 2024).

Karabük Üniversitesi, ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel araştırmalar yaparak, eğitimde kaliteli bir yaklaşım sergilemeyi ve hem akademik hem de endüstriyel gelişime katkı sağlamayı hedefleyen bir yükseköğretim kurumudur. Bölgesel konum avantajı sayesinde, Karadeniz'e yakınlığı ve Karabük ilinin gelişen ekonomik yapısından faydalanarak, bölgedeki iş gücü ihtiyacını karşılayacak nitelikli bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Üniversite, yalnızca akademik başarıyı değil, aynı zamanda bölgesel kalkınmayı ve sanayiyle işbirliklerini ön planda tutan bir misyonla faaliyet göstermektedir. Türkiye'nin önde gelen eğitim ve araştırma kurumlarından biri olan Karabük Üniversitesi, eğitimde kaliteyi artırmaya ve uluslararası düzeyde etkili araştırmalar gerçekleştirmeye yönelik hedeflerini şekillendirmiştir. Üniversite bünyesindeki Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, üniversitenin temel misyonu doğrultusunda stratejik hedeflere odaklanarak bilimsel gelişim ve toplumsal faydayı önceliklendirmektedir. Her iki enstitü, sürdürülebilirlik, endüstriyel kalkınma ve bilimsel mükemmeliyet gibi temaları misyonlarının merkezine alarak, üniversitenin genel stratejik yönelimlerine katkıda bulunmaktadır (Karabük Üniversitesi, 2024).

Bu çalışma, Karabük Üniversitesi'ne bağlı Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyon ifadelerini karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Tematik analiz yöntemiyle gerçekleştirilen bu çalışma, Kod Yakınlık Haritası ve Kod Kesişim Haritası gibi nitel analiz araçlarını kullanarak, iki enstitünün stratejik hedeflerindeki benzerlikleri, farklılıkları ve bu hedeflerin birbirini nasıl tamamladığını ortaya koymaktadır.

Çalışma aynı zamanda, endüstriyel odaklılık ile akademik mükemmellik arasındaki dengeyi inceleyerek, üniversitenin genel stratejik çeşitliliğini ve derinliğini anlamamıza yardımcı olmayı hedeflemektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, Karabük Üniversitesi'nin toplumsal etkileşim ve sektörel işbirlikleri bağlamındaki stratejik hedeflerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunurken, üniversitenin akademik ve endüstriyel hedeflerinin nasıl dengelendiğini de detaylı bir şekilde incelemektedir.

Araştırma soruları şu şekildedir:

-Karabük Üniversitesi Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyon metinlerinde hangi ortak temalar yer almaktadır?

-Her iki enstitünün misyon ve vizyon ifadelerinde belirgin olan stratejik hedefler nelerdir?

-Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyon ifadelerindeki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?

-Endüstriyel odaklılık ve akademik mükemmellik arasındaki denge, bu iki enstitünün misyon ve vizyon ifadelerinde nasıl yansımaktadır?

-Tematik analiz ve kodlama yöntemleri kullanılarak yapılan inceleme, bu enstitülerin misyon ve vizyon ifadelerindeki ilişkiler ve örtüşmeler hakkında ne gibi bulgular sunmaktadır?

1. Literatür Taraması

Bir işletmenin misyon beyanı, kuruluşun temel varoluş amacını ve gerçekleştirmeyi hedeflediği ana amaçları ifade ederken, vizyon beyanı ise gelecekte ulaşmayı arzuladığı hedeflere yönelik stratejilerini ortaya koyar (Poyraz, 2024:177). Misyon ve vizyon metinleri, kurumların stratejik yönelimlerini, değerlerini, kültürlerini ve uzun vadeli hedeflerini ifade eden önemli araçlardır. Bu metinler, hem kurum içindeki paydaşlara hem de dış dünyaya organizasyonun hedeflerini ve amacını açıklamak için kullanılır. Akademik alanda, özellikle üniversiteler ve büyük organizasyonlar üzerindeki misyon ve vizyon ifadelerinin analizine yönelik pek çok çalışma yapılmıştır. Literatürdeki eğilimlere bakıldığında, misyon ve vizyon metinlerinin organizasyonların stratejik yönetim süreçlerinde kritik bir rol oynadığı görülmektedir. Pearce ve David (1987), misyon ve vizyonun organizasyonel başarıyla doğrudan ilişkili olduğunu savunmuşlardır. Misyonun, kurumların ne yapmak istediklerini belirlediğini, vizyonun ise bu hedeflere nasıl ulaşılacağını gösterdiğini vurgulamışlardır. Bu bağlamda, üniversitelerin misyon ve vizyonlarının, akademik başarıları, araştırma çıktıları ve toplumsal katkıları üzerinde önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir.

Üniversiteler, misyon ve vizyon ifadelerinin en yoğun kullanıldığı kurumlardır. Birçok akademik çalışma, bu metinlerin eğitim kalitesini, araştırma faaliyetlerini ve toplumsal sorumluluk anlayışını nasıl yansıttığını incelemiştir. Misyon ve vizyon metinleriyle ilgili yapılan bir diğer önemli araştırma konusu ise, endüstriyel ve akademik hedeflerin nasıl bir denge içerisinde şekillendirileceğidir. Bu bağlamda, misyon ve vizyon ifadeleri, kurumların kimliklerini ve stratejik hedeflerini şekillendiren kritik araçlar olarak öne çıkmaktadır. Özellikle mühendislik ve teknoloji alanlarındaki üniversiteler için, akademik mükemmeliyetin yanı sıra endüstriyel gelişim de kritik bir öneme sahiptir. Bu iki hedef arasındaki denge, yalnızca üniversitelerin akademik başarılarını değil, aynı zamanda toplumla olan ilişkilerini ve sanayiye sağladıkları katkıları da derinden etkileyebilmektedir. Misyon ve vizyon metinlerinin toplumsal bağlamda nasıl şekillendirildiğiyle ilgili yapılan analizler, üniversitelerin toplumsal sorumluluklarını yerine getirme biçimlerine dair değerli bilgiler sunmaktadır. Yapılan en güncel çalışmalardan birinde Türkiye'deki iletişim fakültelerinin misyon ve vizyon metinleri incelenerek, kurumların kimlikleri ve kamusal alandaki konumları analiz edilmiştir. Çalışma, misyon ve vizyon metinlerinin genellikle benzer, yüzeysel ve basmakalıp ifadeler içerdiğini, bunun da kamu kurumlarına yönelik yasal zorunluluklardan kaynaklandığını ve bu durumun kurumsal güvenilirlik ve ciddiyet sorunlarına yol açtığını ortaya koymuştur (Altıntop ve Altıntop, 2024).

Misyon ve vizyon metinlerinin içerik analizi üzerine yapılan çalışmalarda, tematik analiz ve kodlama gibi nitel araştırma yöntemlerinin kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu yöntemler, metinlerin derinlemesine analiz edilmesi ve stratejik hedeflerin daha iyi anlaşılması için güçlü araçlar sunmaktadır. Tematik analiz, metinlerdeki ana temaların ve kodların belirlenmesi için etkili bir yöntemdir. Üniversitelerin misyon ve vizyon metinlerinde hangi temaların öne çıktığını anlamak için yapılan çalışmalarda, Kod Yakınlık Haritası ve Kod Kesişim Haritası gibi araçların kullanıldığı görülmektedir. Bu analiz araçları, yalnızca metinlerdeki örtüşen temaları ve stratejik hedefleri belirlemekle kalmayıp, aynı zamanda kurumların vizyonlarının toplumsal ve endüstriyel bağlamdaki uygulanabilirliğini de ortaya koymaktadır. Bu tür analizler, metinlerdeki örtüşen temalar ve stratejik hedefler hakkında daha derinlemesine bilgi

sunmaktadır. Dolayısıyla, bu analizler, kurumların misyon ve vizyonlarının pratik etkilerini değerlendirmek için bir temel oluşturur.

Endüstri-üniversite işbirliği, eğitim ve araştırma süreçlerinin endüstriyel ihtiyaçlarla uyumlu hale getirilmesi ve bölgesel kalkınmanın güçlendirilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu tür işbirlikleri, akademik bilgi üretimi ile endüstriyel uygulamaların birleşimini sağlayarak yenilikçi çözümler ve rekabet avantajları yaratılmasını mümkün kılmaktadır. Ayrıca, bölgesel kalkınma, yerel ekonomi ve toplumsal yapının güçlendirilmesini hedefleyen bir süreç olarak, endüstri-üniversite işbirliklerinin en önemli çıktılarından biri olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, bu işbirliklerinin stratejik önemi, yalnızca ekonomik faydalar sağlamasıyla sınırlı kalmayıp, akademik ve endüstriyel ihtiyaçların dengelenmesi ve gelişen teknolojilerin bölgesel kalkınmaya etkileri bağlamında da ele alınmalıdır.

Endüstri-üniversite işbirliği üzerine yapılan araştırmalar, bu işbirliklerinin yalnızca ekonomik faydalar sağlamakla kalmadığını, aynı zamanda eğitimde kaliteyi artırma, bilgi akışını hızlandırma ve inovasyonu teşvik etme gibi önemli katkılar sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Etzkowitz ve Leydesdorff'un (2000) Triple Helix Modeli, üniversite, endüstri ve devlet arasındaki işbirliklerinin stratejik önemini vurgulayan güçlü bir çerçeve sunmaktadır. Bu modele göre, üniversiteler yalnızca akademik bilgi üreticisi olmanın ötesine geçerek, ekonomik kalkınmada da kritik bir aktör rolü üstlenmektedir. Bu çift yönlü etkileşim sayesinde, üniversiteler araştırma ve geliştirme faaliyetleri aracılığıyla endüstrinin ihtiyaçlarına yönelik yenilikçi çözümler geliştirirken, endüstri ise bu araştırma çıktılarından ticari ürünlere dönüştürülmesinde önemli bir işbirlikçi olarak görev almaktadır. Bu dinamik, her iki taraf için de sürdürülebilir kalkınma ve rekabet avantajı yaratmaktadır.

Endüstri-üniversite işbirliği, yalnızca akademik ve endüstriyel düzeyde değil, aynı zamanda bölgesel kalkınma açısından da kritik bir rol oynamaktadır. Yerel sanayinin gelişimini teşvik eden bu işbirlikleri, yenilikçi bilgi ve teknolojilerin entegrasyonu ile bölgesel kalkınmayı doğrudan desteklemektedir. Özellikle sanayiye yönelik üniversite enstitüleri, sektörel ihtiyaçlara uygun eğitim ve araştırma programları sunarak bölgesel ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Bu işbirliklerinin temel çıktıları arasında yer alan teknolojik yenilikler, yerel ekonomik büyümeyi teşvik etmekte ve çevre dostu teknolojiler ile dijital dönüşüm alanlarında yapılan Ar-Ge çalışmalarıyla bölgesel kalkınmayı şekillendirmektedir.

2. Demir Çelik Endüstrisinin Güncel Durumu ve Geleceği

Demir-çelik sektörü, ulusal ve küresel ölçekte endüstriyel alanlara hammadde sağlayarak stratejik bir ekonomik rol oynamaktadır. Türkiye, 2020 yılında Avrupa'nın en büyük çelik üreticisi olmuş, dünya genelinde ise 7. sırada yer almıştır. Bu sektör, ekonomik büyümenin yanı sıra teknolojik gelişmeler, istihdam, çevresel sürdürülebilirlik, atık yönetimi ve lojistik gibi çok boyutlu süreçleriyle dikkat çekmektedir. Türkiye'de demir-çelik üretiminin yaklaşık %70'i hurda çelik kullanılan ark ocaklarında gerçekleştirilmekte ve sektördeki üretim kapasitesini artırmaya yönelik yatırımlar devam etmektedir. Ancak, demir-çelik üretimi için gerekli hammaddelerin ithalat yoluyla temin edilmesi, Türkiye'nin sektördeki dışa bağımlılığını sürdürmekte ve bu durum önemli bir stratejik zorluk oluşturmaktadır. Küresel ölçekte, çelik üretimi dayanıklılık ve kalite taleplerine yanıt verecek şekilde gelişmektedir. Bu bağlamda, İsveç kaliteli çelik üretiminde öncü bir konumdayken; Çin, Hindistan ve Japonya gibi ülkeler, hem büyük üreticiler hem de ithalatçılar olarak sektördeki küresel hakimiyetlerini sürdürmektedir. Türkiye'nin bu küresel rekabet ortamında güçlü bir yer edinmesi, teknoloji ve inovasyon odaklı dönüşüm süreçlerini benimsemesi ile mümkün olacaktır. Özellikle Avrupa

Birliğı Yeşil Mutabakatı ve Paris İklim Anlaşması doğrultusunda, yeşil çelik üretimine yönelik yatırımların artırılması kritik bir öneme sahiptir (Tosyalı Holding, 2024). Bu stratejik dönüşüm, Türkiye'nin hem uluslararası rekabet gücünü artırmasına hem de çevresel hedeflerine ulaşmasına olanak tanıyacaktır. Bunun yanı sıra, döngüsel ekonomi ve geri dönüşüm süreçlerinin güçlendirilmesi, Türkiye'nin sektördeki dışa bağımlılığını azaltmakla kalmayacak, aynı zamanda çevresel etkilerin minimize edilmesine yardımcı olacaktır. Yeşil çelik üretim teknolojilerine yapılacak yatırımlar, yalnızca ekonomik büyümeyi desteklemekle kalmayıp, çevre dostu teknolojilerin yaygınlaştırılmasıyla uzun vadeli sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılmasına da katkı sağlayacaktır. Bu stratejik adımlar, ekonomik kalkınma ve çevresel sorumluluğun dengeli bir şekilde ilerletilmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır.

3. Halkla İlişkiler Stratejileri ve Akademik İletişim

Halkla ilişkiler stratejileri, bir kurumun misyon ve vizyonunu iç ve dış paydaşlara doğru bir şekilde ileterek, kurumun imajını güçlendiren ve toplumla ilişkilerini pekiştiren önemli araçlardır. Bu stratejiler, üniversitelerin topluma yönelik taahhütlerini açık bir şekilde ifade etmelerini sağlarken, paydaşlarıyla kurdukları etkileşimde ortak hedeflere ulaşmaları için gerekli zemini hazırlar. Akademik bağlamda halkla ilişkiler, üniversitelerin eğitim, araştırma ve toplumsal sorumluluk alanlarındaki hedeflerinin etkili bir şekilde paylaşılmasında kritik bir rol üstlenmektedir. Üniversitelerin misyon ve vizyon metinleri, bu stratejilerin temelini oluşturarak, kurumun geleceğe yönelik planlarının toplumsal düzeyde anlaşılmasına olanak tanır. Özellikle üniversiteler ve araştırma enstitüleri, medya ve iletişim araçlarını kullanarak akademik başarılarını, yenilikçi projelerini ve topluma katkılarını geniş kitlelere duyurmaktadır. Bu süreç, yalnızca akademik faaliyetlerin görünürlüğünü artırmakla kalmaz, aynı zamanda bilimsel mükemmeliyet ve toplumsal sorumluluk temelli stratejik hedeflerin etkili bir biçimde iletilmesine de olanak tanır.

Etkili halkla ilişkiler stratejileri, üniversitelerin toplumla kurduğu diyalogu şekillendirerek, akademik mükemmeliyet ve bölgesel kalkınma gibi hedeflerin gerçekleştirilmesinde kilit bir araç olarak öne çıkar. Örneğin, Karabük Üniversitesi'nin Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ve Demir Çelik Enstitüsü arasındaki misyon ve vizyon dengesi, halkla ilişkiler stratejilerinin stratejik öneme sahip olduğunu göstermektedir. Medya aracılığıyla iletilen bu stratejiler, üniversitenin yerel ve küresel paydaşlarıyla güçlü işbirlikleri kurmasına olanak tanır. Bu bağlamda, halkla ilişkiler stratejileri yalnızca akademik başarıları değil, aynı zamanda endüstriyel kalkınma, araştırma ve toplumsal katkılar gibi hedefleri etkin bir şekilde paylaşmayı da mümkün kılmaktadır. Üniversitelerin bu stratejileri, toplumla kurdukları diyalogun yönünü belirlerken, toplumsal etkileşimde kurumun yerini şekillendirir. Akademik iletişim bu sürecin merkezinde yer alarak, üniversitenin vizyonunu hayata geçirmede kritik bir öneme sahiptir ve medya ile iletişim araçları bu süreçte önemli bir rol üstlenir.

Sonuç olarak, halkla ilişkiler stratejileri, üniversitelerin misyon ve vizyon metinlerini paydaşlarla etkili bir şekilde paylaşmasına olanak tanımakta ve bu sayede akademik hedeflerin toplumla uyumlu bir biçimde iletilmesini sağlamaktadır. Bu stratejiler, üniversitenin bilimsel ve endüstriyel hedeflerine ulaşmasında gereken işbirliklerini güçlendirirken, toplumsal sorumluluk alanındaki katkılarını pekiştirmektedir.

4. Medya ve İletişim Aracılığıyla Üniversite-Strateji İlişkisi

Üniversiteler, misyon ve vizyon ifadeleriyle belirledikleri stratejik hedefler doğrultusunda toplumsal ve endüstriyel etkileşimlerini şekillendirir. Bu metinler, yalnızca kurumların geleceğe yönelik vizyonlarını tanımlamakla kalmaz, aynı zamanda topluma yönelik katkılarını ve stratejik önceliklerini de vurgular. Karabük Üniversitesi örneğinde olduğu gibi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ve Demir Çelik Enstitüsünün misyon ve vizyonları, farklı odaklara sahip olmalarına rağmen, akademik mükemmellik ve endüstriyel kalkınma gibi ortak stratejik hedefleri yansıtmaktadır. Ancak, bu hedeflerin hayata geçirilmesi, yalnızca akademik faaliyetler ve araştırma projeleriyle sınırlı değildir; aynı zamanda üniversitenin stratejik yönelimlerinin toplumla etkili bir şekilde paylaşılmasını da gerektirir. Bu noktada, medya ve iletişim araçları, üniversitenin stratejik hedeflerini topluma aktarırken kritik bir rol üstlenir. Ayrıca bu araçlar, iç ve dış paydaşlarla kurulan ilişkilerde etkin bir iletişim sağlar. Özkeçeci ve Oğuz (2021), pandemide medyanın yönetim süreçlerindeki rolünü vurgulayarak, medyanın bilgi aktarımı ve halkın kriz dönemlerindeki yönlendirilmesindeki gücünü ortaya koymuştur. Üniversiteler, bu tür medya araçlarını kullanarak topluma yönelik sorumluluklarını ve stratejik hedeflerini daha geniş kitlelere iletebilir.

Misyon ve vizyon metinleri, üniversitenin paydaşlarıyla kurduğu ilişkilerin temelini oluşturur ve medya, bu hedeflerin geniş kitlelere duyurulmasında önemli bir araç işlevi görür. Karabük Üniversitesi, hem akademik mükemmellik hem de bölgesel kalkınma odaklı stratejilerini medya aracılığıyla etkili biçimde aktararak toplumsal etki yaratmaktadır. Bu bağlamda, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü küresel bilgi üretimine odaklanan bir vizyon taşıırken, Demir Çelik Enstitüsü yerel kalkınma ve endüstriyel gelişim stratejilerine yoğunlaşmaktadır. Her iki stratejik odak, medya aracılığıyla etkin bir şekilde iletilmekte ve bu denge, hedeflere ulaşmada önemli bir köprü işlevi görmektedir.

Medya ve iletişim araçları, üniversitelerin stratejik hedeflerini etkili bir şekilde iletmesinin yanı sıra, iç ve dış paydaşlarla kurduğu ilişkilerde kritik bir rol oynamaktadır. Karabük Üniversitesinin Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ve Demir Çelik Enstitüsü gibi farklı odaklara sahip birimlerinde vurgulanan akademik mükemmellik, eğitimde kalite, araştırma ve geliştirme gibi temalar, medya aracılığıyla toplumsal düzeyde daha geniş bir anlam kazanmaktadır. Bu süreç, üniversitenin stratejik yönelimlerini yerel ve küresel ölçekte daha anlamlı hale getirirken, toplumsal kalkınma ile akademik mükemmellik arasındaki dengeyi güçlendirmektedir.

Pandemi gibi kriz dönemlerinde stratejik iletişim ve sosyal medya araçlarının etkili kullanımı, kurumların toplumsal katkılarını artırmada ve kriz yönetim süreçlerinde başarılı olmada kritik bir rol oynamaktadır. Yetgin (2020), Covid-19 pandemisinin ekonomik etkilerini analiz ederek, kriz yönetimi bağlamında stratejik planlamanın önemine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, üniversitelerin sosyal medya stratejilerini kriz yönetim süreçlerine entegre etmesi, hem toplumsal sorumluluklarını yerine getirmelerini hem de akademik hedeflerini daha geniş kitlelere ulaştırmalarını sağlamaktadır. Ayrıca, medya aracılığıyla iletilen mesajlar yalnızca bilgi paylaşımı sağlamakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal sorumluluk projeleri, sektörel işbirlikleri ve akademik araştırmalar gibi alanlarda da üniversitenin toplumla kurduğu etkileşimleri şekillendirmektedir.

Yeni medya araçlarının bireylerin iletişim alışkanlıklarını nasıl dönüştürdüğünü inceleyen Özsoy ve Kalafat Çat (2018), sosyal medya platformlarının yüz yüze iletişim yerine kutlama mesajları göndermek amacıyla tercih edilmesinin toplumsal ilişkilerde yüzeyselleşmeye neden olabileceğini belirtmiştir. Çalışma, sosyal medya stratejilerinin yalnızca dijital görünürlüğü artırmaya yönelik değil, aynı zamanda toplumsal bağları

güçlendirecek şekilde yapılandırılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu perspektif, üniversitelerin iletişim stratejilerinde önemli bir referans noktası oluşturmaktadır. Sosyal medya, hedef kitleye hızlı bir şekilde ulaşma, bilgilendirme ve güven oluşturma süreçlerinde sunduğu avantajlarla, üniversitelerin toplumsal katkılarını artırmada etkili bir araçtır.

Sarı ve Öztunç (2021), Covid-19 pandemisi sırasında Fahrettin Koca'nın sosyal medyayı etkili bir kriz iletişim aracı olarak kullanarak toplum üzerindeki etkisini güçlendirdiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, üniversitelerin sosyal medya stratejileri, toplumsal katkı ve akademik hedeflerin daha geniş kitlelere ulaştırılmasını sağlamaktadır. Sosyal medya, üniversitelerin misyon ve vizyon metinlerinin daha geniş kitlelere iletilmesinde tamamlayıcı bir rol oynayarak medya ve iletişim stratejilerinin temel bir unsuru haline gelmiştir.

Sonuç olarak, üniversitelerin misyon ve vizyon metinleri, stratejik hedeflerin belirlenmesi ve bu hedeflerin topluma aktarılmasında temel bir rehber niteliğindedir. Medya ve iletişim stratejileri, bu metinlerin etkili bir şekilde iletilmesi ve toplumda anlaşılmasını sağlamak için vazgeçilmez araçlardır. Karabük Üniversitesi örneğinde olduğu gibi, farklı stratejik odaklara sahip birimlerin misyon ve vizyon ifadelerinin medya aracılığıyla paylaşılması, yerel ve ulusal düzeyde paydaşlarla güçlü işbirlikleri kurulmasına ve üniversitenin stratejik hedeflerine ulaşmasına önemli katkılar sunmaktadır. Dolayısıyla, medya ve iletişim araçları, üniversitelerin toplumsal etkisini artırmada ve stratejik hedeflerini başarıyla gerçekleştirmede kritik bir rol oynamaktadır.

5. Araştırmanın Metodolojisi

Bu araştırma, içerik analizi yöntemini kullanarak Karabük Üniversitesi Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyon metinlerini incelemektedir. İçerik analizi, metinlerdeki anlamlı öğelerin sistematik bir şekilde belirlenmesine, sınıflandırılmasına ve analiz edilmesine olanak tanır. “İçerik çözümlemesi, iletişim içeriğinin, genellikle önceden belirlenmiş sınıflamalar (kategoriler) çerçevesinde sistematik olarak gerçekleştirilmesini sağlayan bir araştırma tekniğidir” (Geray, 2011:151). Bu yöntem, özellikle nitel veri analizi için güçlü bir araçtır ve metinlerin derinlemesine incelenmesiyle temalar, kalıplar ve eğilimler ortaya çıkarılabilir. İçerik analizi, araştırmanın amacına uygun olarak metinlerdeki benzerlikler ve farklılıklar, anahtar temalar ve stratejik hedefler üzerinde yoğunlaşarak metnin anlamını daha iyi anlamayı sağlar.

Bu çalışmada, içerik analizi yöntemiyle Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyon ifadeleri üzerinde yapılan detaylı incelemeler sonucunda, her iki enstitüdeki stratejik hedefler, değerler ve temalar belirlenmiş ve karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda, metinlerin analizinde tematik analiz kullanılmış, Kod Yakınlık Haritası ve Kod Kesişim Haritası gibi araçlar ile metinlerin içeriği daha kapsamlı bir şekilde incelenmiştir.

Araştırma için kullanılan veri, Karabük Üniversitesi Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün resmi misyon ve vizyon metinlerinden alınmıştır. Bu metinler, üniversitenin web sitesinden elde edilmiştir. Her iki enstitü için ayrı ayrı toplanan metinler, araştırmanın kapsamını oluşturmuş ve analiz edilecek temel veriyi sağlamıştır.

Veri analizi, içerik analizine dayalı olarak, metinlerin sistematik bir şekilde incelenmesiyle yapılmıştır. İlk olarak, her bir misyon ve vizyon metni dikkatlice okunarak anahtar kelimeler, kavramlar ve temalar belirlenmiştir. Daha sonra bu belirlenen temalar,

araştırmanın amacına uygun olarak kategorilere ayrılmış ve her bir kategoriye karşılık gelen kodlar oluşturulmuştur.

Kodlama sürecinde, içerik analizi yönteminin gerektirdiği şekilde metinlerin anlamlı parçaları etiketlenmiş ve her bir kod, metnin hangi bölümünde yer aldığını gösterecek şekilde işaretlenmiştir. Analizin devamında, Kod Yakınlık Haritası ve Kod Kesişim Haritası kullanılarak, kodlar arasındaki ilişkiler, örtüşmeler ve etkileşimler görselleştirilmiştir.

Bu süreç, kodların hangi alanlarda kesiştiğini ve birbirini nasıl tamamladığını ortaya koymuş, ayrıca her iki enstitü arasındaki benzerlikler ve farklılıklar daha net bir şekilde ortaya konulmuştur. Son olarak, elde edilen bulguların yorumlanması ve analiz edilmesiyle araştırmanın sorularına cevaplar sunulmuştur.

Araştırma sürecinde, verilerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla her adımda dikkatli bir kodlama ve analiz süreci izlenmiştir. Ayrıca, tematik analiz ve içerik analizi sürecinde kullanılan tablolar ve görsel araçlar, metinler arasındaki anlamlı ilişkilerin daha açık bir şekilde ortaya konmasına olanak sağlamıştır.

Araştırma, Karabük Üniversitesi Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyon metinlerini incelemek amacıyla içerik analizi yöntemiyle yapılmış ve tematik analiz kullanılarak belirli kategoriler ve kodlar oluşturulmuştur. Bu kategoriler ve kodlar, metinlerdeki ana temaların, değerlerin ve stratejik hedeflerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla düzenlenmiştir.

Çalışmada, her iki enstitüdeki misyon ve vizyon metinlerinde yer alan ana temalar ve stratejik yönelimler göz önünde bulundurularak aşağıdaki kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategoriler, araştırmanın amacına hizmet eden temel odak alanlarını temsil etmektedir. Her kategoriye karşılık gelen kodlar ise, metinlerdeki ilgili ifadelerin belirlenmesi ve analiz edilmesi için kullanılmıştır. Tablo 1’de araştırma kapsamında elde edilen kodlar ve mantıksal dayanaklarına yer verilmiştir.

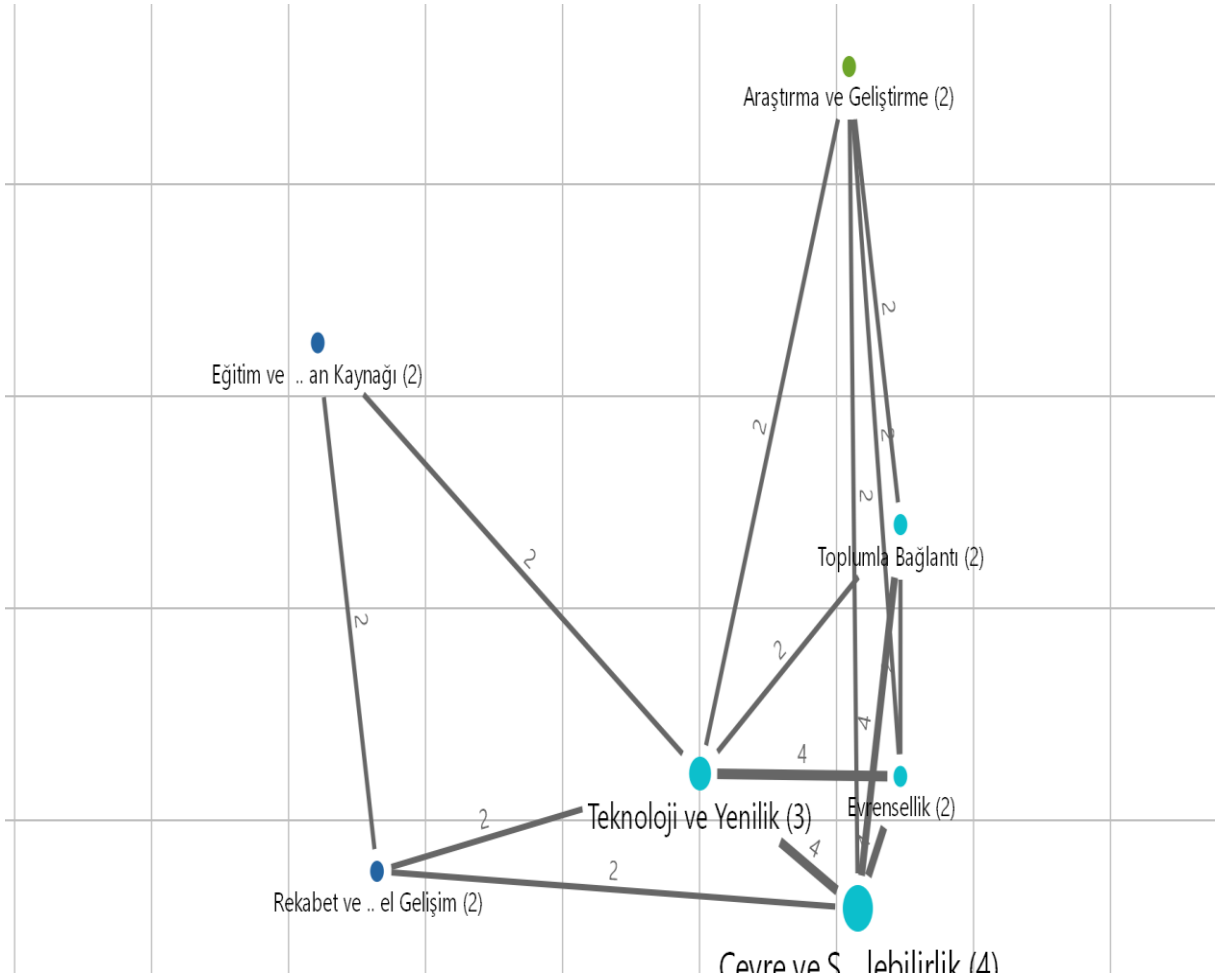
Tablo 1. Kodlar ve Mantıksal Dayanak Tablosu

Kod	Açıklama / Mantıksal Dayanak	Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	Karabük Üniversitesi Demir Çelik Enstitüsü
Evrensellik	Evrensel değerlere saygı, ulusal ve uluslararası düzeyde tanınma, dünya çapında bilgi ve teknoloji üretme.	"bilimin evrenselliğine inanan", "evrensel değerlere saygılı"	"sürdürülebilir bir gelişme için yeni teknolojileri geliştirme"
Toplumla Bağlantı	Toplumun ihtiyaçlarına cevap verme, endüstri ile işbirliği, topluma katkı sağlama.	"toplam kalite yönetimi ilkelerini benimsemiş", "endüstri ve toplumla örgütsel bağları gelişmiş"	"demir çelik endüstrisine ait temel konularda kamu politikalarına etkide bulunmak"
Eğitim ve Yetiştirilmiş İnsan Kaynağı	Eğitim kalitesi, mesleki açıdan yetkin bireyler yetiştirme, araştırma ve eğitimde yüksek standartlar.	"öğrenci dostu", "mesleki açıdan yetkin ve saygın bireyler yetiştiren"	"endüstri verilerini yorumlamak", "endüstri çalışanlarını eğitmek"
Teknoloji ve Yenilik	Yeni teknolojiler geliştirme, inovasyon, sürdürülebilirlik ve çevresel etkiler.	"kalıcı ve özgün eserler ortaya koyan", "sürekli gelişen bir enstitü"	"yeni teknolojilerin kullanılmasıyla CO ₂ atıklarının azaltılması", "yeni teknoloji ve süreçler hakkında eğitmek"
Araştırma ve Geliştirme	Araştırma, geliştirme ve yenilikçilik; endüstri ve akademi arasında işbirliği.	"araştırma, geliştirme çalışmalarına rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunan"	"şirketleri araştırma ve geliştirme için ortak çalışmaya ikna etmek"

Kod	Açıklama / Mantıksal Dayanak	Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	Karabük Üniversitesi Demir Çelik Enstitüsü
Çevre ve Sürdürülebilirlik	Çevreye duyarlılık, sürdürülebilir gelişme, yeşil teknoloji ve enerji verimliliği.	"toplam kalite yönetimi ilkelerini benimsemiş", "sürekli gelişen bir enstitü"	"sürdürülebilir bir demir çelik endüstrisi", "CO ₂ atıklarının azaltılması"
Rekabet ve Endüstriyel Gelişim	Endüstri içinde rekabetçi olma, sektördeki liderliği pekiştirme.	"rekabetçi", "bilim merkezli öğrenci dostu"	"Türk demir çelik endüstrisinin uluslararası rekabet edebilir olması için gelişmesini amaçlar"

Araştırma sürecinde verilerin kodlanması aşamasında MAXQDA programı kullanılmıştır. MAXQDA, nitel veri analizi sürecinde araştırmacılara verileri sistematik bir biçimde organize etme ve derinlemesine analiz yapma imkânı sunan güçlü bir araçtır. Özellikle "Kod Yakınlık Haritası" ve "Kod Kesişim Haritası" gibi görsel analiz araçları, araştırmacıların veri setindeki ilişkileri daha kolay ve etkili bir şekilde keşfetmelerine yardımcı olur. Kod Yakınlık Haritası, kodlar arasındaki benzerlikleri, Kod Kesişim Haritası ise kodların kesişim noktalarını görsel olarak sunarak, örtük ilişkilerin daha net bir şekilde ortaya konmasını sağlar. Bu görselleştirme araçları, verilerin daha derinlemesine incelenmesine olanak tanır ve nitel verilerin daha etkin bir şekilde işlenmesi, yorumlanması ve anlamlandırılması için kritik bir öneme sahiptir. Bu sayede, araştırmacı yalnızca verileri kategorize etmekle kalmaz, aynı zamanda veriler arasındaki ilişkileri de analiz ederek daha kapsamlı sonuçlara ulaşır.

Kod Yakınlık Haritası, Şekil 1'de verilmiştir. Bu harita, nitel araştırmalarda sıkça kullanılan etkili bir görselleştirme aracıdır. Haritadaki her bir nokta bir kodu temsil ederken, noktalar arasındaki çizgiler kodlar arasındaki birlikteliğin sıklığını gösterir. Haritada, "Araştırma ve Geliştirme" ile "Teknoloji ve Yenilik" kodlarının merkezi bir konumda yer alması, bu iki kodun diğer tüm kodlarla güçlü bağlantılara sahip olduğunu ve araştırmanın ana odağını oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Haritada ayrıca iki belirgin küme gözlemlenmektedir. İlk küme, "Araştırma ve Geliştirme" ile "Teknoloji ve Yenilik" kodlarının yer aldığı ve bu alanların birbirini destekleyen yakın ilişkiler içinde olduğunu gösteren bir yapıyı yansıtmaktadır. İkinci küme ise, "Eğitim ve Yetiştirilmiş İnsan Kaynağı", "Rekabet ve Endüstriyel Gelişim" ve "Çevre ve Sürdürülebilirlik" kodlarının bulunduğu ve kurumsal ile sosyal gelişimle ilgili temaları ifade ettiği bir kümedir. Haritada hiçbir kodun diğerlerinden izole olmaması, verilerin tutarlı ve birbirini destekleyen bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Bu haritadan çıkarılabilecek önemli yorumlar arasında, "Araştırma ve Geliştirme" ile "Teknoloji ve Yenilik" kodlarının araştırma sürecinin temel bileşenlerini oluşturduğuna dair bulgular yer almaktadır. Bununla birlikte, "Toplumla Bağlantı" ve "Evrensellik" kodları, araştırma faaliyetlerinin daha geniş bir sosyal ve küresel bağlamda değerlendirildiğini gösterir. Ayrıca, "Eğitim ve Yetiştirilmiş İnsan Kaynağı" ile "Rekabet ve Endüstriyel Gelişim" arasındaki ilişki, içsel gelişim ve dışsal rekabet koşullarının etkisini yansıtırken, "Çevre ve Sürdürülebilirlik" kodu çok yönlü bir yaklaşımı işaret eder ve araştırmanın yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda sosyal ve çevresel boyutları da kapsadığını ortaya koyar.



Şekil 1. Kod Yakınlık Haritası

Araştırma kapsamında oluşturulan Kod Kesişim Haritası Şekil 2’de verilmiştir. Kod Kesişim Haritası, verilerdeki önemli ilişkileri görselleştirerek araştırmacılara değerli bilgiler sunmaktadır. Bu tür haritalar, nitel araştırmada sıkça kullanılan bir görselleştirme yöntemidir; haritadaki her nokta bir kodu temsil ederken, bu noktalar arasındaki çizgiler, kodların birlikte ne sıklıkla geçtiğini ve çizgiler üzerindeki sayılar, bu birlikteliklerin sıklığını göstermektedir. Haritada "Teknoloji ve Yenilik" kodu, diğer tüm kodlarla en sık bağlantıya sahip olup araştırmanın merkezini oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca haritada iki ana küme dikkat çekmektedir: "Teknoloji ve Yenilik", "Evrensellik" ve "2 Kodlar (6)" yani "Çevre ve Sürdürülebilirlik" ile "Araştırma ve Geliştirme" kodlarını içeren küme, bu temaların birbirleriyle güçlü bir ilişki içinde olduğunu ve destekleyici konuları temsil ettiğini göstermektedir. Diğer küme ise "Toplumla Bağlantı" ve "2 Kodlar (4)" yani "Rekabet ve Endüstriyel Gelişim" ile "Eğitim ve Yetiştirilmiş İnsan Kaynağı" kodlarını içererek, teknolojik yeniliklerin toplumsal etkilerine odaklandığını ifade etmektedir. Haritadan çıkarılabilecek yorumlar arasında, "Teknoloji ve Yenilik" kodunun araştırmanın merkezinde yer alması, bu konunun diğer tüm kodlarla ilişkili olduğunu gösterirken, "Evrensellik" ve "2 Kodlar (6)" yani "Çevre ve Sürdürülebilirlik" ile "Araştırma ve Geliştirme" kodları arasındaki güçlü bağlantı, teknolojik yeniliklerin evrensel etkilerine işaret etmektedir. Ayrıca, "Teknoloji ve Yenilik" ile "Toplumla Bağlantı" arasındaki ilişki, teknolojik gelişmelerin toplumsal etkilerinin

incelendiğini, "2 Kodlar (4)" ve "2 Kodlar (6)" arasındaki farklı kümelerdeki yerleşim ise bu kodların farklı temaları temsil ettiğini ve farklı bağlamlarda kullanıldığını ortaya koymaktadır.



Şekil 2. Kod Kesişim Haritası

Araştırma kapsamında MAXQDA yazılımı kullanılarak oluşturulan kelime bulutu, Şekil 3'te sunulmaktadır. Edat ve bağlaçlar hariç tutularak, analiz sonucunda en sık kullanılan ilk 50 kelime görselleştirilmiştir. Bu görsel, araştırma konusu ve odak alanlarını açık bir şekilde yansıtarak, çalışmanın temel kavramlarını öne çıkarmaktadır. Kelime bulutunda "demir", "çelik", "araştırma", "enstitü" ve "bilim" gibi ifadelerin belirgin şekilde öne çıktığı görülmektedir. Bu kelimeler, çalışmanın demir-çelik sektörü ile doğrudan ilişkili olduğunu ve araştırma-geliştirme, eğitim, endüstriyel gelişim gibi akademik ve sektörel temaları vurguladığını göstermektedir. Kelime bulutunun analizi, hem tematik odakların hem de araştırmanın anahtar kavramlarının görsel bir sunumunu sağlamaktadır. Bu bağlamda, "demir" ve "çelik" kelimelerinin ön planda yer alması, çalışmanın endüstriyel bağlamını güçlendirirken; "araştırma" ve "bilim" kelimelerinin sıklığı, akademik mükemmeliyet ve bilgi üretimine olan vurguyu göstermektedir. Ayrıca, "enstitü" kelimesi, çalışmanın eğitim ve araştırma misyonlarına katkı sunan bir yapıya odaklandığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, kelime bulutu analizi, çalışmanın temel kavramlarını net bir şekilde görselleştirmiş ve araştırma alanının anahtar temalarını belirgin hale getirmiştir. Bu görsel araç, hem akademik hem de endüstriyel bağlamdaki hedeflerin kesişim noktasını temsil etmekte ve araştırmanın bulgularının daha etkili bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır.



Şekil 3. Kelime Bulutu

6. Araştırmanın Bulguları

6.1. Araştırma Sorularına İlişkin Bulgular

Araştırma sorularına ilişkin elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

İlk Araştırma Sorusu: Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyon metinlerinde hangi ortak temalar bulunmaktadır?

Yapılan analizde, Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyon metinlerinde birçok ortak tema öne çıkmaktadır. Eğitim kalitesi, araştırma ve geliştirme, sürdürülebilirlik, endüstriyel gelişim ve toplumla bağlantı gibi kavramlar bu temalar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, her iki enstitü de üniversitenin bilimsel hedeflerine hizmet etmek amacıyla eğitimde kalitenin artırılması, araştırma-geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi ve toplumsal kalkınmaya katkı sağlanması gibi stratejik önceliklere odaklanmaktadır. Bu süreçte iletişimin merkezi bir rol oynadığı görülmektedir. Çünkü başarılı bir eğitim, araştırma ve toplumsal kalkınma için etkili iletişim stratejilerinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bulgu, üniversitenin temel misyonunun her iki enstitü tarafından benimsenerek uygulandığını ve iletişimin bu süreçteki kritik rolünü vurgulamaktadır.

İkinci Araştırma Sorusu: Bu iki enstitünün misyon ve vizyon ifadelerinde belirgin olan stratejik hedefler nelerdir?

Her iki enstitünün misyon ve vizyonlarında insan kaynağının yetiştirilmesi, teknolojik yenilikler, endüstriyel gelişim ve sürdürülebilirlik gibi stratejik hedefler öne çıkmaktadır. Demir Çelik Enstitüsü, Türkiye'nin demir-çelik endüstrisinin gelişimine katkı sağlamak amacıyla teknoloji, verimlilik ve güvenlik alanlarında eğitim ve araştırma faaliyetleri yürütmektedir. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ise akademik mükemmellik, etik değerler ve küresel düzeyde bilgi üretimi konularına odaklanmaktadır. Bu stratejik hedefler, etkili iletişimin sağlanması ile daha da güçlenmektedir. Özellikle küresel düzeyde bilgi üretimi ve akademik mükemmellik gibi hedeflerde, uluslararası düzeyde işbirlikleri ve iletişim ağlarının kurulması stratejik bir faktör haline gelmektedir.

Üçüncü Araştırma Sorusu: Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyon ifadelerindeki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?

Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyon ifadelerinde benzerlikler, özellikle bilimsel araştırma, eğitim kalitesi, toplumla işbirliği ve sürdürülebilirlik gibi temel kavramlarda ortaya çıkmaktadır. Bu benzerlikler, enstitüler arasında güçlü bir iletişim ağı kurmayı gerektiren unsurlardır. Enstitüler arasındaki farklılıklar ise, her birinin odaklandığı alanlardan kaynaklanmaktadır. Demir Çelik Enstitüsü, daha çok endüstriyel gelişim ve teknolojik yenilik üzerinde yoğunlaşırken, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü akademik mükemmellik, bilgi üretimi ve evrensel değerler gibi konulara ağırlık vermektedir. Bu farklılık, her enstitünün kendi disiplinine ve toplumsal ihtiyaçlara yönelik stratejik bir yaklaşım geliştirdiğini ve bu bağlamda etkili bir iletişim stratejisinin önemini göstermektedir.

Dördüncü Araştırma Sorusu: Endüstriyel odaklılık ve akademik mükemmellik arasındaki denge, bu iki enstitünün misyon ve vizyon ifadelerinde nasıl yansımaktadır?

Bulgular, endüstriyel odaklılık ve akademik mükemmellik arasındaki dengeyi her iki enstitüde de belirgin bir şekilde göstermektedir. Demir Çelik Enstitüsü, sektörel ihtiyaçları karşılamak amacıyla teknoloji geliştirme, sanayi işbirlikleri ve verimlilik artırma gibi stratejiler benimserken, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, bilgi üretimi, akademik araştırmalar ve küresel düzeyde eğitim gibi hedeflere odaklanmaktadır. Bu stratejik yönelimler arasında, güçlü bir iletişim altyapısının sağlanması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Endüstriyel işbirlikleri ile akademik dünyadaki gelişmelerin iletişim yoluyla entegrasyonu, her iki enstitü için de büyük önem taşımaktadır.

Beşinci Araştırma Sorusu: Tematik analiz ve kodlama yöntemleri kullanılarak yapılan inceleme, bu enstitülerin misyon ve vizyon ifadelerindeki ilişkileri ve örtüşmeleri nasıl ortaya koymaktadır?

Tematik analiz ve kodlama yöntemleri kullanılarak yapılan inceleme, Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyon ifadelerinde güçlü bir ilişki ve örtüşme olduğunu ortaya koymuştur. Eğitim, araştırma-geliştirme, toplumla işbirliği ve sürdürülebilirlik gibi ortak temalar her iki enstitüde de belirgin şekilde yer alırken, her bir enstitünün odaklandığı spesifik alanlarda bazı farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu temalar arasında iletişimin rolü oldukça önemlidir. Hem yerel hem de uluslararası düzeyde etkili bir iletişim kurarak, bu temalar arasındaki ilişkiyi güçlendirmek mümkün olacaktır. Kod Yakınlık Haritası ve Kod Kesişim Haritası gibi araçlar, bu temalar arasındaki örtüşmeleri ve farklılıkları görselleştirerek, her iki enstitü arasındaki stratejik hedeflerin ilişkisini daha net bir şekilde ortaya koymuştur. İletişim, bu analizlerin daha sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilmesi için de kritik bir faktördür.

6.2. Her İki Enstitünün Misyon ve Vizyon Metinlerindeki Ortak ve Farklı Noktalar

Bu araştırma, Karabük Üniversitesi Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyon metinlerini karşılaştırarak, her iki enstitünün stratejik hedeflerindeki benzerlikler ve farklılıkları ortaya koymuştur. Yapılan içerik analizi ve tematik analiz sonuçlarına göre, her iki enstitü de üniversitenin temel misyonunu ve vizyonunu benimsemekte ve bu doğrultuda farklı stratejiler geliştirmektedir. Bununla birlikte, bazı ortak noktalar ve belirgin farklılıklar dikkat çekmektedir.

Her iki enstitü, Karabük Üniversitesinin genel stratejik hedefleriyle paralel olan bazı ortak temalar benimsemektedir. Bu temalar, eğitimde kalite, araştırma ve geliştirme, endüstriyel gelişim, sürdürülebilirlik ve topluma katkı gibi unsurları içermektedir.

Her iki enstitü, yüksek kaliteli eğitim sunmayı ve öğrencilerini akademik mükemmellik doğrultusunda yetiştirmeyi hedeflemektedir. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, akademik bilgi üretimine odaklanırken, Demir Çelik Enstitüsü, demir çelik endüstrisinin ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikli insan kaynağını yetiştirmeye odaklanmaktadır. Ayrıca, her iki enstitü de bilimsel araştırmaların gelişimine katkı sağlamayı ve yenilikçi araştırmalar ile teknolojiler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Toplumla bağlantı kurma ve endüstriyel işbirlikleri her iki enstitüde de önemli bir tema olarak öne çıkmaktadır. Enstitüler, endüstriyle işbirliği yaparak toplumsal fayda sağlamayı hedeflemektedir. Ayrıca, çevreye duyarlı ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen bir yaklaşımı benimseyen her iki enstitü, çevre dostu üretim ve enerji verimliliği gibi alanlarda hedefler belirlemiştir.

Enstitüler arasındaki farklar, her birinin belirlediği stratejik önceliklerden ve faaliyet alanlarından kaynaklanmaktadır. Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyon metinlerinde bu farklılıklar açık bir şekilde yer almaktadır.

Demir Çelik Enstitüsü, Türkiye'nin önemli endüstriyel sektörlerinden biri olan demir çelik alanına yönelik araştırma ve geliştirme faaliyetlerine odaklanırken, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, akademik mükemmeliyet, bilimsel araştırmalar ve evrensel değerlere dayalı eğitim odaklı bir vizyon benimsemektedir. Demir Çelik Enstitüsünün misyonu, endüstriyel kalkınma ve sektörel gelişime yönelik bir strateji izlerken, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü daha çok bilimsel bilgi üretimi ve yükseköğretimde kaliteyi ön planda tutmaktadır.

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, evrensel değerlere saygılı bir akademik ortam yaratma hedefini vurgularken, Demir Çelik Enstitüsü, daha çok endüstriyel kalkınma ve yerel sektör ihtiyaçlarına odaklanmaktadır. Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyonu, uluslararası düzeyde tanınırlık sağlama hedefiyle şekillenirken, Demir Çelik Enstitüsü, yerel endüstriye hizmet verme ve sektördeki ihtiyaçları karşılama amacını taşımaktadır.

Demir Çelik Enstitüsü, demir çelik endüstrisinde yeni teknolojilerin uygulanması ve geliştirilmesine özel bir dikkat gösterirken, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü daha genel anlamda teknolojik yenilik ve bilimsel araştırmalar üzerine odaklanmaktadır. Demir Çelik Enstitüsünün misyonu, sektörel verimliliği artırmaya yönelik yenilikçi teknolojiler geliştirmeyi amaçlarken, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, daha çok akademik ve bilimsel alanda yenilikçi çözümler üretmeyi hedeflemektedir.

6.3. Endüstriyel Odaklılık ve Akademik Mükemmeliyet Arasındaki Denge

Karabük Üniversitesi Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyon metinlerinin karşılaştırmalı analizi, endüstriyel odaklılık ile akademik mükemmeliyet arasındaki dengeyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Her iki enstitü, farklı stratejik hedeflere sahip olmasına rağmen, Karabük Üniversitesinin genel misyonunu ve vizyonunu şekillendiren ortak unsurları paylaşmaktadır. Özellikle eğitim ve araştırma alanlarındaki hedefler, bu dengeyi nasıl kurduklarını ve bu dengeyi nasıl sürdürebildiklerini gözler önüne sermektedir.

Demir Çelik Enstitüsü, Türkiye'nin önemli endüstriyel sektörlerinden biri olan demir-çelik alanına odaklanmakta ve endüstriyel kalkınmayı hedeflemektedir. Bu enstitü, demir çelik endüstrisinin ihtiyaçlarına yönelik eğitim, araştırma ve geliştirme faaliyetlerini destekleyerek

sektörel gelişime katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Misyonunda uygulamalı araştırmalar, yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve iş sağlığı-güvenliği gibi konulara öncelik verilmektedir. Demir Çelik Enstitüsü, yerel ve ulusal düzeydeki endüstriyel ihtiyaçları karşılamak, üretim süreçlerini iyileştirmek ve sektördeki yenilikçi gelişmeleri takip etmek için önemli bir rol oynamaktadır. Endüstriyel odaklılık, bu enstitünün misyonunun temel yapı taşlarını oluşturmakta ve üniversitenin toplumla olan bağlarını güçlendirmektedir.

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ise daha çok akademik mükemmeliyet ve bilgi üretimi üzerine odaklanmaktadır. Enstitü, eğitimde yüksek standartları benimsemek, araştırma odaklı bir yaklaşımı teşvik etmek ve evrensel değerlere dayalı bir akademik ortam oluşturmak hedefindedir. Akademik başarı, bilimsel araştırmalar ve etik değerler, Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün vizyonunda ön planda yer almakta, yükseköğretimde kaliteyi artırmayı ve uluslararası düzeyde tanınırlığı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu, sadece akademik başarıyı değil, aynı zamanda bilimin evrensel değerlerine saygılı ve etik ilkelerle şekillenen bir eğitim modelini kapsamaktadır.

Her iki enstitü de farklı hedeflerle faaliyet gösterse de, endüstriyel odaklılık ve akademik mükemmeliyet arasındaki dengeyi başarıyla kurmaktadır. Demir Çelik Enstitüsü, endüstriyel gelişim ve sektörel işbirliklerine odaklanırken, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü teorik bilgi ve akademik başarıyı ön planda tutmaktadır. Bu denge, Karabük Üniversitesinin her iki enstitüsünün de toplumla olan bağlarını güçlendirmesine, bilimsel araştırma yapısının evrimleşmesine ve endüstriyel kalkınmanın hızlanmasına olanak tanımaktadır. Karabük Üniversitesinin bu iki enstitüsü arasındaki denge, endüstriyel ve akademik alanların birbirini tamamlayan unsurlar olduğunu ve üniversitenin hem akademik dünyada hem de endüstriyel ve toplumsal düzeyde etkili olmasını sağladığını göstermektedir.

6.4. Metinlerde Kullanılan Anahtar Kelimeler ve Kavramlar

Karabük Üniversitesi Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyon metinlerinde vurgulanan anahtar kelimeler ve kavramlar, her iki enstitünün stratejik hedefleri ile doğrudan ilişkilidir. İlk olarak, evrensellik kavramı her iki enstitüde de önemli bir yer tutmaktadır. Hem Demir Çelik Enstitüsü hem de Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, bilimin evrensel ilkelerine saygı gösterme ve uluslararası düzeyde tanınırlık hedefini ön planda tutmaktadır. Bu bağlamda, "bilimin evrenselliği", "uluslararası düzeyde tanınırlık" ve "evrensel değerlere saygı" gibi ifadeler sıklıkla yer almaktadır. Ayrıca, her iki enstitü de toplumla bağlantı kurmayı önemli bir hedef olarak belirlemiştir.

Eğitim ve yetişmiş insan kaynağı konusu da her iki enstitü için önemli bir stratejik öncelik taşımaktadır. Her iki enstitü, eğitimde kaliteyi artırmayı ve sektöre değerli bireyler kazandırmayı hedeflemektedir. Teknoloji ve yenilik ise özellikle Demir Çelik Enstitüsü için sektörel çözümler geliştirmek açısından ön planda yer alırken, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü akademik yeniliklere ve araştırma geliştirmeye odaklanmaktadır.

Araştırma ve geliştirme (Ar-Ge), her iki enstitüde de önemli bir yer tutmakta ve akademik ile endüstriyel alanda desteklenmesi gereken bir faaliyet olarak görülmektedir. Ayrıca, çevre ve sürdürülebilirlik kavramı da her iki enstitü için anahtar bir tema olarak yer almaktadır.

Rekabet ve endüstriyel gelişim de önemli bir odak noktasıdır; özellikle Demir Çelik Enstitüsü, Türkiye'nin endüstriyel kalkınmasına katkı sağlama amacını taşıırken, Lisansüstü

Eğitim Enstitüsü akademik rekabeti artırmayı hedeflemektedir. Ayrıca, her iki enstitü de ulusal ve uluslararası etki yaratmayı istemektedir.

Son olarak, Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün vizyonunda bilim merkezli, öğrenci dostu bir eğitim modeline vurgu yapılmakta ve "öğrenci dostu", "bilim merkezli" gibi terimler, öğrencilere yönelik bir eğitim yaklaşımını desteklemektedir.

6.5. Bölgesel Kalkınma ve Sürdürülebilirlik Konularına Verilen Önem

Karabük Üniversitesi, Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyon metinlerinde bölgesel kalkınma ve sürdürülebilirlik kavramları önemli yer tutan temalar arasındadır. Bu iki kavram, üniversitenin eğitim ve araştırma faaliyetlerinin yalnızca ulusal değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel düzeyde de etkili olmasını sağlamak için kritik bir rol oynamaktadır.

Bölgesel kalkınma, özellikle Karabük Üniversitesinin Demir Çelik Enstitüsü için önemli bir odak noktasıdır. Karabük, Türkiye'nin önde gelen sanayi bölgelerinden biri olup, demir-çelik endüstrisi burada ekonomik ve toplumsal gelişimin temel taşlarından biridir. Demir Çelik Enstitüsünün misyonunda, bu sanayi dalına yönelik eğitim ve araştırma faaliyetlerinin yerel kalkınmayı teşvik etme amacı taşıması dikkat çekicidir. Üniversite, bölgedeki sanayi kuruluşlarıyla işbirliği yaparak, hem bilimsel bilgi üretimini hem de yerel endüstriyel gelişimi desteklemektedir. Bu işbirlikleri, yerel iş gücünün niteliklerinin artırılmasına, sanayinin teknolojik altyapısının geliştirilmesine ve bölgesel ekonomik büyümenin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Bölgesel kalkınma, sadece ekonomik kalkınma ile sınırlı kalmaz; aynı zamanda bölge halkının yaşam kalitesini artırmayı, sosyal altyapıyı güçlendirmeyi ve bölgedeki insan kaynaklarının verimli kullanımını da kapsar. Karabük Üniversitesinin bu hedeflere yönelik çalışmaları, üniversitenin misyonunun temel taşlarını oluştururken, bölgedeki toplumsal gelişimi desteklemenin de yollarını aramaktadır.

Sürdürülebilirlik, günümüzde global bir öneme sahip olmasının yanı sıra, Karabük Üniversitesinin misyon ve vizyon metinlerinde de ön planda yer alan bir diğer önemli konudur. Hem Demir Çelik Enstitüsü hem de Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, sürdürülebilirlik ilkelerinin eğitim ve araştırma faaliyetlerine entegre edilmesini hedeflemektedir. Demir Çelik Enstitüsü, özellikle demir-çelik sektöründeki üretim süreçlerinin çevre dostu hale getirilmesine yönelik araştırmalar yaparak, bu endüstride sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmektedir. Çevre dostu teknolojiler, enerji verimliliği ve atık yönetimi gibi konular, enstitünün araştırma faaliyetlerinin merkezinde yer almaktadır. Ayrıca, endüstriyel kalkınmanın çevresel etkilerinin en aza indirgenmesi amacıyla sürdürülebilir üretim teknikleri ve yeşil teknoloji çözümleri geliştirilmesine yönelik çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ise akademik anlamda sürdürülebilirliğe büyük önem vererek, eğitim süreçlerinde çevresel sorumluluğu ve sürdürülebilir düşüncüyü benimsemektedir. Enstitü, öğrencilerini sadece akademik bilgiyi edinmekle kalmayıp, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma hedeflerine duyarlı bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, sürdürülebilirliğin yalnızca çevresel değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik boyutlarını da kapsayan bir eğitim modelini teşvik etmektedir.

7. Bulguların Yorumlanması

Bu çalışmada, Karabük Üniversitesine ait Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyon metinleri incelenmiş ve her iki enstitünün stratejik hedefleri ile temaları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Araştırmanın bulguları, her iki enstitünün eğitim, araştırma, yenilik, sürdürülebilirlik ve bölgesel kalkınma gibi temel konularla nasıl bir denge kurduğunu ve akademik ile endüstriyel amaçları nasıl harmanladığını göstermektedir. Bu bulgular, akademik literatürle ilişkilendirilerek, üniversitelerin stratejik hedeflerinin nasıl şekillendiği ve teorik yaklaşımlarla nasıl örtüştüğü hakkında daha derin bir anlayış sağlamaktadır.

Araştırma bulgularının en önemli sonuçlarından biri, Demir Çelik Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün misyon ve vizyonlarının birbirinden farklı olmasına rağmen benzer stratejik hedeflere sahip olduğudur. Özellikle, endüstriyel odaklılık ve akademik mükemmellik gibi iki zıt görünen hedefin her iki enstitüde de dengeli bir şekilde bir arada tutulduğu gözlemlenmiştir. Demir Çelik Enstitüsü, sanayinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik araştırmalar ve eğitimler sunarken, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bilimsel mükemmeliyet ve küresel düzeyde eğitim sağlamayı hedeflemektedir. Bu denge, endüstri-üniversite işbirliği ile bilimsel mükemmellik arasındaki gerilimin, akademik literatürde sıklıkla tartışılan bir konu olduğunu ortaya koymaktadır. Endüstriyel odaklılık, üniversitelerin topluma somut katkılar sağlamasına olanak tanırken, akademik mükemmellik ise bilimsel bilgi üretiminin ve yeniliğin temellerini atmaktadır. Bu bağlamda, üniversitelerin misyon ve vizyon metinlerinin stratejik hedeflerini belirlemesi ve bu hedeflerin topluma katkı sağlaması, eğitim ve araştırma alanlarında önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu ise, her iki enstitünün bölgesel kalkınma ve sürdürülebilirlik kavramlarına büyük önem vermesidir. Demir Çelik Enstitüsü, demir-çelik sektörüne yönelik araştırmalar ve sanayi işbirlikleri ile yerel ekonomiye katkı sağlamayı amaçlarken, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ise sürdürülebilir kalkınmayı ve toplumsal sorumlulukları entegre eden bir eğitim modeli sunmaktadır. Bu bulgular, üniversitelerin bölgesel kalkınma ve sürdürülebilirlik gibi temaları yalnızca eğitim ve araştırma faaliyetleriyle değil, aynı zamanda toplumsal ve çevresel sorumluluklarını yerine getiren kurumlar olarak da önemli ölçüde ön plana çıkardığını göstermektedir. Karabük Üniversitesi, sanayi ile işbirliği yaparak çevre dostu teknolojilere ve sürdürülebilir üretim yöntemlerine odaklanarak bu hedeflere katkıda bulunmaktadır. Bu süreç, üniversitelerin endüstriyel hedefler doğrultusunda toplumsal sorumluluklarını da yerine getirmeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

Her iki enstitünün misyon ve vizyonlarında teknolojik yenilik ve araştırma-geliştirme faaliyetlerine verilen önem de dikkat çekmektedir. Demir Çelik Enstitüsü, endüstrinin gereksinimlerini karşılayacak yenilikçi çözümler geliştirmeye odaklanarak, sektördeki verimliliği artırmayı ve çevre dostu üretim yöntemlerini yaygınlaştırmayı hedeflemektedir. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ise, öğrencilerine araştırma ve yenilikçi düşünme becerilerini kazandırarak, bilimsel katkılar yapmalarını teşvik etmektedir. Bu bağlamda, üniversitelerin teknolojik yenilik ve araştırma-geliştirme süreçleri toplumsal ve ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynamaktadır. Karabük Üniversitesinin her iki enstitüsü de akademik ve endüstriyel düzeyde yenilikçi çözümler geliştirmeyi amaçlamakta ve bu hedefler üniversitenin genel stratejileriyle uyumlu bir şekilde ilerlemektedir.

Bulgular, Karabük Üniversitesinin iki enstitüsünün stratejik hedeflerinin, günümüz üniversitelerinin karşılaştığı temel temalarla uyumlu olduğunu göstermektedir. Modern üniversiteler, yalnızca eğitim ve araştırma faaliyetleriyle değil, aynı zamanda toplumsal,

ekonomik ve çevresel sorumluluklarını yerine getiren, sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen kurumlar olarak da faaliyet göstermektedir. Karabük Üniversitesinin stratejik yönelimleri de bu küresel eğilimle uyumludur. Bu bağlamda, üniversitelerin akademik başarıyı toplumsal yarar ve endüstriyel kalkınma ile birleştirerek topluma daha güçlü katkılar sağlamaları gerektiği anlaşılmaktadır.

Karabük Üniversitesi, 2007 yılında kurulan ve Türkiye'nin önemli eğitim kurumlarından biri haline gelmiş olan bir üniversitedir. Bilimsel mükemmeliyetin yanı sıra, toplumsal sorumlulukları ve bölgesel kalkınmayı hedefleyen bir strateji izlemektedir. Bu strateji, yalnızca yüksek kaliteli eğitim sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda sanayi ile güçlü işbirlikleri kurarak, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eden projeler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle Demir Çelik Enstitüsü, sanayi ile işbirliği yaparak yerel sanayiye katkı sağlamayı ve çevre dostu üretim yöntemleri geliştirmeyi hedeflerken, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ise akademik mükemmeliyetle araştırma projeleri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Üniversitenin stratejik yönelimleri, toplumsal sorumluluklarını yerine getiren, ekonomik kalkınmaya katkı sağlayan ve çevresel sürdürülebilirliği hedefleyen projeleri ile uyumludur.

Gelecek araştırmalar, yalnızca Karabük Üniversitesine odaklanmak yerine, Türkiye'deki diğer üniversitelerdeki benzer enstitülerin misyon ve vizyon metinlerini inceleyerek daha geniş bir perspektife sahip olabilir. Ayrıca, üniversitelerin misyon ve vizyonlarının yıllar içinde nasıl değiştiğini incelemek, stratejik yönelimlerinin nasıl evrildiğini anlamamıza yardımcı olacaktır. Endüstriyel odaklılık ile akademik mükemmellik arasında denge kurma çabaları ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri de gelecekteki araştırmalarda daha ayrıntılı olarak ele alınabilir. Bu tür çalışmalar, üniversitelerin topluma olan katkılarının daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesini sağlayacaktır.

Bu çalışma, üniversitelerin stratejik yönelimleri ile ilgili önemli bulgular ortaya koyarken, iletişim alanındaki yeri de önemli bir rol oynamaktadır. Üniversiteler, misyon ve vizyonlarını açık ve etkili bir şekilde iletişim yoluyla topluma duyurmalı, endüstri ile işbirliklerini artırmalı ve bu süreçleri sürdürülebilir kalkınma ile uyumlu hale getirmelidir. Bu bağlamda, üniversite iletişimi, stratejik hedeflerin belirlenmesi, iç ve dış paydaşlarla sağlıklı bir iletişim kurulması ve toplumun bilgilendirilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Üniversiteler, bu iletişim stratejilerini uygulayarak toplumsal sorumluluklarını yerine getirirken, aynı zamanda topluma daha faydalı katkılar sağlama yolunda ilerlemelidir.

SONUÇ

Bu araştırma, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ve Demir Çelik Enstitüsünün misyon ve vizyon ifadelerinde yer alan tematik yapıların derinlemesine analiz edilmesi yoluyla, üniversitelerin stratejik yönelimlerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Araştırmanın bulguları, her iki enstitünün evrensel değerler, toplumla güçlü işbirlikleri ve sürdürülebilir kalkınma gibi ortak stratejik hedeflere sahip olduğunu göstermektedir. Bu hedeflerin etkili bir şekilde paydaşlara aktarılmasında iletişim stratejilerinin kilit bir rol oynadığı ve üniversitenin hem yerel hem de küresel düzeydeki etkileşimlerini güçlendirdiği tespit edilmiştir.

Özellikle Demir Çelik Enstitüsünde rekabet ve endüstriyel gelişim temalarının baskın olduğu, Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün ise eğitimde mükemmeliyet ve nitelikli insan kaynağı geliştirme gibi temalara odaklandığı belirlenmiştir. Her iki enstitü, farklı alanlara odaklanmış olmalarına rağmen, misyon ve vizyon metinleri aracılığıyla ortak bir akademik ve toplumsal

fayda hedefi doğrultusunda birleşmektedir. Kod Yakınlık Haritası ve Kod Kesişim Haritası gibi tematik analiz araçları, bu ilişkileri anlamada önemli bir metodolojik katkı sunmuş ve bu araçların literatüre yenilikçi bir çerçeve kazandırdığı görülmüştür.

Bu çalışmada kullanılan metodolojik yaklaşım, yalnızca misyon ve vizyon ifadelerinin analiz edilmesine katkı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda stratejik yönetim süreçlerine uygulanabilir yeni bir metodoloji geliştirilmesine de olanak tanımıştır. Özellikle Kod Yakınlık Haritası ve Kod Kesişim Haritası, stratejik hedeflerin belirlenmesi ve bu hedeflerin paydaşlara etkili bir şekilde iletilmesi için güçlü bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmanın metodolojik katkısı, üniversitelerin stratejik planlama süreçlerini daha etkin hale getirme potansiyeli taşımaktadır.

Araştırmanın en dikkat çekici yönlerinden biri, metodolojik araçların sunduğu yeniliklerin uygulama alanlarının genişliğidir. Gelecekte yapılacak çalışmalar, bu yöntemlerin sağlık, enerji, akıllı şehirler ve diğer sektörlerde uygulanmasını sağlayarak, stratejik yönetim ve iletişim stratejilerinin daha geniş bağlamlarda test edilmesine olanak tanıyabilir. Bu öneriler, üniversitelerin ve araştırma enstitülerinin toplumsal ve sektörel katkılarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ve Demir Çelik Enstitüsü, akademik mükemmeliyet ve endüstriyel kalkınmayı dengeleyerek üniversitenin genel stratejik misyonunu etkili bir şekilde yansıtmaktadır. Her iki enstitü, sürdürülebilirlik ve bölgesel kalkınma gibi temel değerleri misyonlarının merkezine alarak, üniversitenin yerel ve küresel ölçekteki paydaşlarıyla güçlü işbirlikleri geliştirmesine olanak sağlamaktadır. İletişim stratejilerinin bu sürece entegrasyonu, üniversitenin stratejik hedeflerini daha geniş kitlelere ulaştırmasını ve toplumsal etkileşimde etkin bir rol oynamasını mümkün kılmaktadır.

Bu araştırma, akademik literatüre ve uygulamalı stratejik yönetim süreçlerine yenilikçi bir katkı sunmaktadır. Kod Yakınlık Haritası ve Kod Kesişim Haritası gibi metodolojik araçların misyon ve vizyon ifadelerinin analizinde kullanılması, stratejik hedeflerin belirlenmesi ve etkili iletişim süreçlerinin tasarlanması açısından değerli bir çerçeve sunmaktadır. Bu bulgular, üniversite yapılarının stratejik yönetim süreçlerinde bir rehber olarak kullanılabilir ve sürdürülebilir kalkınma ile akademik başarı arasında güçlü bir köprü oluşturulmasına katkı sağlayabilir.

Çatışma Beyanı:

- Araştırmacıların katkı oranları eşittir.
- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Altıntop, M. & Altıntop, M. (2024). İletişim fakültelerinin misyon ve vizyon metinlerinin içerik analizi. *Sinerji Uluslararası Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 20-53. <https://doi.org/10.54971/synergy.1482659>
- Anadolu Ajansı (2024). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kardemir-turkiyenin-kalkinmasina-85-yildir-katki-sagliyor/2553325#> (Erişim Tarihi: 02.10.2024).
- Etzkowitz, H. & Leydesdorff, L. (2000). The dynamics of innovation: from National Systems and “Mode 2” to a Triple Helix of university–industry–government relations. *Research Policy*, 29 (2), 109-123. [https://doi.org/10.1016/S0048-7333\(99\)00055-4](https://doi.org/10.1016/S0048-7333(99)00055-4)
- Geray, H. (2011). *Toplumsal araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlere giriş: İletişim alanından örneklerle*. Ankara: Ezel Basın Yayın Dağıtım.
- Haberler.com (2024). <https://www.haberler.com/ekonomi/karabuk-universitesi-demir-celik-uretimine-bilimsel-katki-sunmak-istiyor-17209961-haberi/> (Erişim Tarihi: 05.10.2024).
- Karabük Üniversitesi (2024). <https://iso.karabuk.edu.tr/icerikGoster.aspx?K=S&id=26&BA=index.aspx#:~:text=Bat%C4%B1%20Karadeniz%20B%C3%B6lgesi'nde%20ekonomik,e%C4%9Fitim%2D%C3%B6%C4%9Fretim%20ve%20ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20faaliyetlerine> (Erişim Tarihi: 01.10.2024)
- Özkeçeci, Z. & Oğuz, C. (2021). Pandemi yönetiminde medyanın itici gücü: “Dördüncü kuvvet” ne yaptı?. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18 (43), 7329-7347.
- Özsoy, S. & Kalafat Çat, A. (2018). Yeni medyayla değişen kutlama alışkanlıkları: Herkesin bayramı kutlu olsun. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 7, 188-202.
- Pearce, J. A. & David, F. R. (1987). Corporate mission and vision statements: A test of their effectiveness. *Management Review*, 12 (2), 38-46. <https://doi.org/10.5465/ame.1987.4275821>
- Poyraz, F. (2024). Türkiye'de üretim yapan otomotiv işletmelerinin misyon ve vizyon beyanlarının içerik analizi. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 7 (3), 175-192.
- Sarı, A. & Öztunç, M. (2021). Kriz iletişimde sosyal medya: Koronavirüs krizinde Fahrettin Koca'nın twitter kullanımı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 801-818
- Tosyalı Holding (2024). <https://www.tosyaliholding.com.tr/blog/tosyaliholding/2022/turkiyede-ve-dunyada-demir-celik-uretimi> (Erişim Tarihi: 01.10.2024).
- Yetgin, M. A. (2020). Koronavirüsün Borsa İstanbul'a etkisi üzerine bir araştırma ve stratejik pandemi yönetimi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (2), 324-335.

Atıf Bilgisi: Özkan, S. ve Yetgin, M. A. (2025). Siber Uzay İletişimi Bağlamında Çok Uluslu Şirketler ve Ulus Devletler, *Injocmer*, 5(1), 65-86.

Makale Geliş Tarihi:

20 Aralık 2024

Makale Kabul Tarihi:

31 Ocak 2025

ARAŞTIRMA MAKALESİ

SİBER UZAY İLETİŞİMİ BAĞLAMINDA ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER VE ULUS DEVLETLER*

Sevcan ÖZKAN¹⁰

Muhammed Ali YETGİN**¹¹

ÖZ

Gelişen bilimsel bilgi ve teknolojik gelişmeler, uluslararası ilişkileri derinden etkilemiş ve küresel ilişkilere daha birbirine bağlı ve veri odaklı bir yaklaşım sağlamıştır. Bu yaklaşım sonucunda küreselleşen günümüz dünyasında çok uluslu şirketlerin ve ulus devletlerin rekabeti, geleneksel maddi ürünlerin ve fiziksel alanların ötesine geçerek siber uzaya taşınmaktadır. Bu makalenin konusu, çok uluslu şirketlerin ve ulus devletlerin siber uzaydaki etkisini, rekabetini ve stratejilerini araştırmaktır. Küresel etkileşimler için önemli bir alan haline gelen siber uzayda, şirketlerin ve devletlerin çok yönlü etkisini anlamak için araştırmada, çok uluslu şirketlerde finans, otomotiv, enerji ve telekomünikasyon sektörleri ve ulus devletlerde ABD, Çin, Rusya, İran'a odaklanılmıştır. Çalışma, çok uluslu şirketlerin ve ulus devletlerin siber uzayda oynadıkları önemli role ışık tutmaya çalışarak, küresel ilişkilerin birbirine bağlılığını ve dijital çağda rekabetin gelişen doğasını vurgulamaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi olarak içerik analiz yöntemi uygulanmıştır. Araştırmadaki bulguların daha açıklayıcı bir şekilde ortaya konulması için Tematik Analiz yönteminden yararlanılarak SWOT Analizi uygulanmıştır. Çok uluslu şirketler, istihdam yaratma, vergi gelirleri ve yabancı yatırım yoluyla ülke ekonomilerine katkıda bulunarak küresel ekonomide önemli bir rol oynamakta ve teknolojik ilerlemelerin temelinde yer almaktadır. Siber uzayda çok uluslu şirketler, işlerini küresel olarak yürütmek için dijital platformları ve teknolojileri kullanarak ulusal sınırları aşmaktadır. Bu ekonomik etki, çok uluslu şirketler ve ulus devletler arasındaki ilişkide temel bir faktördür. Ulus devletler de en son teknolojilere erişimin yanı sıra kendi ekonomilerinde yeniliği teşvik etmek için genellikle çok uluslu şirketlere bağımlıdır. Siber güvenlik, yapay zeka, veri analitiği gibi alanlarda çok uluslu şirketler ve ulus devletler arasındaki işbirlikçi girişimler, siber uzayda karşılıklı faydalarla ilerlemelere yol açmaktadır. Siber

* Bu makale Sevcan Özkan'a ait "Çok uluslu şirketlerin ve ulus devletlerin siber uzayda etkisi" başlık tez çalışmasından üretilmiştir.

** Sorumlu Yazar

¹⁰ Uluslararası İlişkiler Bilim Uzmanı, sevcan.ozkan@outlook.com.tr, ORCID: 0000-0002-8459-6176

¹¹ Karabük Üniversitesi, Safranbolu Türker İnanoğlu İletişim Fakültesi, m.ali.yetgin@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8120-4704

uzayın ortaya çıkışı, çok uluslu şirketler ve ulus devletler için yeni sınırlar açarak küresel etkileşimlerle devrim yaratmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siber Uzay İletişimi, İletişim, Çok Uluslu Şirketler

MULTINATIONAL COMPANIES AND NATION-STATES IN THE CONTEXT OF CYBERSPACE COMMUNICATION

ABSTRACT

Advances in scientific knowledge and technological advances have profoundly affected international relations and have led to a more interconnected and data-driven approach to global relations. As a result of this approach, in today's globalized world, the competition of multinational corporations and nation-states is moving beyond traditional material goods and physical spaces to cyberspace. The subject of this article is to explore the influence, competition, and strategies of multinational corporations and nation-states in cyberspace. To understand the multifaceted impact of companies and states in cyberspace, which has become an important space for global interactions, the research focuses on the financial, automotive, energy, and telecommunications sectors in multinational companies and the US, China, Russia, and Iran in nation-states. The study sheds light on the important role that MNCs and nation-states play in cyberspace, highlighting the interconnectedness of global relations and the evolving nature of competition in the digital age. Multinational corporations play an important role in the global economy, contributing to national economies through job creation, tax revenues, and foreign investment, and are at the heart of technological advances. In cyberspace, multinational corporations transcend national borders using digital platforms and technologies to conduct their business globally. This economic impact is a key factor in the relationship between MNCs and nation-states. Nation-states, in turn, are often dependent on MNCs for access to the latest technologies, as well as for fostering innovation in their economies. Collaborative initiatives between MNCs and nation-states in cybersecurity, artificial intelligence, data analytics, etc. are leading to mutually beneficial advances in cyberspace. The emergence of cyberspace has revolutionized global interactions by opening new frontiers for multinational corporations and nation-states. Content Analysis method was applied in the research. To present the findings of the research more descriptively, the Thematic Analysis method was utilized and analyzed with SWOT Analysis.

Keywords: Cyberspace Communication, Communication, Multinational Companies

1. GİRİŞ

ABD Savunma Bakanlığı Askeri ve İlgili Terimler Sözlüğüne göre siber uzay "*internet, telekomünikasyon ağları, bilgisayar sistemleri, gömülü işlemciler ve denetleyiciler dahil olmak üzere birbirine bağlı bilgi teknolojisi (BT) altyapıları açısından ve yerleşik verilerden oluşan bilgi ortamında küresel bir etki alanı*" olarak tanımlanmıştır (U.S. Department of Defence [DOD], 2010, s. 58). Aynı zamanda siber uzay; siber strateji, siber güvenlik, siber savunma, siber suçlar, siber zorbalık, siber istihbarat, siber terörizm ve siber savaş gibi faaliyetleri barındıran dört geleneksel kara, deniz, hava ve uzay alanına eşit olarak beşinci savaş alanını temsil etmektedir (Quadri & Rasaq, 2020, s. 105).

Günümüzde, siber uzay teknolojileri dünya çapındaki hükümetler, kuruluşlar, işletmeler ve paydaşları tarafından, iş süreçlerini daha verimli hale getirmek, üretkenliği artırmak ve karlılığı optimize ederek ekonomik büyümeyi desteklemek için daha fazla benimsenmektedir. Dolayısıyla ekonomik büyümeyi, toplumsal refahı, etkileşimi ve küresel iş birliğini mümkün kılması yönünde yeni araçlar sağlayarak günümüz dünyasını olağanüstü şekillerde dönüştürmektedir (Mbanaso & Dandaura, 2015, s. 17).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ulus devletler, terör ağları, bireyler, yatırımcılar, üniversiteler, şirketler ve diğer paydaşlar siber uzayın kullanımına öncelik vermektedir (Quadri & Rasaq, 2020, s. 98). Siber uzay teknolojileri, yenilikler, girişimler, sosyal ağlar için yeni bir

odak noktası haline gelirken aynı zamanda siber güvenlik konuları da önem kazanmaya başlamıştır. Siber uzayın kullanımı artıkça, ulusal kritik altyapılara, veri tabanlarına, endüstriyel operasyonlarına, komuta ve kontrol sistemlerine yönelik tehditler ve endüstriyel casusluk faaliyetleri de artmaktadır (Argaman & Siboni, 2014, s. 44). Bilgi teknolojisine toplumsal olarak artan bağımlılık, siber suçlar içinde yeni bir odak noktası haline gelmesine neden olmuş ve bu durum, yenilik fırsatları sunarken güvenlik stratejilerinin de değişmesine sebep olmuştur.

Siber uzayın fırsatları ve yenilikleri, tehditleri ve riskleri, çatışmaları ve savaşı, güvenlik açıklarını, hızla gelişen siber komploları, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki dijital eşitsizlik faktörlerini barındırması ülkelerin, şirketlerin ve bireylerin siber güvenlik algısını yeniden şekillendirmektedir. Dolayısıyla siber uzay, insanlığa büyük faydalar vaat eden, aynı zamanda bilgi alanı içinde ulusların üstünlük ve hakimiyet arayışından kaynaklanan tehlikeleri de içeren yeni bir dünya sahnesi sunmaktadır (Mbanaso & Dandaura, 2015, s. 18).

Makalenin temel amacı, giderek önem kazanan siber uzayda çok uluslu şirketlerin ve ulus devletlerin oynadığı rolü, bu aktörler arasındaki iletişimi, rekabeti ve uyguladıkları stratejileri derinlemesine incelemektir. Özellikle, siber uzayın küresel ilişkiler üzerindeki etkilerini ve bu alandaki gelişmelerin geleneksel rekabet anlayışını nasıl dönüştürdüğünü ortaya koymayı hedeflemektedir. Siber uzayın küresel ilişkilerdeki merkeziliyetinin arttığı bir dönemde bu çalışmanın, güncel bir konuya ışık tutması büyük önem taşımaktadır.

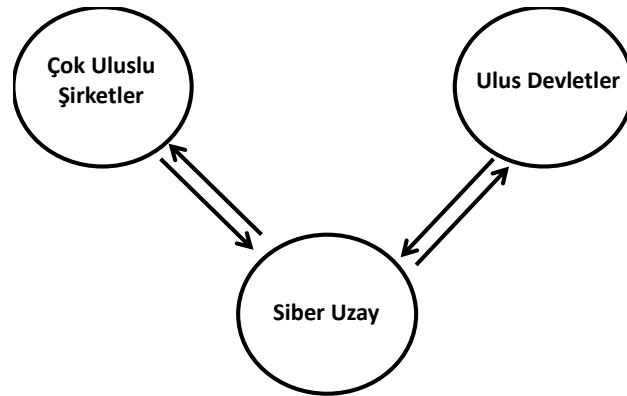
2. YÖNTEM

Araştırmanın ana problemleri aşağıdaki gibidir:

P₁: Çok uluslu şirketlerin siber uzayda etkisi hangi düzeydedir?

P₂: Ulus devletlerin siber uzayda etkisi hangi düzeydedir?

Çok uluslu şirketlerin ve ulus devletlerin siber uzayda "bilgi, güç, hız, güvenlik" temalarıyla etkisi söz konusudur. Araştırmanın problemleri doğrultusunda oluşturulan modeli aşağıda görülmektedir. Bkz. Şekil 1.



Şekil 1. Araştırmanın Modeli

Kaynak: Şekil yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.1. Kavramsal Çerçeve

Araştırmanın modelinde ön görülen problemlere dair değişkenleri arası ilişkiler açıklanmıştır.

2.1.1 Siber Uzak & Çok Uluslu Şirketler

Siber uzay, çok uluslu şirketler için büyük bir bilgi kaynağıdır. Şirketler, siber uzay aracılığıyla pazarlar, müşteriler ve rakip şirketler hakkında büyük miktarda veri toplayabilir, analiz edebilir. Bu, şirketlerin bilinçli iş kararları almalarını, değişen trendlere uyum sağlayabilmelerini ve yenilikçi iş stratejilerini geliştirmeleri sağlar. Ayrıca çok uluslu şirketler genellikle çevrimiçi bilgi paylaşım platformları kurarak küresel işgücü arasında iş birliği ve bilgi alışverişinde bulunabilirler.

Siber uzay, çok uluslu şirketlere güçlü bir rekabet avantajı sunmaktadır. Şirketler, dijital pazarlama, e-ticaret, müşteri ilişkileri yönetimi gibi alanlarda siber uzayı kullanarak küresel çapta varlık göstermektedir. Geniş kaynakları ve küresel erişimleri, çevrimiçi pazarlara hakim olmalarını ve dijital ekosistemleri şekillendirmelerini sağlamaktadır. Çok uluslu şirketler, çıkarlarını savunarak ve dijital ortamı şekillendirerek siber uzayla ilgili düzenlemeleri, standartları ve politikaları etkileyebilir. Ekonomik nüfuzları sayesinde, hükümetlerle müzakere etme ve çeşitli ülkelerdeki dijital altyapının gelişimini etkileme gücü elde etmektedirler.

Siber uzay, çok uluslu şirketlerin güvenliği için hem fırsatlar hem de zorluklar yaratmaktadır. Siber saldırılar, veri ihlalleri, bilgisayar korsanlığı ve fikri mülkiyet hırsızlığı gibi siber tehditler için yeni yollar sağlar. Bu doğrultuda çok uluslu şirketler, değerli varlıklarını korumak ve verilerinin bütünlüğünü, gizliliğini sağlamak için güçlü siber güvenlik önlemleri almak zorundadır. Sunduğu fırsatlar arasında ise çok uluslu şirketler, şifreli iletişim, güvenli ağlar ve gelişmiş kimlik doğrulama sistemleri dahil birçok gelişmiş güvenlik önlemleri için siber uzayı kullanmaktadır.

Siber uzay, çok uluslu şirketlerin benzeri görülmemiş bir hızda çalışmasını sağlayarak iletişimi, karar vermeyi ve işlemsel süreçleri kolaylaştırır. İnternet ve dijital teknolojiler ile çok uluslu şirketler, ticari operasyonlarını sınırlar ötesinde anında yürütebilir. Bu hız, tedarik zinciri yönetimini geliştirir, e-ticaret ve diğer platformlar aracılığıyla ürün ve hizmetlerin küresel ölçekte hızla sunulmasını sağlar.

2.1.2 Siber Uzak & Ulus Devletler

Ulus devletler dijital alanda bilginin büyümesine katkıda bulunan Ar-Ge, eğitim ve teknolojik gelişmelere yatırım yapmaktadır. Hükümetler genellikle yeni teknolojilerin geliştirilmesine ve siber uzayda bilgi paylaşımına yol açan inovasyon ve siber güvenlik araştırmalarını teşvik eden girişimleri finanse eder.

Ulus devletler, uluslararası ilişkilerde güç ve etki uygulamalar için siber uzayda faaliyet göstermektedir. Hakimiyetlerini savunmak veya stratejik hedeflerini takip etmek için casusluk, gözetleme ve siber saldırılar gibi çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Siber yetenekler, kritik altyapıyı hedef alabildikleri, iletişim ağlarını bozabildikleri veya hassas bilgileri çalabildikleri için ulus devletlere güçlerini yansıtmak için araçlar sağlamaktadır. Ayrıca ulus devletler, dijital dünyayı yöneten kuralları, normları ve yönetim yapılarını şekillendirmeye çalışmaktadır. Bu etki mücadelesi, uluslararasıdaki güç için daha geniş rekabeti yansıtır ve internet özgürlüğü, veri gizliliği ve devletler arasındaki güç dengesi gibi konular üzerinde etkileri vardır.

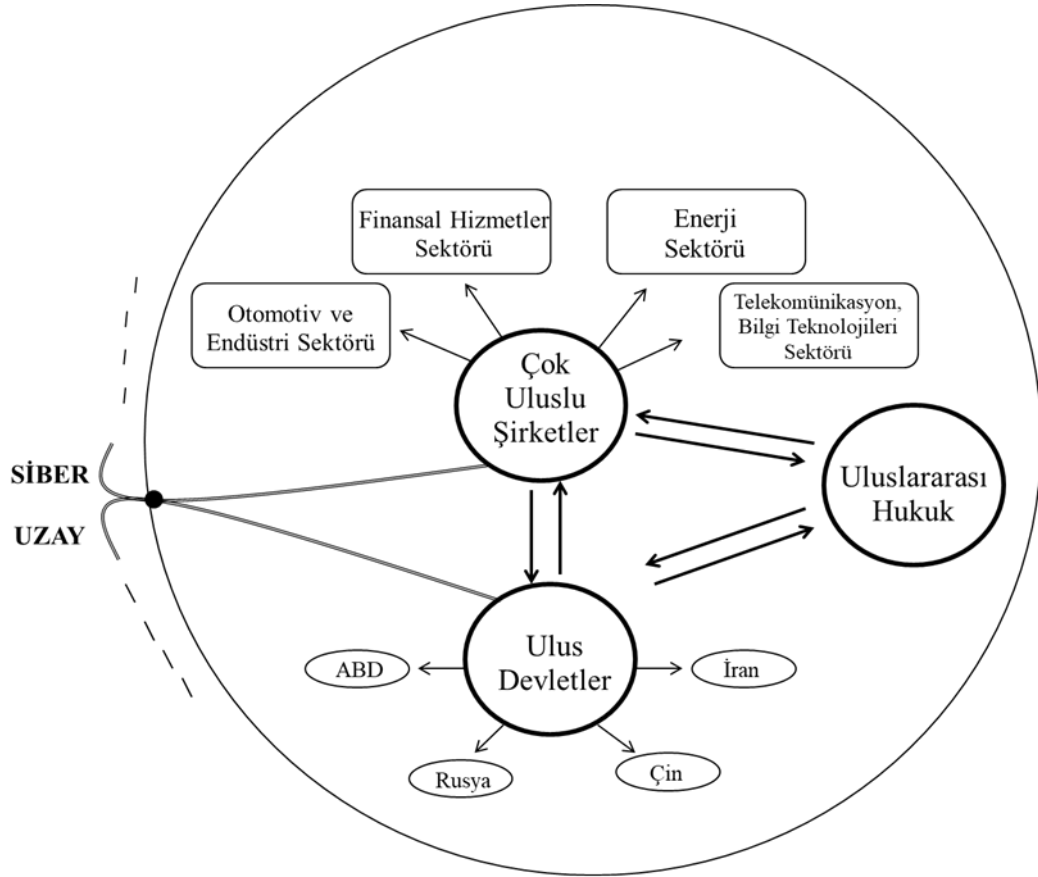
Ulus devletler, siber güvenliğin sağlanmasında ve siber tehditlere karşı savunmada çok önemli bir rol oynamaktadır. Hükümetler siber güvenlik stratejileri oluşturur, kaynakları tahsis eder ve ulusal siber uzayın korunmasında sorumlu kurumlar inşa eder. Bu doğrultuda kritik

altyapıyı korumakta, siber suçlarla mücadele etmekte ve güvenlik risklerini azaltmak için istihbarat operasyonları yürütmektedirler. Diğer yandan siber uzayın birbirine bağlı doğası, ulusal güvenliğe yeni zorluklar getirmektedir. Devlet destekli siber saldırılar, bilgisayar korsanlığı ve diğer suç faaliyetleri hükümetlerin ve vatandaşların mahremiyeti için önemli tehditler oluşturabilmektedir. Ulus devletler, güvenlik önlemlerini hem yurtiçinde hem de uluslararası siber tehdit ortamını ele alacak şekilde sürekli olarak uyarlamalıdır.

Siber uzay, ulus devletler için hızlı iletişim, iş birliği ve karar alma olanağı sağlar. Bilgiler anında paylaşılabılır ve ortaya çıkan zorluklara veya fırsatlara hızlı yanıt verilmesinde olanak tanır. Hükümetler, politikaları yaymak, vatandaşlarla etkileşim kurmak ve birden fazla kurum arasındaki faaliyetleri koordine etmek için siber uzayı kullanmaktadır. Ayrıca siber uzaydaki teknolojik gelişmelerin hızı, ulus devletler için hem fırsatlar hem de zorluklar sunmaktadır. Yapay zeka ve blok zinciri gibi gelişen teknolojiler, yönetim, ekonomi ve güvenliğin çeşitli yönlerinde devrim yaratma potansiyeline sahiptir. Devletler, rekabetçi kalabilmek ve ortaya çıkan tehditleri etkili bir şekilde ele almak için teknolojik değişimin hızına uyum sağlamalıdır.

2.2 Araştırmanın Genişletilmiş Modeli

Siber uzayda çok uluslu şirketlerin ve ulus devletlerin etkilerinin yanı sıra çok uluslu şirketler ve ulus devletler arasında da siber uzayda karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Araştırmanın problemlerinden; “P₁: Çok uluslu şirketlerin siber uzayda etkisi hangi düzeydedir?” ve “P₂: Ulus devletlerin siber uzayda etkisi hangi düzeydedir?” problemlerini tanımlayan model sektörel anlamda daha açıklayıcı olarak ifade edilmiştir. Genişletilmiş modelde; uluslararası hukuk açısından da etkileri açısından bir değişken tanımlanmıştır. Aynı şekilde uluslararası hukukun da siber uzayda etkisi söz konusudur. Araştırmanın genişletilmiş modeli için Bkz. Şekil 2



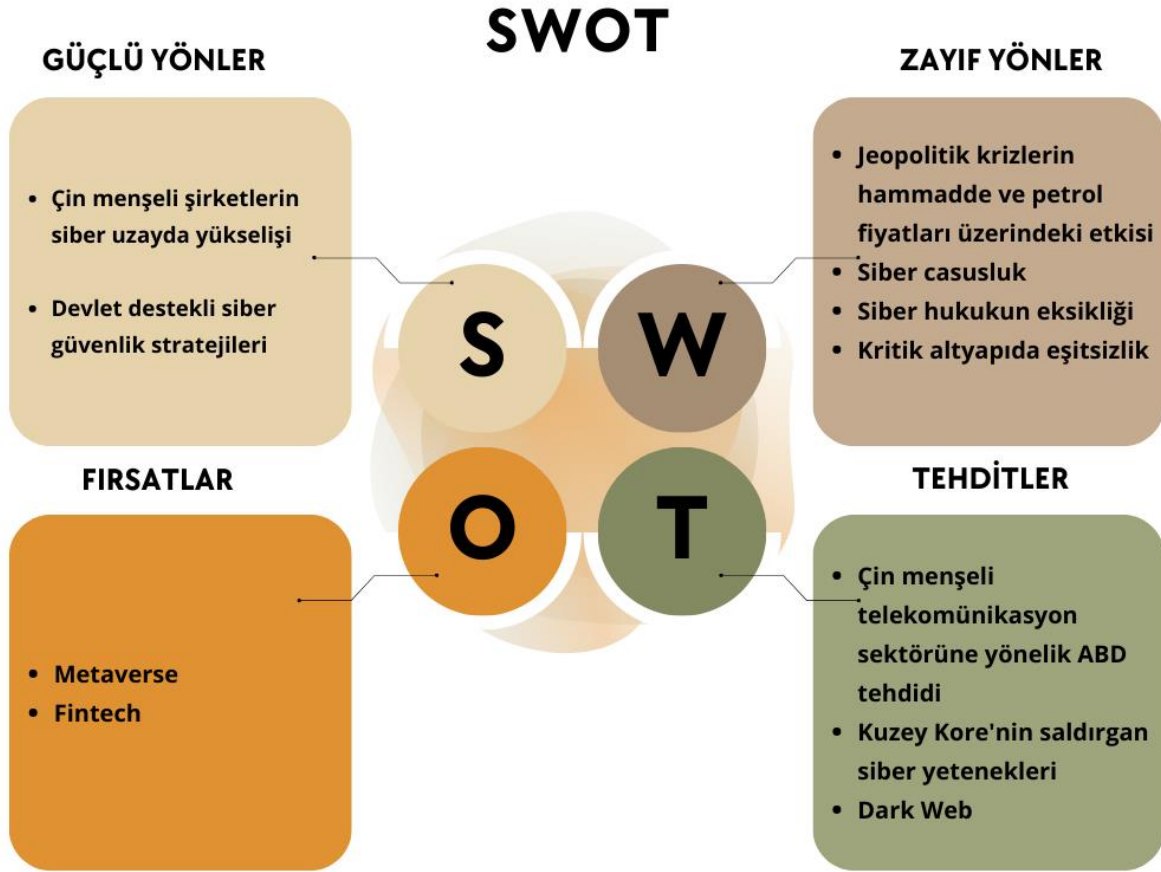
Şekil 2. Araştırmanın Genişletilmiş Modeli
Kaynak : Şekil yazar tarafından oluşturulmuştur

Uluslararası hukukun; çok uluslu şirketler ve ulus devletler açısından siber alandaki ilişkilerine yönelik anlaşılabilmesi önemlidir. Ancak siber hukuk diyebileceğimiz bu tartışma sahası hukuki anlamda uluslararası normlar çerçevesinde henüz yeterli bir düzeye ulaşamamıştır. Araştırmanın modeline hukuki yöne dair sorunsal da taşınmıştır. Böylelikle genişletilmiş bir model uygulanmıştır.

2.3 Ulus Devletler için SWOT Analizi

Aktan (2005)'a göre SWOT analizi, incelenen konunun güçlü ve zayıf yönlerini belirlemekte ve dış çevreden kaynaklanan fırsat ve tehditleri tespit etmektedir ve bilimsel anlamda durum analizi yapmaya imkân sağlayan tekniklerden birisi olarak kabul edilir (Çoban & Karakaya, 2010).

Şekil 3'te ulus devletler ile ilgili SWOT analizi şekli verilmiştir.



Şekil 3. Devletler SWOT Analizi
Kaynak : Şekil yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.3.1 Güçlü Yönler

Çin Menşeli Şirketlerin Siber Uzayda Yükselişi; Dünya ekonomisi sadece ulus devletler tarafından değil, aynı zamanda çok uluslu şirketler tarafından da şekillenmektedir. Bu çok uluslu şirketler ticareti yönlendiren, gelir oluşturan, araştırma ve geliştirmeyi destekleyen ulusal ekonomik gücün kritik unsurlarıdır. Çin hükümeti de siber uzayda dijital güç olma hedefiyle çok uluslu şirketlere çeşitli sübvansiyonlar, teşvikler ve politikalar sağlayarak bilgi ve iletişim teknolojileri endüstrisini aktif olarak desteklemektedir.

Çin hükümetinin, teknolojik yeteneklerini geliştirmesine yönelik Huawei'ye araştırma ve geliştirme için verdiği maddi desteği, ABD'nin küresel teknoloji endüstrisindeki hakimiyetine bir meydan okuma olarak görülmektedir. 2022 verilerine göre ABD dışında 170 ülke ve bölgede faaliyet gösteren Huawei özellikle 5G endüstrisinde, Verizon ve Qualcomm gibi ABD menşeli şirketlere büyük bir rakip olarak görülmektedir (Huawei, tarih yok).

Xiaomi, Oppo ve Huawei gibi Çinli BİT şirketleri, Çin'deki düşük işçilik maliyetleri nedeniyle ürünleri daha düşük maliyetle üretip sattıkları ve benzer ürünleri daha rekabetçi bir fiyat noktasında sunabildikleri için küresel pazarda büyük bir avantaj elde etmiştir. Dünyanın en değerli ilk 20 teknoloji şirketi arasında yer alan 207,92 milyar dolar piyasa değerine sahip -dünyanın en büyük e-ticaret devlerinden biri- Alibaba ve 395,33 milyar dolar piyasa değerine sahip -en büyük oyun şirketlerinden biri- olan Tencent gibi Çinli BİT şirketleri de önemli

oranda iç pazara sahip olmakla birlikte teknolojik uzmanlıkları sayesinde küresel olarak genişleme fırsatını yakalamıştır (CompaniesMarketCap.com, 2023).

Devlet Destekli Siber Güvenlik Stratejileri; BİT alanındaki teknolojik gelişmelerin hızlı gelişimi, fırsatların yanı sıra yeni tehditleri de beraberinde getirmekte ve ulus devletler için siber altyapıya daha fazla bağımlı hale gelmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla hükümetler toplumun ve ekonominin işleyişi için önemli varlıklar olarak nitelendirilen kritik altyapıların karşı karşıya olduğu siber güvenlik riskleriyle mücadele etmek için ulusal siber güvenlik ve savunma stratejileri geliştirmektedir. Bu doğrultuda siber tehdit ortamına göre uyarlanmış stratejiler; siber güvenlik teknolojilerine ve yeteneklerine yatırım yapılmasını, ülkelerin siber güvenlikle ilgili uluslararası kuruluşlar, özel sektör ve diğer ülkelerle iş birliği yapmasını, siber saldırıları caydırmak veya siber saldırılara karşı yanıt vermek için saldırgan siber yetenekler geliştirmesini içermektedir.

Her ülkenin kendi ulusal çıkarları, jeopolitik kaygıları ve iç politikaları tarafından yönlendirilen siber güvenlik stratejileri konusunda kendine özgü bir bakış açısı vardır. ABD'nin siber strateji belgelerinde genellikle hükümet ve özel sektör iş birliğine vurgu yapılmaktadır. Trump yönetimi döneminde, önleyici siber saldırılar yoluyla saldırgan siber operasyonları hızlandırma, siber caydırıcılık gücünü artırma ve siber misilleme yeteneğini geliştirme gibi stratejiler belirlenmiştir (Wolff, 2018). ABD'nin hayati çıkarlarını savunma amacıyla belirlenen siber stratejiler, siber saldırılara hızlı yanıt verme yeteneği için saldırıları izleme veya atfedebilme kapasitesine yatırım yapma, çevrimiçi pazarlar ve kripto para birimleri gibi araçların kullanımını engellemek için soruşturma araçlarını kullanma, ortak tehditlere karşı caydırıcılığı güçlendirmek ve uluslararası güvenliği korumak için uluslararası ittifaklar oluşturma gibi prensipler üzerine kurulmuştur.

Çin, en hızlı büyüyen dijital ekonomiye sahip olmasının yanı sıra, siber güvenlik stratejisinde temel olarak devlet desteğiyle yerli yüksek teknoloji endüstrilerini teşvik etme ve yerli yazılım-donanım üretimine öncelik verme yaklaşımını benimsemiştir. Bu stratejiyle, Çin hükümeti siber uzaydaki egemenliğini koruma, internetin rejimi tehdit edici veya ulusal güvenliğe zarar verici şekilde kullanılmasını engelleme, Çin'in sosyalist ideolojisini çevrimiçi platformlarda güçlendirmek, denetleyici mekanizmaları güçlendirme, yabancı web sitelerine erişimi kısıtlama ve politik olarak kabul edilmeyen içeriği filtreleme gibi stratejik hedeflere odaklanmıştır. Bu hedefler çerçevesinde Çin, Büyük Güvenlik Duvarı aracılığıyla siber uzayı kontrolü altında tutmaktadır (Chandel, Jingji, Yunnan, Jingyao, & Zhipeng, 2019). Ayrıca Çin'de faaliyet gösteren yabancı şirketlerin siber saldırılara karşı önlem almak için devletten sertifika alma, güvenli ve kontrol edilebilir bir şekilde faaliyet gösterme zorunluluğu bulunmaktadır.

İran'ın ulusal güvenlik stratejilerinin oluşturulmasında baskın liderler, güçlü bir askeri yapı ve güçlü kültürel kimlik baskın unsurlar olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla İran rejiminin siber uzay alanındaki temel amaçları ülke içindeki çevrimiçi faaliyetleri izleme ve kontrol etme, içerik filtreleme, rejime karşı çıkan muhalif unsurların örgütlenme ve iletişim kurma yeteneklerini engelleme, ulusal güvenliklerini korumak için saldırgan siber yeteneklerini geliştirmektir. Ayrıca vatandaşları küresel siber uzaydan ayıran, Şii Müslüman normlarına uygun, hükümetin ağ içeriklerini tamamen kontrol etmesini sağlayan ve yerli internet hizmetleri sunmayı amaçlayan proje çerçevesinde rejimle örtüşmeyen Batılı unsurların İran ağına sızmasını önleme, siber saldırı ve siber casusluğa karşı savunma yetenekleri oluşturmada kilit önemdedir (Çahmutoğlu, 2021, s. 7) (Sajedi & Ariani, 2014).

Rusya'nın siber strateji belgelerinde, bilgi güvenliğini sağlama, yerli bilgi altyapısını geliştirme, uluslararası işbirliği kurma, uluslararası hukuka uyum, siber tehditlerle mücadele ve dijital egemenlik çerçevesinde devletin kendi topraklarındaki internet üzerinde denetiminin genişletilmesi gibi hedefler önemslenmektedir. Ayrıca Rusya siber stratejilerinde stratejik hedeflere ulaşmak ve ulusal çıkarlarını korumak için siber yetenekler de dahil olmak üzere çeşitli araçların kullanımını vurgulamaktadır. Dolayısıyla Rus hükümeti, Gerasimov Doktrini çerçevesinde, rakip bir ulus devletlerin kritik altyapısını, iletişim ağlarını veya bunlardan yararlanabilecek asimetrik faaliyetler yürüterek savaşma potansiyelini zayıflatmak için geleneksel ve askeri olmayan araçlara izin veren bilgi alanının asimetrik doğasını kabul etmektedir (McKew, 2017) (Gerasimov, 2016, s. 24).

2.3.2 Zayıf Yönler

Jeopolitik Krizlerin Hammadde ve Petrol Fiyatları Üzerindeki Etkisi; Jeopolitik krizlerin siber uzayda oluşturduğu zayıflık ise hammadde ve petrol fiyatları üzerindeki etkisini, muhtemelen bu ürünlerin üretimi ve dağıtımında yer alan kritik altyapı ve ulaşım sistemlerine yönelik siber saldırı riskini, siber casusluk, piyasa manipülasyonu içermektedir. Son 5 yıldır yaşanan jeopolitik krizler sırasında hammadde ve petrol arzını etkileyebilecek bazı önemli riskler ve kırılganlıklar arasında; askeri çatışmalar, ticari anlaşmazlıklar, bölgesel yaptırımlar ve siyasi istikrarsızlar sayılabilir. Bu zorluklar arz ve talep üzerindeki etkileri nedeniyle yaşanan hammadde kıtlığı ve petrol fiyatlarındaki yükselme hem işletmeler hem de tüketiciler üzerinde önemli etkiler yaratabilmektedir. Latin Amerika, Afrika ve Orta Doğu gibi büyük madencilik ve hammadde üretiminin olduğu ülkelerde yaşanan herhangi bir siyasi kriz, birçok hammaddenin arzının kesintiye uğramasına ve arzın azalmasını etkileyerek endüstrilerdeki üretimi etkileyebilmektedir. Örneğin 2020'de İran'da Kasım Süleymani suikastı, petrol piyasalarına duyarlılığı artırmış ve jeopolitik konuları yeniden gündeme getirmiştir (Kumar, 2020).

2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ve ardından Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırımlar petrol, gaz ve bazı tarım ürünlerinin fiyatlarının artmasına, Rusya'da üretilen bazı endüstriyel uygulamalarda kullanılan (inşaat, elektronik cihaz, uzay araçları, nükleer reaktörler, gıda, uçak ve diğer taşıtlar vb.) önemli metaller arasında yer alan alüminyum, nikel, paladyum gibi hammaddelerin ticaretinin ve küresel piyasaların ciddi bir şekilde etkilenmesine neden olmuştur. Ayrıca Rusya ve Ukrayna, otomobil parçaları ve çip endüstrisi için gerekli olan önemli neon, paladyum, platin, nikel, helyum, kripton gibi birçok gazın ve değerli metalin büyük ve önemli üreticileridir. Çatışma sebebiyle, değerli metal fiyatları %10 ile %30 oranında artış göstermiş ve bu oran araç fiyatlarına da yansımıştır. Özellikle Ukrayna, dünyanın neon gazı arzının çoğundan sorumlu olduğu için çiplerin geliştirilmesinde önemli rol oynamakta ve küresel çip krizini etkilemektedir (Financial Times, 2022).

Rusya-Ukrayna Savaşı ve ABD-Çin arasındaki ticaret savaşları örnekleriyle yaşanan jeopolitik krizlerin yanı sıra, Covid-19 salgını, artan hammadde fiyatları, çeşitli elektronik ve diğer endüstrilerde kullanılan iletken çip krizine sebep olmuştur.

Siber Casusluk; Son 30 yılda, devlet destekli ve devlete bağlı olmayan siber tehdit aktörlerinin aktif olarak siber casusluk faaliyetlerini kullanması, siber uzayda büyüyen ve önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Siber casusluk yapan ulus devlet destekli siber tehdit aktörleri, siyasi, ekonomik ve askeri amaçlarla motive olmaktadır. Askeri planlar, hükümet sırları veya kritik altyapı gibi hassas bilgileri hedef alan ulus devlet destekli siber tehdit aktörleri, önemli kaynaklara ve gelişmiş siber araçlara sahiptir ve bu durum onları güçlü bir tehdit haline getirmektedir. Siber casusluk faaliyetleri yürüten ulus devletler genellikle, kritik

altyapıya, hükümetin resmi ağlarına ve rakip ulus devlet menşeli çok uluslu şirketlere karşı büyük ölçekli ve hedefli siber saldırılar gerçekleştirmelerine izin veren, gelişmiş teknolojik yeteneklere ve önemli kaynaklara sahiptir. Siber casusluk faaliyetlerinin atfedildiği ve devlete bağlı siber tehdit aktörlerinin bulunduğu ulus devletlerden bazıları Çin, Rusya, Kuzey Kore ve İran'dır.

1996-1997 yılları arasında gerçekleşen Moonlight Maze saldırısı, Rus hükümetine veya Rus devlet destekli siber tehdit aktörlerine atfedilen ve ABD'yi hedef alan devlet destekli ilk büyük çaplı siber casusluk operasyonlarından biri olarak bilinmektedir. Siber saldırıda NASA, Pentagon, üniversitedeki sistemler, silah laboratuvarları, ABD Enerji Bakanlığı ve birkaç Amerikan devlet kurumu hedeflenmiştir. Gizli bilgilerin veri ihlaline yönelik iki yıllık bir süre boyunca gerçekleştirilen saldırıda, silah yönlendirme sistemleri, deniz istihbarat kodları, teknik araştırmalar, askeri haritalar, askeri donanım tasarımları, şifreleme teknikleri ve Pentagon'un savaş planlamasıyla ilgili veriler çalınmıştır (Westby, 2020). Infrastructure Defence'nin baş yöneticisi James Adams, *"çalınan bu bilgilerin değeri on milyonlarca- belki de yüz milyonlarca- dolardır. Bilgiler, en yüksek teklifi verene satılmak üzere internet üzerinden Moskova'ya gönderildi"* ifadelerinde bulunmuştur (FAS, 2000). Saldırılarda Rus hükümeti sorumlu tutulmuş, ancak Moskova'daki bir IP adresi dışında ABD suçlamalarını destekleyen çok az somut kanıt elde edilmiştir. Bu büyük siber casusluk operasyonunun önemi ve çalınan bilgilerin hassas doğası nedeniyle kanıtlar gizli tutulmuştur.

Siber Hukukun Eksikliği; Siber uzayda uluslararası kabul görmüş hukuk kurallarının bulunmaması kötü niyetli siber aktörler tarafından istismar edilebilecek bir yasal boşluk oluşturmaktadır. Bu zayıflık siber saldırıların atfedilmesine yönelik zorlukları ortaya çıkarmakta, insan hakları ihlallerine yol açmakta, siber saldırı olasılığı artırmakta ve ulus devletler arasındaki güveni zedelemektedir.

Siber uzayda net yasal sınırların olmaması, siber tehdit aktörlerinin ulus devletlere, kritik altyapıya ve çok uluslu şirketlere yönelik siber saldırılar başlatmasını kolaylaştırmakta ve ulus devlet destekli aktörlerin veya diğer tehdit aktörlerinin siber saldırılar gerçekleştirmesi için cesaretlendirmektedir. Bu saldırılar ulusal güvenliğe, ekonomiye ve sosyal düzene önemli zararlar vermektedir. Siber hukukun ve açık kuralların yokluğunda, uluslar siber saldırılara karşı askeri çatışmaya dönüşebilecek misillemeyi tercih edebilir ve bu durum uluslararası sistemi istikrarsızlaştırabilir. Ayrıca siber saldırılar için net bir yasal standartlar oluşturulmadığından, siber saldırıların atfedilmesi zorlaşmaktadır. Bu durumda siber saldırıların belirli bir aktöre atfedilmesi daha zor hale gelir ve sorumlu tarafa karşı misilleme veya cezai önlemler almasını zorlaştırır.

2001 yılında imzaya açılan ve 2004 yılında yürürlüğe giren 48 maddelik Avrupa Konseyi Siber Suçlar Sözleşmesi (Budapeşte Sözleşmesi), 20 Kasım 2017 tarihli 14435 sayılı AB Konseyi kararı, 11 Nisan 2017 tarihli Siber Uzayda Sorumlu Devlet Davranışlarına İlişkin G7 Bildirgesi (Lucca Deklarasyonu), AGİT'in Daimî Konsey 1092. Genel Kurul toplantısında bilgi ve teknolojinin kullanımından kaynaklanan çatışma risklerini azaltmak için aldığı 1202 sayılı kararı 31 Ocak 2003 tarihli *"küresel bir siber güvenlik kültürünün oluşturulması"* amacıyla alınan 57/239 sayılı BM Genel Kurul kararı (UN General Assembly, 2003), NATO'nun Ocak 2020 tarihli *"Siber Uzay Operasyonları İçin Müttefik Ortak Doktrini"* (NATO, 2020, s. 21) gibi bilgi ve teknolojinin barışçıl kullanımı ve siber uzayda güvenliğin sağlanması için uluslararası işbirliğinin gerekliliğinin vurgulandığı, mevcut uluslararası hukukun özellikle BM Şartı'nın siber uzayda devlet davranışlarına uygulanabilirliğinin ve yasal zeminin oluşturulmasının vurgulandığı bir çok karar alınmıştır.

2009'da Estonya'nın başkenti Tallinn'de NATO Kooperatif Siber Savunma Mükemmeliyet Merkezi (CCDCOE), Uluslararası İnsancıl Hukuk kapsamında siber savaşın nasıl kapsamlı bir şekilde uygulanması gerektiğini tartışarak siber uzayı yöneten uluslararası hukukun ilk kapsamlı incelemesi sonucunda oluşturduğu Tallinn Manual 1.0 ve 2017'de Tallinn Manual 2.0 olarak ikinci baskısı sunulan el kitabı uluslararası hukukun siber alana uygulanmasına ilişkin analizler sunmaktadır (Schmitt, 2018; Tropeano, 2019). BM Güvenlik Konseyi'nin 2178 (2014) ve 2396 (2017) sayılı kararları da üye devletlerin, teröristlerin teknoloji ve iletişimi terör eylemleri için kullanmasını önlemek amacıyla ulusal önlemler alınırken aynı zamanda uluslararası iş birliği içinde hareket edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır (UNCCT, tarih yok). İnsan hakların çerçevesinde ise BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi kapsamında güvence altına alınan, ifade özgürlüğü, mahremiyet hakkı, düşünce özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü tüm insanların en temel hakları arasındadır. Ancak hükümetlerin uyguladığı siber güvenlik yasaları, insan hakları ve özgürlükleri üzerinde olumsuz bir etki yaratmakta ve doğrudan bir ihlal oluşturmaktadır.

Siber hukukun oluşturulmaması, insan haklarının daha geniş ölçekte ihlal edildiği durumlar yaratmaktadır. Bu ihlalde bireylerin mahremiyet haklarının korunamamasından daha kötü oluşacak senaryo, ulus devletlerin kritik altyapılarına yönelik gerçekleştirilen bir siber saldırıda bireylerin yaşam hakları ihlal edilebilir. Sağlık sistemleri, finansal hizmetler veya elektrik şebekeleri gibi kritik altyapıların zarar görmesi toplumda önemli kayıplara yol açmaktadır. Örneğin 2007'de ilk modern siber saldırı niteliği taşıyan Avrupa'nın en kablolu ülkesi olarak bilinen Estonya'ya karşı gerçekleştirilen saldırı sonucunda büyük bir mağduriyet yaşanmıştır (O'Connell, 2012). Devlet kurumları, finansal sistemler, ulaşım sistemleri çökmüş ve Avrupa ülkeleri Estonya'ya konvansiyonel savaş sonucundaki zararların iyileştirilmesi sürecinde yardım etmiştir. Ancak siber saldırı sonucunda yaşanan veri kayıplarının iyileştirilmesi için etkili bir süreç yürütülememiştir. Özellikle siber saldırılar sonucu veri kaybı yaşandığında, bu kayıpların hukuki süreçleri yetersiz kalmakta ve uluslararası arenada etkin bir koruma mekanizması bulunmamaktadır. Ulus devletler ve uluslararası örgütler tarafından bu konu zaman zaman ele alınmış olsa da, veri kaybı gibi siber saldırı sonuçlarının cezalandırılması konusunda henüz bağlayıcı kararlar ele alınmamıştır.

Kritik Altyapıda Eşitsizlik; Kritik altyapı teknolojisi için küresel bir ağ altyapısının olmaması, siber güvenlik açısından çeşitli zorluklar ve zayıflıklar sunmaktadır. Dolayısıyla ulus devletlerin kritik altyapı teknolojilerinin siber güvenlik hazırlığı, siber güvenliğe yatırım düzeyi, altyapının karmaşıklığı ve siber tehditlerin karmaşıklığı gibi faktörlere bağlı olarak büyük ölçüde değişiklik göstermektedir. Ülkelerin kritik altyapılarının ve siber güvenliklerinin kalitesine göre kesin olarak sıralama yapmak zordur. Bununla birlikte, bazı ülkelerin diğerlerine göre daha zayıf kritik altyapıya ve siber güvenlik sistemlerine sahiptir.

Zayıf kritik altyapıya sahip ülkelerin örneklerinden biri İran'dır. İran, 2010 yılında ülkenin nükleer programına zarar veren Stuxnet virüsü de dahil olmak üzere, uzun bir süre çok sayıda siber saldırılarla karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca elektrik şebekesi dahil olmak üzere zayıf kritik altyapısı nedeniyle de eleştirilmektedir (United Against Nuclear Iran [UANI], 2022).

Ukrayna 2017'de ülkenin altyapısına önemli ölçüde zarar veren NotPetya kötü amaçlı yazılım saldırısı da dahil olmak üzere birçok büyük siber saldırının kurbanı olmuş ve enerji sektörü de dahil olmak üzere kritik altyapısıyla ilgili zorluklarla karşı karşıya kalmıştır (Bowen, 2021, s. 17). Venezuela, Bangladeş, Yemen, Haiti, Suriye, Somali gibi ülkeler de yıllar içinde

çok sayıda siber saldırıyla karşı karşıya kalan ve zayıf kritik altyapıyla mücadele eden ülkeler arasındadır.

Gelişmiş kritik altyapıya sahip ülkeler arasında yer alan Singapur, kritik altyapı koruması ve siber güvenlik alanında dünya lideri olarak tanınmaktadır. Ülkenin ulusal bir siber güvenlik stratejisi ve kritik altyapının korunması için çalışan Siber Güvenlik Ajansı adıyla özel bir devlet kurumu mevcuttur. Almanya, Japonya, ABD, İngiltere, Çin de siber güvenliğe büyük yatırımlar yapan, gelişmiş kritik altyapı koruma programına, gelişmiş ulusal siber güvenlik stratejisine, siber güvenlik yasalarına ve kritik altyapının korunması için çalışan özel devlet kurumlarına sahip ülkeler arasındadır.

2.3.3 Fırsatlar

Metaverse; Metaverse, Sosyal etkileşimler, eğitim, küresel siyaset ve yeni ekonomilerin inşa edilmesi dahil birçok alanda etki gösteren Metaverse, özellikle küresel teknoloji şirketlerinin eylemlerine, ulus devletlerin yatırımlarına, kamusal uygulamalarına ve siyasi faaliyetlerine yön vermekte ve yeni fırsatlar sunmaktadır (Yetgin & Özkan, 2022 , s. 209). Ulus devletler, ekonomik kalkınmayı yönlendirmek için Metaverse platformunda sanal işletmeler ve istihdam fırsatları yaratarak hem dijital ekonomilerin büyümesine katkıda bulunabilir hem de GSYİH'lerini artırabilir ve yeni gelir kaynakları yaratabilir. Fırsatlar doğrultusunda daha fazla yatırımı çekmeye yardımcı olabilecek iyileştirilmiş küresel markalaşmanın yanı sıra vatandaşlara yeni çevrimiçi hizmetlere ve kamusal alanlara erişim de sağlamaktadır. Ayrıca ulus devletler, kültürlerini ve miraslarını tanıtmak için Metaverse platformunu kullanmaktadır. Geleneklerini, tarihlerini ve sanatlarını sanal müzeler ile sergileyerek kültürel kimliklerini koruyan ve geliştiren sanal alanlar yaratabilme imkanına sahiptir. Sanal müzelere ek olarak Metaverse platformu, ülkeler arasındaki diplomatik ilişkiler ve şirketler arasında işbirliği çabaları, zirve toplantıları ve müzakereler için sanal platform görevi görmektedir.

Fintech; Ulus devletler, Fintech endüstrisindeki gelişmekte olan işletmelere destek sağlayarak, yenilikçiliği ve girişimciliği teşvik eden politikalar oluşturarak ulusal ekonomik büyümeyi destekleyebilir, blok zinciri ve yapay zeka gibi teknolojilerin kullanımıyla hükümetlerin finans sektörünü daha etkin bir şekilde düzenlemesine yardımcı olabilir, özellikle finansal işlemleri izlemek, dolandırıcılığı tespit etmenin ve uyumluluğu iyileştirmenin yanı sıra veriler ve analizler sağlayarak riskleri daha etkin bir şekilde yönetmek için araçlar geliştirebilir. Uluslararası ticaret ve yatırım üzerindeki olumlu etkisi ise sınır ötesi işlemlerin maliyetini ve karmaşıklığını azaltmaya yardımcı olabilmesi ve çok uluslu şirketler için nakit akışının iyileştirilmesi için yeni finansman seçeneklerinin sunulmasını içermektedir. Genel olarak finansal süreçleri iyileştirmek, maliyetleri düşürmek ve rekabet avantajı elde edilebilmesi için birçok fırsat sunar.

2.3.4 Tehditler

Çin Menşeli Telekomünikasyon Sektörüne Yönelik ABD Tehdidi; Çin ve ABD ilişkileri 21. yüzyılın en önemli ikili ilişkilerini temsil etmektedir. ABD ve Çin arasındaki jeopolitik çatışma, "teknoloji savaşları" adı altında yeni bir çatışma türüne doğru kaymasıyla sonuçlanmıştır. Bu çatışma ABD hükümetinin, Çin'in teknolojik gelişimini sınırlama ve Çinli şirketlerin kilit sektörlerde baskın oyuncular haline gelmesini engellemeye yönelik daha geniş çabaların bir parçası olarak Huawei gibi şirketlerin doğrudan hedef alınmasını içermektedir.

Ulus devletlerin endişesi, Çin'in 2017 Ulusal İstihbarat yasası uyarınca, tüm Çinli şirketlerin ve kuruluşların yasal olarak Çin hükümeti adına istihbarat çalışması yürütülebilme

analizinden kaynaklanmaktadır. Bu analize göre istihbarat toplamak ve fikri mülkiyeti çalmak için Huawei'nin 5G ağlarını kullanma yeteneği olduğu ve şirketin hükümet taleplerine boyun eğebileceği ve bir ülke üzerinde baskı uygulamak için ağları devre dışı bırakabileceği konusunda endişeleri beraberinde getirmektedir.

ABD hükümetinin, Huawei'yi ABD şirketlerinin hükümet onayı olmadan Huawei ile iş yapmasını fiilen yasaklayan Varlık Listesi'ne alması (Aydın, 2021, s. 60), Huawei çalışanlarına yönelik diplomatik kısıtlamalar getirmesi, Çin hükümetinin şirket üzerindeki potansiyel etkisine ilişkin endişeler nedeniyle müttefiklerini Huawei'nin 5G ağlarına katılımını sınırlamaya çağırması (Gong, 2021, s. 40-41), Huawei'yi ABD'nin İran'a yönelik yaptırımlarını ihlal etmekle suçlaması (Aktan, 2019), Biden yönetiminde ABD şirketlerinin çip üretimi için kullanılan ekipmanları özel bir lisans almadıkları sürece belli Çinli üreticilere satmalarını engelleyen yeni ihracat kontrolleri yayınlaması, akıllı telefon çiplerinin büyük bir oranını tedarik ettiği TSMC'nin ABD ihracat kontrollerini gerekçe göstererek Çin ile işbirliğini durdurması, ABD müdahaleleri arasında yer almaktadır (Berman, Maizland, & Chatzky, 2023).

Huawei, Çin hükümetiyle iddia edilen bağları ve teknolojisini siber casusluk için olası kullanımı konusundaki endişeler nedeniyle ABD hem ekonomik çıkarlar hem de ulusal güvenlik kaygıları neticesinde Huawei'nin pazara girişini kısıtlama çabalarında birkaç müttefikin desteğiyle pazar erişimini kısıtlayarak kendi ekonomisini güçlendirme fırsatı bulmuştur. Çin ekonomisi büyük ölçüde ihracata bağımlı olduğu için, ABD pazarındaki kısıtlama ekonomisine zarar vermektedir. Ayrıca Çin'in ABD ürünlerine ulusal alternatifler geliştirme çabaları, teknolojik uzmanlık ve temel bileşenlere erişim eksikliği nedeniyle engellenmektedir.

ABD müttefiklerinden gelen kısıtlamalar arasında; Hindistan'ın gelecek projelerde Huawei ekipmanının kullanımını aşamaları olarak kaldırma kararı, Fransa'nın telekomünikasyon operatörlerinin süresi dolduğunda Huawei ekipmanlarının lisanslarını yenilemeyeceği ve şirketin ülkedeki varlığını aşamalı olarak kaldırma kararı, Vietnam'ın Huawei'yi tamamen olmasa da 4G ve 5G ağlarında kullanımını kaldırma kararı, İtalya'nın Huawei ile telekomünikasyon sağlayıcısı Fastweb arasında Huawei'yi 5G ağının tek tedarikçisi olarak kullanılmasına dair anlaşmayı veto etmesi, Kanada'nın Huawei'yi 5G ağlarından çıkarma kararı yer almaktadır. Belçika, Hırvatistan, Finlandiya, Yunanistan, Norveç, Portekiz, Singapur ve İspanya ise Huawei'ye karşı aleni bir duruş sergilememiş olsa da 5G ağlarını kurmak için Huawei'nin rakipleri arasında yer alan Ericsson ve Nokia ile sözleşme yapmayı tercih etmiştir (Sacks, 2021).

Kuzey Kore'nin Saldırgan Siber Yetenekleri; Rejimin devamlılığını sağlama, dış müdahalelerden bağımsız bir ulus haline gelme ve Kore'yi Kuzey Kore hükümetinin kontrolü altında birleştirme hedefiyle politikalar yürüten Kuzey Kore'nin saldırgan siber yetenekleri, uluslararası güvenlik için önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Ülkenin siber operasyonları siyasi ve ekonomik hedeflerine ulaşmak için önemli bir araç olarak gördüğüne inanılmakta ve bir dizi yüksek profilli saldırı yapmakla suçlanmaktadır.

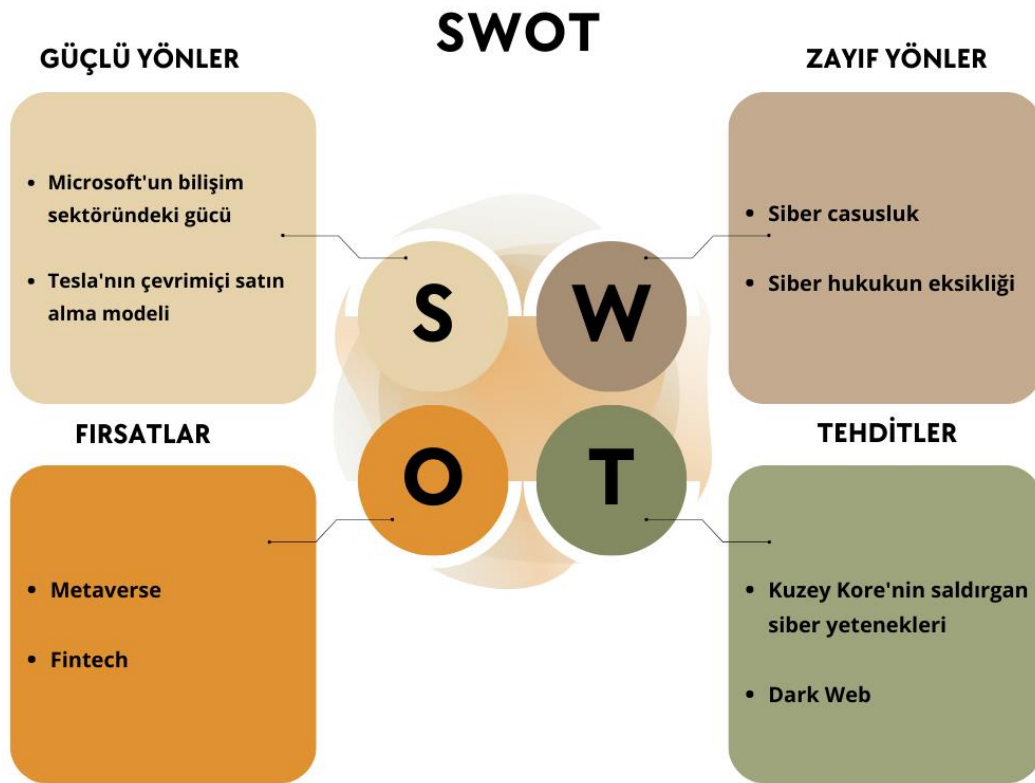
Kuzey Kore'nin, kuruluşları, bireyleri ve rakip ulus devletlerin operasyonlarını bozmayı hedeflediği kötü amaçlı yazılımlar geliştirdiği ve dağıttığı bilinmektedir. 2017'de yine Kuzey Kore destekli Lazarus grubuna atfedilen WannaCry fidye yazılım saldırısı, dünya çapında yüz binlerce bilgisayarı etkileyerek büyük bir maddi hasara sebep olmuştur (Kaspersky, tarih yok). Genel olarak, Kuzey Kore'nin saldırgan siber yetenekleri ve faaliyetleri, savaş eşliğini geçmeden ülkelerin ekonomilerine ve ulusal güvenliklerine önemli zararlar verdiğini ve uluslararası toplum için önemli bir tehdidi temsil ettiğini göstermektedir.

Dark Web; Dark Web, siber tehdit aktörleri, teröristler ve devlet destekli casuslar tarafından yasa dışı faaliyetleri yerine getirmek ve çeşitli siber suç türleri için en zorlu ve izlenemez bir pazar yeridir. Dark Web üzerinde faaliyet gösteren siber tehdit aktörleri hassas bilgileri çalmak, kritik altyapıları bozmak, casusluk yapmak veya siber saldırılar başlatmak için ulus devletleri ve çok uluslu şirketleri hedef alabilmektedir. Dark Web hem ateşli silahlar, patlayıcılar ve kimyasal silahlar gibi yasa dışı silahlar için bir pazar yeri hem de uyuşturucu ve insan kaçakçılığının satışı, dağıtımı için bir merkezdir. Dolayısıyla bu tehditlerden etkilenen ulus devletler ve vatandaşlar üzerinde önemli sosyal, ekonomik ve politik etkiler doğurabilmektedir.

Dark Web'de özellikle terör örgütleri ulusal güvenlik için büyük bir tehdittir. El Kaide IŞİD gibi terör örgütleri, Dark Web'i propaganda yapmak, para toplamak ve üye kazanmak için kullandığına dair veriler bulunmaktadır. Örneğin 2014 yılında çevrimiçi olarak yayınlanan "Bitcoin wa Sadaqat al-Jihad" (Bitcoin ve Cihad Hayır Kurumu) makalesi, Bitcoin'i ve anonim bağış sistemini kullanarak cihatçı grupların finansal sistemdeki kısıtlamaları aşma ve ekonomik desteği kolaylaştırma stratejilerini ele almaktadır (Weimann, tarih yok).

2.4 Çok Uluslu Şirketler için SWOT Analizi

Şekil 4'te şirketler ile ilgili SWOT analizi şekli verilmiştir.



2.4.1 Güçlü Yönler

Microsoft'un Bilişim Sektöründeki Gücü; Apple, piyasa değeri açısından ilk sırada yer alan ve Microsoft'tan daha büyük şirket olsa da, Microsoft kendisini, Apple, Amazon, Meta ve Google dahil olmak üzere diğer piyasa değeri yüksek teknoloji şirketlerinden çeşitli yönlerden ayırmaktadır. Apple tüketici donanımına (iPhone, iPad, Mac) güçlü bir vurgu

yaparken, Amazon e-ticaret ve bulut bilgi işlemde hakim bir konumdadır. Google, arama, çevrimiçi reklamcılık ve internet hizmetlerinde uzmanlaşırken, Meta öncelikle sosyal medyaya ve sanal gerçeklik gibi girişimlere odaklanır.

Dünyanın en ünlü ve en büyük bir piyasa değerine (2,09 trilyon dolar) sahip Amerikan çok uluslu teknoloji şirketlerinden biri olan Microsoft, yazılım ve bulut bilişim teknolojisinde küresel pazar lideridir. Windows işletim sistemi, Microsoft Office programları, bulut bilişim platformu Azure, Office 365, Dynamics 365, uzaktan çalışma çözümü Microsoft Teams, Mesh, sanal asistan Cortana gibi çeşitli yazılım ürünleri ve hizmetleri geliştirerek, 1975 yılından beri teknoloji endüstrisinde güçlü bir pazar varlığı oluşturmuş ve önemli bir aktör olmuştur. Bu ürünler hem kişisel hem de profesyonel ortamlarda vazgeçilmez olmakla birlikte, Microsoft, özellikle otomotiv, enerji ve finans sektörleri de dahil olmak üzere çeşitli sektörlerdeki çok uluslu şirketler için lider bir dijital stratejik ortak haline gelmiştir. Yenilikçi teknolojileri ve hizmetleri sayesinde Microsoft, çok uluslu şirketlerin operasyonlarında daha fazla dijitalleşme ve verimlilik elde etmelerini sağlarken, aynı zamanda kendi pazarlarında büyüme ve rekabet gücünü artırmıştır.

Microsoft, çeşitli şirketleri satın almasıyla ve çeşitli alanlara yatırımlarda bulunmasıyla yeni teknolojilerle de ilgilenmektedir. Örneğin Sony'nin Playstation oyun konsoluna rekabetçi bir şekilde Microsoft tarafından oluşturulan Xbox (Microsoft, tarih yok) oyun konsolu donanımı ile eğlence ve oyun sektöründe de öncü olmayı hedeflemektedir.

Yazılım geliştirme projeleri için web tabanlı bir kod deposu hizmeti olan GitHub'ı 7,5 milyar dolara satın alması (Microsoft, tarih yok(a)), sosyal iş ağı sitesi LinkedIn'ı 26,2 milyar dolara satın alması (Microsoft, tarih yok(b)), dünya oyunu olan Minecraft'ı 2,5 milyara satın almasıyla (Microsoft, tarih yok(c)) yeni gelir akışları elde etmiştir. Aynı zamanda Microsoft'un çeşitli kullanıcı tabanlarından faydalanmasına ve kritik sektörlerdeki varlığını güçlendirmesine olanak sağlamıştır.

Microsoft'un ABD'deki ekonomik etkisi ise son derece önemlidir. Şirketin ülkedeki yatırımları, ekonomik büyümeyi artırmaya yardımcı olmakta ve ülkenin GSYİH 'sına katkı sağlamaktadır. Ayrıca Microsoft, ABD'deki hükümet kurumlarındaki, özel ve kamu şirketlerindeki bilgi işlem ihtiyaçlarına güvenilir çözümler sunmaktadır.

Tesla'nın çevrimiçi satın alma modeli; Covid-19 salgını sırasında birçok sektör salgının etkisinden olumsuz etkilenmiş ve dünya çapındaki fabrikaların çoğu kapanmıştır. Özellikle pandemi sürecinde yaşanan sokağa çıkma kısıtlaması sebebiyle küresel otomobil satışları düşmüş ve otomotiv endüstrisinin tamamı Covid-19 pandemisi sürecinde büyük bir gerileme yaşamıştır. Ancak bu koşullar altında elektrikli araç pazarında lider bir marka olan Tesla, üretim ve satışlarında artış sağlayarak sipariş hacmini büyütüştür. Şirketin operasyonlarının çoğu virüsten büyük ölçüde etkilenmemiş ve 2020'nin ilk çeyreğinde 88.496 araba satmıştır. 2020'den beri %271 oranında marka değerini artırmış ve 2022'de marka değerini 46,0 milyar dolara yükseltmiştir. Bu oran yerleşik otomobil üreticileri tarafından bildirilen rakamların daha üstündedir. General Motors, Ford Motor, Fiat Chrysler ABD satışlarının 2020'nin ikinci çeyreğinde %30 ve daha fazla düştüğünü bildirirken, Tesla %5'lik bir düşüş yaşamıştır (Boudette, 2020).

Tesla'nın satış modeli, pandemi sırasında çevrimiçi satış ve teslimat stratejisine dayanmaktadır. Çevrimiçi mağaza modeline dayalı stratejisi, müşterilerin evlerinden çıkmadan araçlarını satın almalarına ve teslim almalarına olanak sağlamıştır. Farklı bölgeler için eve teslim hizmetiyle satın alma ve satın alım sonrasında şarj etme gibi ihtiyaçlara yönelik çevrimiçi

danışmanlık hizmetleri sunması, Tesla'nın Covid-19 pandemisi sırasında üretimde pozitif satış büyümesi elde etmesini sağlamıştır.

Fransız danışmalık firması Brand Finance'ın 2023 tarihli araştırmasına göre Tesla, şu anda 66,2 milyar dolar değerindeki markasıyla dünyanın en değerli otomobil markası olan Mercedes-Benz ve Toyota'yı geride bırakmıştır. Elektrikli otomobil üreticisi sıralamasında ise sırasıyla 58,8 milyar dolar ve 52,5 milyar dolar değerindeki Mercedes ve Toyota'dan daha yüksek bir değere sahiptir (BrandFinance, 2023). ABD'de elektrikli otomobil pazarı, satılan tüm elektrikli araçların yarısından fazlasını oluşturduğu için Tesla'nın hakimiyetindedir.

2.4.2 Zayıf Yönler

Siber Casusluk; Çok uluslu şirketler ticari sırları, mali bilgiler, müşteri verileri, diğer gizli ve özel bilgiler nedeniyle hedef alınabilir ve genellikle değerli fikri mülkiyet, ticari sırlar ve finansal verilere sahip oldukları için siber casusluk faaliyetlerine karşı devlet destekli ve diğer bağımsız aktörlerden gelen önemli tehditlerle karşı karşıyadır. Hedef alınan şirketin ağlarına yönelik siber saldırılar, şirketin önemli mali kayıplarla ve itibar zedelenmesiyle sonuçlanabilmektedir.

GhostNet, bireyleri, kuruluşları ve hükümetleri gözetlemek için kullanılan büyük ölçekli bir elektronik casusluk programı olarak bilinmektedir. Saldırıda virüs içerikli ekler ve web sitesi bağlantıları içeren e-postalar kuruluşlara gönderilmiş ve virüs açıldıktan sonra siber tehdit aktörleri tarafından ana bilgisayar arka planda ele geçirilerek veri gönderme alma gibi faaliyetlere izin verilmiştir. Siber tehdit aktörleri, ağırlıklı olarak Güneydoğu Asya'daki hükümetlere odaklanarak, iki yıllık bir süre içinde 103 ülkede 1295 bilgisayarı gözetleyerek veri ihlalleri gerçekleştirmiştir. 10 aylık araştırma sürenin sonunda İran ve Endonezya da dahil olmak üzere birçok ülkenin dışişleri bakanlıklarında, Hindistan, Güney Kore, Tayvan, Portekiz, Almanya ve Pakistan büyükelçiliklerinde dinlenen bilgisayarlar tespit edilmiştir ve siber tehdit aktörlerinin Çin'de yerleşik olduğu doğrulanmıştır (Glaister, 2009).

Siber Hukukun Eksikliği; Çok uluslu şirketler açısından siber hukukun eksikliğini şirketlere yönelik ve topluma yönelik olarak ayırabiliriz. İlk olarak şirketlere yönelik durumda güçlü siber yasaların eksikliği, siber saldırılara, veri ihlallerine ve fikri mülkiyet hırsızlığına karşı savunmasız bırakabilmekte ve siber tehdit aktörlerini sorumlu tutmak için yetersiz mekanizmalara sahip olmasına neden olmaktadır. Örneğin finansal hizmetler sektöründe siber güvenlik açığı finansal istikrar için açık bir tehdittir. IMF'nin 51 ülkeyi kapsayan bir anketine göre, yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ekonomiler açısından çoğu mali denetçi siber güvenlik düzenlemeleri getirmemiş ve bunları uygulamak için kaynak oluşturmamıştır. Merkez bankalarının %56'sının finans sektörü için ulusal bir siber stratejisi bulunmamakta, %42'i özel bir siber güvenlik veya teknoloji risk yönetim yönetmeliğine sahip değil, %68'i uzmanlaşmış bir risk birimine sahip değil, %64'ü siber güvenlik önlemlerinin test edilmesini ve uygulanmasını zorunlu hale getirmemekte, %54'ü özel bir siber olay raporlama biriminden yoksun ve %48'inin siber suç düzenlemeleri mevcut değildir (Adrian & Ferreira, 2023).

Teknolojiye artan güven ve çok uluslu şirketler tarafından yürütülen büyük miktarda veri, yeni zorluklar ve güvenlik açıkları yaratmaktadır. Kişisel verilerin çok uluslu şirketler tarafından toplanması, saklanması ve kullanılmasıyla ilgili potansiyel riskleri vurgulayan en önemli vakalardan biri Cambridge Analytica skandalıdır. Firma, milyonlarca Facebook kullanıcısının kişisel bilgilerini izinleri olmadan toplamış ve analiz etmiştir (Meredith, 2018). Veriler ise 2016 yılında ABD başkanlık seçimleri ve Birleşik Krallık Brexit referandumu gibi siyasi kampanyalar sırasında hedefli kampanyalar oluşturmak için kullanılmıştır. Dolayısıyla

bireylerin mahremiyetini korumak ve verilerin şirketler tarafından kötüye kullanılması çerçevesindeki yasalarda önemli zayıflıklar görülmektedir.

2.4.3 Fırsatlar

Metaverse; Metaverse tanıtım, markalaşma ve pazarlama için benzersiz bir ortam sağlamaktadır. Çok uluslu şirketler için fırsatlar, Metaverse aracılığıyla gelişmiş müşteri ilişkileri ve küresel bir kullanıcı kitlesine ulaşma becerisini içerebilir. İşletmelere ürünleri ve hizmetleri sanal bir ortamda test etmeleri için yeni fırsatlar sunarak, maliyetleri düşürmeye ve verimliliği artırmaya yardımcı olabilir. Ayrıca Metaverse, yeniliği hızlandırmaya ve üretkenliği artırmaya yardımcı olabilecek yeni iş birliği ve bilgi paylaşımı biçimleri sağlayabilir. ABD'de Amazon, Google, Meta, Roblox, Facebook, Epic Games, Disney, Snapchat (Bitmoji), Nvidia, Microsoft (Microsoft için Mesh), Decentraland, Apple; Çin'de Tencent (Kings Metaverse), Alibaba, ByteDance, NetEase, Zqgame, Wondershare; Güney Kore'de, Samsung, SK Telecom, Urbanbase, Metaverse Alliance; Japonya'da Sony, Hassilas, GREE, Avex; İngiltere'de Sotheby's, Maze Theory; Fransa'da Stage11; İtalya'da Gucci çok uluslu şirketleri Metaverse vizyonuna yatırım yapmış ve ürün geliştirmiş şirketlere örnektir (Lopez-Diez, 2021, s. 302).

Metaverse'ün gelişmekte olan bir dijital ortam olduğunu ve potansiyelinin tamamının henüz gerçekleştirilmediğini belirtmek önemlidir. Bu nedenle Metaverse 'ün tam potansiyelini ortaya çıkarmak için gerçekleşmesi muhtemel olanaklarını ve durumları rakiplerden önce keşfederek bir stratejinin belirlenmesi gerekmektedir.

Fintech; Geleneksel bankalardan daha hızlı değişime uyum sağlayan ve modern pazarlama kanallarını kullanan Fintech sektörü, finansal hizmet sağlayıcıları ve tüketiciler arasındaki etkileşimi daha kolay hale getirerek, müşterilerin finansal işlemlerini daha hızlı ve verimli bir şekilde gerçekleştirmelerini sağlar (Kim, Park, Choi, & Yeon, 2015 , s. 137). Geleneksel bankacılık ve ödeme sistemlerine kıyasla, yetersiz hizmet alan müşteriler dahil herkes tarafından erişilebilir düşük işlem maliyeti sunar. Blok zinciri gibi yeni teknolojileri kullanarak kullanıcıların finansal işlemlerini daha güvenli ve şeffaf olmasına yardımcı olur ve yapay zeka, makine öğrenimi gibi teknolojiler aracılığıyla da finansal hizmet sağlayıcılarının daha verimli operasyonlar gerçekleştirmesine olanak sağlar. Geliştirilen mobil uygulamalar ve sanal asistanlar aracılığıyla müşterilerin daha kolay işlem yapmasını sağlar. Fintech şirketleri, dijital ödemeler, borç verme, sigorta ve para yönetimi gibi alanlarda yenilik yaparak finans sektöründe önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Dolayısıyla mobil ve çevrimiçi bankacılığın yükselişiyle birlikte bankalar, dijital bankaların ve Fintech girişimlerinin artan rekabetiyle karşı karşıya kalmaktadır. Küresel FinTech endüstrisinin önümüzdeki yıllarda hızla gelişmeye devam etmesi ve hem yeni başlayanlar hem de sektördeki tüm aktörler için sayısız fırsatlar sunması beklenmektedir. The Brainy Insights tarafından hazırlanan rapora göre küresel finansal teknoloji pazarının büyüklüğü 2021'de 115,34 milyar dolardır. Dijital ödemelerin ve cüzdanların artan kullanımı ve teknoloji tabanlı çözümlere yapılan artan yatırımlarla, 2022'den itibaren %36,2'lik yıllık büyüme oranıyla, 2030 yılına kadar 936,51 milyar dolara ulaşması beklenmektedir (The Brainy Insights, 2021).

FinTech, finansal hizmetlerin iyileştirilmesi ve ekonomik büyümenin hızlandırılması açısından ulus devletler ve çok uluslu şirketler için önemli fırsatlar sunmakta ve finansal teknoloji endüstrisindeki potansiyel pazar ve büyüme fırsatlarını içermektedir. Fintech, kırsal veya düşük gelirli bölgelerde geleneksel bankacılık işlemlerini gerçekleştiremeyen nüfuslara mobil ödeme ve dijital bankacılık hizmetlerinin sunulmasını sağlayarak, finansal hizmetlere erişimin genişletilmesini içermektedir.

2.4.4 Tehditler

Kuzey Kore; Kuzey Kore'nin 2014 yılında Sony Pictures'ı hedef alan siber saldırısı göz önüne alındığında hem stratejik avantaj elde etmek amacıyla hükümetlerden, askeri kuruluşlardan ve ileri düzey bilgi içeren özel şirketlerden hassas bilgileri çalmak amacıyla hem de savunma, imalat ve ileti teknoloji gibi belirli hedeflere yönelik ekonomik siber casusluk yürüttüğü söylenebilir (Beaumont-Thomas, 2014).

Kuzey Kore'nin nükleer silah geliştirme faaliyetlerini finanse etmek ve yaptırımlardan kaçınmak amacıyla enerji şebekeleri ve finansal hizmetler gibi kritik altyapıya karşı saldırgan siber operasyonlar düzenleme kabiliyetine sahip olduğuna inanılmaktadır. 2016 yılında Bangladeş Merkez Bankası'na yönelik siber saldırıda, Kuzey Kore destekli Lazarus grubu ile bağlantılı olduğu iddia edilen siber tehdit aktörleri, küresel bir finansal mesajlaşma ağı olan SWIFT'in kimlik bilgilerini ele geçirerek işlemlerle 81 milyon dolar çalmıştır (Kaspersky, 2017). Ayrıca Kuzey Kore'nin kripto para borsalarını ve kullanıcıları kendi ekonomik kazancı için dijital para birimlerini çalmayı hedeflediği de bilinmektedir.

Dark Web; Çok uluslu şirketler, özel bilgileri, ticari sırları ve finansal verileri çalmaya çalışan siber tehdit aktörleri tarafından sıklıkla hedef alındıklarından, Dark Web tehditlerine karşı savunmasızdır. Özellikle Dark Web üzerinden faaliyet gösteren siber tehdit aktörleri, dolandırıcılık ve kimlik hırsızlığı gibi eylemleri şirketler ve bireyler için önemli mali kayıplara neden olabilmekte ve ulusal güvenlik için bir tehdit oluşturabilmektedir. Örneğin Black Market Reloaded, Dark Web üzerinden Bitcoin aracılığıyla Avustralya, ABD, Hollanda Almanya, Fransa dahil birçok ülkeye elektronik cihazların için yerleştirilmiş ateşli silahların posta yoluyla satışını gerçekleştiren ve 500 dolara satılan bir tabancayı, Dark Web üzerinden 3.400 dolara satarak kar elde eden bir pazar olarak bilinmektedir (U.S. Attorney's Office, 2018).

SONUÇ

Çok uluslu şirketlerin ve ulus devletlerin siber uzay üzerindeki etkisini anlamaya odaklanan araştırmalar, günümüzün dijital çağında büyük önem taşımaktadır. Siber uzaya katılımlarını, güç dinamiklerini ve siber uzayın çeşitli boyutları üzerindeki etkilerini inceleyerek, aktörler arasında karmaşık etkileşime ve bunun sonucunda ortaya çıkan sonuçlara ilişkin önemli bulgular elde edilmektedir. Bu bilgi, bilgiye dayalı karar verme, etkili dijital yönetim, güçlü siber güvenlik uygulamaları ve bireylerin, toplumların ve ulusların benzer şekilde çıkarlarını korurken dijital devrimin tüm potansiyelinden faydalanmak için gereklidir.

Siber uzayın ve dijitalleşmenin yararları toplumun her düzeyinde kendini göstermektedir. Finans, endüstri, eğlence, iş yaşamı, savaş, rekabet gibi birçok sektör ve alanda uygulamaları dönüştürmüş, yapay zekâ, bulut bilişim, nesnelerin interneti, artırılmış gerçeklik gibi Endüstri 4.0'ın tüm unsurlarının gelişimini hızlandırmıştır. Bununla dönüşüm, hem olumlu ve olumsuz sonuçlarla birlikte kendini göstermiş hem de siber güvenlik, siber savunma ve siber savaş konularında artan farkındalık ihtiyacına yol açmıştır. Dolayısıyla siber uzaya artan güven, iki ucu keskin kılıç olarak tanımlanabilecek bir saha yaratmıştır.

Siber uzay, hem süper güçler hem de daha küçük devletler tarafından kullanılan etkili bir araç haline gelmiş ve tüm ulus devletlerin kendilerini eşit düzeyde bulabilecekleri asimetrik savaş modelini oluşturmuştur. Askeri yeteneklerdeki eşitsizlikler nedeniyle siber uzayda dinamikler değişmekte ve daha küçük devletler, daha güçlü ulusların güvenlik açıklarını hedeflemek için siber yeteneklerini kullanmaktadır. Bununla birlikte, siber uzay asimetrik savaş için fırsatlar sunarken, süper güçler ile daha küçük devletler arasındaki güç eşitsizliklerini tamamen ortadan kaldırmadığına dikkat etmek önemlidir. Büyük ulus devletler daha gelişmiş

siber yeteneklere ve kaynaklara sahip olduğu için siber uzayın şekillenmesinde hala önemli bir rol oynamaktadır.

Bir ulus devlet için siber egemenlik, bilginin stratejik bir kaynak olması nedeniyle yüksek önceliğe sahiptir. Kritik altyapıyı korumak, siber tehditlerle mücadele etmek ve siber barışı sağlamak ulusal güvenlik için elzemdir. Bilgiyi korumak, telekomünikasyon, endüstri, ekonomi, hükümet ve ordu dahil olmak üzere ulus içindeki çeşitli sektörlerin işleyişi için hayati önem taşımaktadır. Dolayısıyla siber uzayın kullanımı, birden fazla tehdidi beraberinde getirerek, devletleri dijital altyapılarının savunması için siber güvenliğe öncelik vermeye ve potansiyel siber savaşa karşı saldırı ve savunma yeteneklerini geliştirmeye sevk etmektedir. Siber savaş durumu birçok araştırmacı için bir efsane gibi görünse de siber uzayda dünyanın farklı bölgelerinden güçlü aktörlerin karıştığı vakalar, siber savaşın gerçekliğini göstermektedir. Siber savaş, özellikle ekonomik ve politik güçlerin temelini oluşturan dijital altyapılar açısından, devletlerin iç ve dış egemenliğine yönelik bir tehdit oluşturmaktadır.

Çok uluslu şirketler, siber uzayda inovasyon ve teknolojik ilerlemeleri yönlendiren ekonomik güç merkezleri olarak hizmet vermektedir. Geniş kaynakları, araştırma yetenekleri, platformları ve hizmetleri geliştirerek dijital ortamı şekillendirmektedir. Dolayısıyla çok uluslu şirketlerin siber uzayın teknolojik gidişatını şekillendirmede, ekonomik büyümeyi desteklemede ve endüstriler genelinde dijital dönüşümü yönlendirmede oynadığı rol önemlidir.

Araştırmada ele alınan ABD, Çin, Rusya ve İran açısından bilişim sektöründe ve jeopolitik çerçevede siber uzaydaki rekabetleri, devlet destekli siber güvenlik stratejilerinin oluşmasını gerekli kılmıştır. Bunun yanında Metaverse alanında Microsoft, Samsung ve Apple gibi çok uluslu teknoloji şirketlerinin girişimleri ve Fintech alanında finansal teknoloji şirketleriyle işbirliği yapan JPMorgan, Goldman Sachs, Citigroup, Deutsche Bank, BBVA ve Bank of Beijing gibi çok uluslu finans kurumlarının rekabette ön planda olduğu ve bununla ilgili çok önemli fırsatların meydana geldiği anlaşılmıştır. Kuzey Kore ve İran gibi ülkelerin saldırı yeteneklerinin, telekomünikasyon veya finans gibi hayati sektörlerle yönelik saldırılarının ve Dark Web'in varlığının önemli bir tehdit oluşturduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Çin ve ABD arasındaki ticaret savaşlarında Çinli telekomünikasyon şirketlerine yönelik getirilen kısıtlamaların incelenmesiyle ABD'den Çin'e yönelik bir tehdit algısının varlığı sonucuna varılmıştır. Bu yönüyle uluslararası hukukun güçlendirilmesi ve ilgili devletlerin birbiri arasındaki rekabetteki bu yönüyle siber casusluk gibi faaliyetlerin daha denetlenebilir ve daha hukuki olarak gözlemlenebilir olarak ele alınması BM barış ve güvenlik misyonuna daha yakın bir yaklaşım olarak görülecektir.

Siber yeteneklerin kullanımını kontrol edebilecek merkezi bir otoritenin bulunmaması, siber savaşın ortaya çıkmasına ve bireysel, örgütsel ve küresel düzeylerde çeşitli siber stratejilerin geliştirilmesine yol açmıştır. Ancak gelişmiş siber güvenlik yeteneklerine sahip ulus devletler tarafından uygulananlar da dahil olmak üzere ulusal siber stratejilerinin, siber tehdit aktörlerinin faaliyetlerini caydırma, düzenleme veya engellemede yetersiz kaldığı kanıtlanmıştır. Bunun nedeni, siber uzayın ulusal çıkarların gözetilebileceği bir alan sunduğu algısı ve kullanıcı faaliyetlerini denetleyen merkezi bir kontrol biriminin olmamasından kaynaklanıyor olabilir.

Sonuç olarak, siber tehdit aktörleri tarafından devletlerin, şirketlerin ve bireylerin veri havuzlarına izinsiz girişler, veri tabanlarına yapılan başarılı saldırılar devam etmektedir. Bu mevcut durumlar ise uluslararası ilişkilerde ekonomik, siyasi ve güvenlik konusunda etkiler göstermektedir. Hukuksal çerçevede ise bireysel, devletsel ve kurumsal unsurlar içerisinde boşlukları meydana getirmektedir.

Çatışma Beyanı:

- Araştırmacıların katkı oranları eşittir.
- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adrian, T., Ferreira, C., (2023). *IMF Blog*.
<https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2023/03/02/mounting-cyber-threats-mean-financial-firms-urgently-need-better-safeguards> adresinden alınmıştır
- Aktan, S. (2019). *ABD'den Huawei'ye yeni suçlamalar: Çinli teknoloji devi neden hedefte?* .
<https://tr.euronews.com/2018/12/12/huawei-veliahtinin-tutuklanmasi-gelecegin-dunyasi-icin-oylanan-satrancin-bir-parcasi-mi> adresinden alınmıştır
- Argaman, S., & Siboni, G. (2014). Commercial and Industrial Cyber Espionage in Israel. *Military and Strategic Affairs*, 6(1), 43-58.
- Aydın, Ö. (2021). 5. Nesil Mobil İletişim Teknolojisi ve Uluslararası Yansımaları. *Teknoloji ve Uluslararası İlişkiler* (s. 41-65). içinde Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık .
- Beaumont-Thomas, B. (2014). *North Korea complains to UN about Seth Rogen comedy The Interview*.
<https://www.theguardian.com/film/2014/jul/10/north-korea-un-the-interview-seth-rogen-james-franco> adresinden alınmıştır
- Berman, N., Maizland, L., & Chatzky, A. (2023). *Is China's Huawei a Threat to U.S. National Security?* Council on Foreign Relations .
- BrandFinance. (2023). *Tesla dépasse Mercedes-Benz et Toyota pour prendre la pole position en tant que marque automobile la plus valorisée au monde*.
<https://brandfinance.com/press-releases/tesla-depasse-mercedes-benz-et-toyota-pour-prendre-la-pole-position-en-tant-que-marque-automobile-la-plus-valorisee-au-monde> adresinden alınmıştır
- Boudette, N. E. (2020). *Tesla Shines During the Pandemic as Other Automakers Struggle*.
<https://www.nytimes.com/2020/07/02/business/tesla-sales-second-quarter.html> adresinden alınmıştır
- Bowen, A. S. (2021). *Russian Military Intelligence: Background and Issues for Congress*. Congressional Research Service (CRS): <https://sgp.fas.org/crs/intel/R46616.pdf> adresinden alınmıştır
- Chandel, S., Jingji, Z., Yunnan, Y., Jingyao, S., & Zhipeng, Z. (2019). The Golden Shield Project of China: A Decade Later—An in-Depth Study of the Great Firewall. *2019 International Conference on Cyber-Enabled Distributed Computing and Knowledge Discovery (CyberC)* . Guilin: IEEE.
- CompaniesMarketCap.com. (2023). *Largest tech companies by market cap*.
<https://companiesmarketcap.com/tech/largest-tech-companies-by-market-cap/> adresinden alınmıştır.
- Çoban, B., & Karakaya, Y. E. (2010). Geleceği Planlamada Stratejik Yönetim Ve Swot Analizi: Kavramsal Yaklaşımlar. *Social Sciences*, 5(4), 342-352.
<https://doi.org/10.12739/10.12739>
- Çahmutoğlu, E. (2021). *İran'ın Siber Gücü*. Ankara : İram Yayınları.
- DOD. (2010). *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*. U.S. Department of Defence. Federation of American Scientist.

- FAS. (2000). *James Adams* . https://irp.fas.org/congress/2000_hr/030200_adams.htm adresinden alınmıştır
- Financial Times. (2022). *Ukraine war is chip industry's kryptonite*. <https://www.ft.com/content/950072f0-8c22-4050-bc63-631fa4b481eb> adresinden alınmıştır
- Gerasimov, V. (2016). The Value of Science Is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying Out Combat Operations . *Military Review*, 23-26.
- Glaister, D. (2009). *China accused over global computer spy ring*. The Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2009/mar/30/china-dalai-lama-spying-computers> adresinden alınmıştır
- Gong, X. (2021). *5G and China-US Relations: Competition and Intervention*. Halifax : Dalhousie University
- Huawei. (tarih yok). *Company Facts*. <https://www.huawei.com/en/media-center/company-facts> adresinden alınmıştır
- Kaspersky. (tarih yok). *Fidye yazılımlarının tanınması – şifrelenmiş Truva atlarından farkı nedir?* <https://www.kaspersky.com.tr/resource-center/threats/ransomware-attacks-and-types> adresinden alınmıştır
- Kaspersky. (2017). *Chasing Lazarus: A Hunt for the Infamous Hackers to Prevent Large Bank Robberies*. https://www.kaspersky.com/about/press-releases/2017_chasing-lazarus-a-hunt-for-the-infamous-hackers-to-prevent-large-bank-robberies adresinden alınmıştır
- Kumar, D. K. (2020). *Oil prices jump after U.S. air strike kills top Iranian commander*. Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-global-oil-idUSKBN1Z2030> adresinden alınmıştır
- Kim, Y., Park, Y.-J., Choi, J., & Yeon, J. (2015). An Empirical Study on the Adoption of “Fintech” Service: Focused on Mobile Payment Services. *Advanced Science and Technology Letters*, Vol:114, 136-140.
- Lopez-Diez, J. (2021). Metaverse: Year One. Mark Zuckerberg’s video keynote on Meta. *Pensar public*, 15(2), 299-303.
- Mbanaso, U., & Dandaura, E. (2015). The Cyberspace: Redefining A New World. *IOSR Journal of Computer Engineering (IOSR-JCE)*, 18(3), 17-24.
- McKew, M. K. (2017, 09 05). *The Gerasimov Doctrine*. <https://www.politico.eu/article/new-battles-cyberwarfare-russia/> adresinden alınmıştır
- Meredith, S. (2018). *Facebook-Cambridge Analytica: A timeline of the data hijacking scandal*. <https://www.cnn.com/2018/04/10/facebook-cambridge-analytica-a-timeline-of-the-data-hijacking-scandal.html> adresinden alınmıştır
- Microsoft. (tarih yok). *Xbox*. <https://www.microsoft.com/en-us/store/b/xbox?icid=CNavDevicesXbox> adresinden alınmıştır
- Microsoft. (tarih yok(a)). *Microsoft acquires GitHub*. <https://news.microsoft.com/announcement/microsoft-acquires-github/> adresinden alınmıştır
- Microsoft. (tarih yok(b)). *Microsoft buys LinkedIn*. <https://news.microsoft.com/announcement/microsoft-buys-linkedin/> adresinden alınmıştır
- Microsoft. (tarih yok(c)). *Microsoft purchases ‘Minecraft’*. <https://news.microsoft.com/announcement/microsoft-purchases-minecraft/> adresinden alınmıştır
- NATO. (2020). *Allied Joint Publication-3.20 Allied Joint Doctrine for Cyberspace Operations* . NATO STANDARDIZATION OFFICE (NSO).

- O'Connell, M. E. (2012). *Cyber Security and International Law* . Chatham House.
- Quadri, L. A., & Razaq, M. O. (2020). Cyber Theatre a Fifth Domain of International Politics: Africa and the rest of the world in the Cyberspace. *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 2(2), 98-11.
- Sacks, D. (2021). *China's Huawei Is Winning the 5G Race. Here's What the United States Should Do To Respond*. CFR: <https://www.cfr.org/blog/china-huawei-5g> adresinden alınmıştır
- Sajedi, F., & Ariani, M. G. (2014). Cyber-Crimes in Iran: Definition and Analysis. *The International Conference on Cyber-Crime Investigation and Cyber Security* (s. 7-10). Kuala Lumpur : Asia Pacific University of Technology and Innovation.
- Schmitt, M. (2018). *In Defense of Sovereignty in Cyberspace*. Just Security: <https://www.justsecurity.org/55876/defense-sovereignty-cyberspace/> adresinden alınmıştır
- The Brainy Insights. (2021). Fintech Market. s. <https://www.thebrainyinsights.com/report/fintech-market-12704>.
- Tropeano, R. (2019). *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*. National Security Archive: <https://nsarchive.gwu.edu/news/cyber-vault2019-04-24/tallinn-manual-20-international-law-applicable-cyber-operations> adresinden alınmıştır
- UNCCT. (tarih yok). *Cybersecurity and New Technologies*. UN Counter-Terrorism Centre: <https://www.un.org/counterterrorism/cct/programme-projects/cybersecurity> adresinden alınmıştır
- UN General Assembly. (2003). 57/239. *Creation of a global culture of cybersecurity*. United Nations .
- United Against Nuclear Iran [UANI]. (2022). *The Iranian Cyber Threat*.
- U.S. Attorney's Office. (2018). *Darknet international gun traffickers sentenced*. <https://www.justice.gov/usao-ndga/pr/darknet-international-gun-traffickers-sentenced> adresinden alınmıştır
- Wolff, J. (2018). *Trump's Reckless Cybersecurity Strategy*. The New York Times: <https://www.nytimes.com/2018/10/02/opinion/trumps-reckless-cybersecurity-strategy.html> adresinden alınmıştır
- Westby, J. R. (2020). *Russia Has Carried Out 20-Years Of Cyber Attacks That Call For International Response*. Forbes: <https://www.forbes.com/sites/jodywestby/2020/12/20/russia-has-carried-out-20-years-of-cyber-attacks-that-call-for-international-response/?sh=1f6f532c6605> adresinden alınmıştır
- Weimann, G. (tarih yok). *Going Darker? The Challenge of Dark Net Terrorism*. Wilson Center .
- Yetgin, M. A., & Özkan, S. (2022). *Metaverse, Küresel Şirketler, Ulus Devletler ve Yeni Bir Uluslararası Sistem*. *5th International New York Academic Research Congress* , (s. 209-2015). New York .